

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Les. Výtvarný projekt pro ZUŠ. The forest. The Art Project for Elementary Art School.

Vypracovala: Andrea Špindlerová
Vedoucí práce: PhDr. Aleš Pospíšil, Ph. D.
Místo a rok odevzdání: České Budějovice, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
Podpis

Dne: 1. 3. 2017 v Českých Budějovicích

Andrea Špindlerová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě v první řadě poděkovala pracovištím, na kterých jsem měla možnost, jednotlivé výukové lekce realizovat – ZUŠ Piaristické náměstí a vedoucí Markétě Kulíkové, výtvarnému ateliéru Vipart, v jehož čele stojí Petra Vichrová a Biskupskému gymnáziu v Českých Budějovicích, pod vedením Jitky Pelikánové. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala PhDr. Aleši Pospíšilovi, Ph. D. za jeho podnětné rady, stejně tak jako kolegům v rámci grantu GAJU s názvem „Krajina jako médium a námět ve výtvarné výchově“.

Abstrakt

Předkládaná teoreticko - projektová diplomová práce je koncipována jako příspěvek k projektové formě výuky na téma Les, který je určen nejenom pro primární sféru základního uměleckého školství. Jednotlivé části zvoleného tematického celku jsou stručně, ale přehledně, rozvíjeny v teoretické části, která nabízí vhled do problematiky zvoleného tématu ze tří hlavních hledisek - přírodovědné, didaktické a umělecké. Ty jsou, dle rozsahových možností studie, doplněny dalšími dílčími stanovisky toho, jak lze nahlížet na danou problematiku. V určitých částech diplomové práce nalezneme i ukázky možných přístupů k dílčím částem projektu, kde jsou uplatněny výtvarné činnosti plošné, prostorové i intermediální. Teoretická část je následována konkrétním výtvarným projektem, který tvoří soubor osmi ukázek výtvarných činností a aktivit. Celou práci doplňují obrazové přílohy.

Klíčová slova

výtvarná výchova, výtvarný projekt, les, animační tvorba, land - art, projekt, řada

Abstract

Presented theoretical-project thesis is conceived as a contribution to the project of teaching method on subject of Forest. This contribution is meant for primary sphere of basic school of art. Individual parts are briefly but clearly developed in the theoretical part of this thesis, which offers insight into the chosen theme of the three main aspects - scientific, educational and artistic. These three aspects are, according to the scale of the study, supplemented by additional sub opinions of how to inspect on the issue. In certain parts of the thesis we can find examples of possible approaches to particular parts of the project. There are applied flat art activity, spatial and intermedial. The theoretical part is followed by a specific artistic project, which consists of a set of eight samples of art activities. The entire work is complemented with images.

Key words

Art education, art project, forest, animation creation, land – art, project, series

OBSAH

OBSAH	6
ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 POJETÍ LESA	11
1. 1 Les jako žijící ekosystém	12
1. 2 Les jako pojem k zamyšlení	14
1. 3 Les jako námět ve výtvarném umění.....	16
1. 3. 1 Námět lesa v plošné tvorbě	17
1. 3. 2 Prostorová tvorba aneb dívejme se pod lupou	26
1. 3. 3 Les v rovině intermediální tvorby	29
1. 4 Les jako pohádkový a mytologický motiv	36
2 PROJEKTOVÁ VÝUKA	41
2. 1 Vývoj projektového vyučování	41
2. 2 Metody projektové výuky ve výtvarné výchově	43
2. 2. 1 Příprava projektové řady	45
II. PRAKTICKÁ ČÁST	47
3. STRUKTURA TÉMATICKÝCH LEKCÍ	48
3. 1 Organizace projektové části	49
3. 2 Návrhy lekcí	49
3. 2. 1 Jak to žije pod houbou.....	49
3. 2. 2 Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese	51
3. 3. 3 Mozaika lesa	52
3. 3. 4 Splétání kořenů	54
3. 3. 5 Strom jako vertikální kompozice lesa.....	55
3. 3. 6 Osminozí umělci.....	56
3. 3. 7 Lesní architekti.....	58
3. 3. 8 Reinkarnace	59
4. 3. 9 Struktura kamene.....	60
ZÁVĚR	65
SEZNAM PŘÍLOH	67

PŘÍLOHY I	68
PŘÍLOHY II	104
PŘÍLOHY III	114
Jak to žije pod houbou	114
Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese	116
Mozaika.....	118
Splétání kořenů	120
Stromy jako vertikální prvky lesa	122
Osminozí umělci.....	124
Lesní architekti.....	126
Reinkarnace	128
Struktura kamene.....	130
Jak to žije pod kamenem?.....	132
Putování kamene	134
Kámen v dobách času	135
SEZNAM INSPIRAČNÍCH ZDROJŮ	137
1. Tištěné zdroje.....	137
2. Elektronické informační zdroje.....	138

ÚVOD

Environmentální otázky a prostředky pro uchování rázu naší krajiny pro nadcházející generace jsou hojně využívaná slovní spojení, se kterými se naše děti setkávají v rámci výchovně - vzdělávacího procesu již od velmi útlého věku. Nikoho zřejmě nepřekvapí fakt, že se s těmito problémy děti seznamují v rámci nejrůznějších předmětů jako je kupříkladu zeměpis, přírodopis či ryze environmentální výchova. Proč ale tuto problematiku neprovázat i s tvůrčím a kreativním předmětem, kterým je výtvarná výchova? Pro uskutečnění takového propojení byla v této kvalifikační práci zvolena právě projektová výuka, která podporuje mezioborové vztahy a která díky své renesanci dává velmi dobrý příklad toho, jak využít kooperaci v rámci několika předmětů.

Cílem této diplomové práce je vytvoření tematického celku, který by reflektoval poznatky z lesního prostředí, aplikované projektovou výukou v hodinách výtvarné výchovy. Zaznamenání výtvarného ztvárnění prožitků, postupů a řešení zadaných úloh, spojených s konkrétní tematikou lesa a jeho bezprostředního okolí.

Práce je členěna na dvě části - teoretickou a projektovou. Teoretická část se z počátku zabývá faktory, kterými jsou například celkové pojetím a nahlížení na les, které poodkrývají nejrůznější úhly pohledu, jak se na tento námět lze dívat. Seznamuje mimo jiné i se základními znalostmi, funkcemi a důležitými rolemi, které les v našem životě zastává a proč je tak důležité jeho zachování. Opomenuty nejsou v této vstupní části ani příklady konkrétních výtvarných přístupů a umělců, přímo či nepřímo korespondující s vybranou tematikou, jenž jsou roztříděny do plošné, prostorové a intermediální tvorby. Dalším obsahem této části je i přiměřenost, forma a způsob podání vybraného námětu pro konkrétní věkovou kategorii, spolu s několika návody a možnostmi, jak k tomuto sdělení přistupovat. V závěru této části se publikace zabývá i stručnou historií a představením projektové výuky v souvislosti s kurikulárními dokumenty,

následované stručným nástinem konkrétních výtvarně projektových metod, využívaných v projektové části.

Projektová část práce přináší vhled do zvolené problematiky a zabývá se realizací a reflexí v hodinách výtvarné výchovy, které probíhaly na několika pracovištích v Českých Budějovicích, zastupující poměrně široký vzorek věkového zastoupení jednotlivých žáků. Tato část se věnuje metodice realizovaného projektu, vyznačující se přesahy do jiných výukových předmětů. Výsledkem této činnosti je soubor nejrůznějších prací, reprezentující malý vzorek plošné, prostorové a intermediální tvorby, odkazující k jednomu konkrétnímu námětu - lesa. Tato část se tak zaměřuje především na vztah lidí a lesa a hledání různých výrazových prostředků pro jeho ztvárnění. Jsou zde navrženy i konkrétní výukové lekce, prohlubující nejenom znalosti dětí, ale také jejich vztah k lesnímu prostředí.

Kvalifikační práce si neklade za cíl vytvořit projekt, který do hloubky zkoumá "lesní krajinu", ale spíše využití těchto poznatků k představení rozmanitosti, všestrannosti a možnosti uplatnění tohoto výtvarného námětu (nejenom) na základních uměleckých školách. Jedná se spíše o určitý inspirační zdroj výtvarně pojatých témat, které mohou nabídnout zajímavé přístupy a možnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POJETÍ LESA

Na les jako takový, lze nahlížet z nejrůznějších hledisek. Nejčastějším takovým způsobem je přírodovědné hledisko, kdy se na les díváme jako na určitý soubor rostlin a živočichů, tedy jako na místo, které je plné života. Každý z nás, alespoň jednou za čas, podniká cestu nebo chceme – li vycházku do lesní oblasti a není proto divu, že je tato forma nahlížení na les, jedna z těch nejčastějších. Položme si ale společně otázku: „Je les opravdu jen takovýmto místem?“

Les představuje mnohem hlubší pojem k zamyšlení a představuje soubor rozličných možností, jak jej lze chápat. Pro každého z nás bude pojem „les“ představovat něco naprosto odlišného. Pro docela malé dítě to bude uchopitelný prvek skrze pohádkovou interpretaci a bude pro něj spíše mystickým prostředím, ve kterém je cokoli možné a ve kterém se odehrávají mnohdy až zázračné věci. Pro člověka tvořivě smýšlejícího bude takový les představovat místo, které skýtá nepřeborné množství inspirace a podnětů pro jeho kreativní činnost. Zaměříme – li se na dnešní dobu, pro kterou je bezesporu charakteristický neustálý běh za něčím, najde se určitě nemalé množství lidí, pro které les může posloužit jako prvek relaxace. Stane se tak prostředím, kde je možné načerpat energii a odpočinout si od pracovního stereotypu. V neposlední řadě nesmíme opomenout ani postarší lidi, pro které je les bezesporu nejpodnětnějším místem. Starší lidé tu nachází nejenom již zmíněný klid a ticho, ale velice rádi na těchto místech vzpomínají a tráví čas se svými blízkými, především s jejich milovanými vnoučaty. Prožívají s nimi znovu své zážitky a prožitky z mládí a učí je zde novým věcem.

Les nám toho může mnoho říci i dnes, pokud k němu budeme přistupovat s otevřenými očima, myslí a zbystřenou citlivostí. Je již zřejmé, že jiné je poznání dítěte, dospělého člověka v produktivním věku, ale i starších lidí. A přeci se jejich názory na les v něčem shodnou.¹

¹ Malina, V. *Les – katalog k výstavě Galerie města Plzně*, galerie města Plzně, 2005. s 5.

1. 1 Les jako žijící ekosystém

Zastavíme-li se u lesa, z pohledu nám asi nejznámějším, položíme si zřejmě každý z nás otázku, co to vlastně je takový les. Jedna z definic charakterizuje les jakožto velmi živý ekosystém, který hraje na našem území hned několik nezastupitelných rolí. Ačkoli by se mohlo na první pohled zdát, že takový les se ne úplně řídí podle daného scénáře, opak je pravdou. Někdo z nás by sice mohl namítat, že se les může někdy jevit jako prostředí, které navozuje dojem spíše neorganizovaného místa, kde panuje bezprávi a chaos. Zkusme se ale přeci jenom zamyslet, zda není přeci jenom možné, když nakoukneme (jak se říká) pod pokličku podstaty věci, nalézt i v tomto, na první pohled neuspořádaném prostředí, řád, propojení a určitý systém.

Jedná se přeci o velmi neodmyslitelný prvek, který nemalým množstvím dotváří naši českou krajinu a který napomáhá našemu životnímu prostředí. Les, ať chceme nebo ne, prostě potřebujeme. Po celá staletí hojně využíváme jeho stromový porost, slouží nám jako přirozená zásobárna pitné vody a jako čistička našeho vzduchu, ale slouží nám i jako jakýsi vzduchový filtr, který čistí vzduch kolem nás. Nesmíme ani opomenout i takovou jeho roli, kterou je domov, bezpečí a úkryt. Les totiž nejenom, že slouží nám lidem, ale je také, a to především, domovem zvěře a útočištěm nejrozličnějších ohrožených a v současné době mnohdy již vzácných a výjimečných druhů zvířat a rostlin.² Je proto potřeba, abychom toto krásné dědictví i nadále zachovali, neboť les je velice tvůrčím prostředím a nabízí široké množství inspiračních zdrojů, se kterými lze pracovat nejenom v hodinách výtvarné výchovy.

Pohledem přírodovědného oka jsme si tak mohli hned v úvodu připomenout a objasnit, proč je i pro nás výtvarníky toto hledisko také svým způsobem důležité. Dalo by se říci, že jsme vzali do ruky jakýsi pomyslný "klíč" odemykající bránu lesa. Malým pootevřením této "brány" jsme odhalili takové nejtradičnější tematické prvky, které vzejdou na mysl skoro každému, když se řekne slovo les. Život v lese, odkazující k širokému množství nejenom stromů a keřů, ale i ke zvířatům, představující bohatou formu inspiračního zdroje, se kterým lze pracovat na nejrozličnější způsoby, za pomoci kterých můžeme toto

² Reichholf, J. *Les*, Praha: Ikar, 1999. s. 8 - 16.

naše krásné a bohaté prostředí předávat dál.

LES

*Mam rád les,
že toho nenamluví
ani za živa.*

*Jenom někdy naslouchám do noci
krvavé při jeho korun
s rozlíceným víchrem,
a to potom i potok
s desem pádí dolů,
kámen nekámen.*

*Po smrti – pouhé pařezy –
světélkují dušičkami zemřelých
a obrůstají václavkami,
svými sirotky.*

*Tak voní, že musíš pokleknout
a sehnout hlavu k těm popravicím špalkům,
abys vdechl aspoň něco
z osudu těch, co stojí
celý život zpříma.³*

Oldřich Mikulášek

Nesmíme ale ani opomenout fakt, že tento ekologický celek, který je protkaný různorodými a křehkými vztahy, netvoří jen viditelní živočichové a rostliny. Tento mohutný a rozsáhlý celek je tvořen i poměrně širokou složkou neviditelných žijících forem, které společně s viditelnými živočichy tvoří až 40 000 druhů, rostlin nepočítaje. Největší složku živočichů tvoří v tomto prostředí skupina obyvatel, které nazýváme bezobratlí. Tato rozmanitá skupina lesních obyvatel mnohonásobně převyšuje skupinu obratlovců, ba dokonce i savců, kteří v lese žijí.⁴

³ Mikulášek, O. *Svlékání hadů*, Československý spisovatel, 1963. s. 34.

⁴ Malina, V. *Les – katalog k výstavě Galerie města Plzně*, galerie města Plzně, 2005. s 5.

1. 2 Les jako pojem k zamyšlení

Nedílnou součástí v pochopení lesa je především fakt se zamyslet a přemýšlet o tomto prostředí. Krajina, jejíž součástí je i les, se značnou měrou promítá do duše každého člověka. Tento názor zastával již v devatenáctém století spisovatel Josef Holeček, který tvrdil, že okolní krajina vždy nějakým určitým způsobem charakterizuje člověka. Již od pradávna se člověk snažil přetvořit krajinu k obrazu svému a přizpůsobit ji tak osobnímu stylu a tempu života, ale zamysleli jsme se někdy nad tím, zda krajina nedělá to samé i s námi? Pečujeme-li o krajinu, která nás obklopuje, nepřispíváme jen k tomu, že pečujeme o rostliny, stromy nebo třeba vodu, ale podílíme se na procesu kultivace, který se vztahuje i k naší duši. Skrze přírodu tak kultivujeme především sami sebe. Odtud zřejmě vychází i přesvědčení o tom, že krajina napomáhá k lepší duševní rovnováze, pohodě a klidu člověka. Tohle všechno se však v dnešní době velice změnilo. Krajinu už jen málokdo chápe a bere jako součást života, jako něco potřebného a užitečného. Nevnímáme ji tak jako dříve, ale bereme ji spíš jenom jako místo, kterým projíždíme. Každý člověk, s ohledem na to co je a co jej utváří, si krajinu vykládá odlišným způsobem. Lidé, zabývající se krajinou archeologií přirovnávají krajinu k souboru jakýchsi průsvitných map, které se vzájemně překrývají. Každá z nich přitom odpovídá určité časové ose a tomu, co se během té doby změnilo a odehrálo.⁵ Dalo by se tedy říci, že krajina představuje určitý dynamický prvek. Zkusíme-li si s takovouto myšlenkou pohrát, mohli bychom shledat určitou schodu s člověkem. V každém z nás by se daly nalézt obdobné vrstvy, které se překrývají, prolínají a navzájem ovlivňují. Pro lepší uchopení bychom je mohly popsat jako důležité milníky v našem životě, nepříjemné zkušenosti, zážitky, radosti, ale i zklamání. Zkrátka takové faktory, které nás ovlivňují a utváří.

Nikoho zřejmě nepřekvapí fakt, že každý zdravý člověk má paměť bohatou na vzpomínky a zážitky, které prožil během života. Můžeme každý rozmýšlet, zdali i krajina má svou paměť. S jistotou by se dalo říci, že určitě ano, neboť krajinou paměť bychom mohli hledat v reliéfu, tedy konkrétně v krajinném reliéfu, který určuje mnoho faktorů a režimů dané oblasti. Paměť krajiny,

⁵ Cílek, V. *Krajiny vnitřní a vnější*, Praha: Dokořán s.r.o., 2002. s. 5 – 17.

pro nás představují takové symboly – prvky v krajině, které na nás působí dojmem stálosti a věčnosti. Jsou to především památné stromy, kameny, ale i vodní toky, které se v přírodě nachází. Jedná se o jakési prvky, skrze které k nám příroda může promlouvat a skrze které nám může sdělit, že tu byla už kdysi dávno a že mnohdy pamatuje věci, které už jsou lidmi často opomíjeny. Příroda k nám ale promlouvá i jinými způsoby. Jedná se o taková místa, kde dochází k přímému kontaktu světa lidí se světem přírody. Jsou to místa, na kterých často začíná náš vztah k přírodě – polní cesta, boží muka, mohutný strom zasazený lidskou rukou nebo třeba kapičky. ⁶

Ať chceme nebo ne, je česká krajina odrazem nás všech. Téma naší krajiny je všudypřítomné a skoro kdekoli se dozvídáme, že ztrácíme a přicházíme o naši (vnější) krajinu. Zamyslíme-li se nad tímto tvrzením, dojdeme k tomu, že pokud má krajina představovat určitý odraz člověka, ztrácí se krajina v důsledku špatné, tedy vnitřní (duševní) krajiny. Možná se jedná o výsledek, který pramení ze střetu toho, jak každý z nás vnímá svět kolem sebe a jakou estetickou rovinu v sobě má nastavenou. Dřív člověku stačilo, když porozuměl krajině, ve které žil. Šlo o tzv. ryzí krajinu v pravém slova smyslu. V dnešní době je nutné, ba možná nezbytné, aby člověk porozuměl městu a ztotožnil se tak s novou vnitřní krajinou. ⁷

Asi nejdůležitějším a nejvýznamnějším faktorem pro nás pedagogy v této kapitole je hlavně možnost přemýšlení o krajině jako takové. Co pro nás představuje a čím pro nás je. Naučit děti hledat v tomto prostředí nejenom tvůrčí podněty a snažit se předat třeba právě výtvarnou formou kladný vztah k přírodě. Vnuknout chuť navštěvovat toto prostředí, ale také touhu učit se a využít jeho schopnost paměti. Právě paměť, o kterou lze v tomto prostředí doslova zakopnout na každém kroku, vybízí k mnoha formám výtvarného využití. Smutným faktem v dnešní době je především to, že si mnoho z nás nese takřka pasivní přístup k tomu, co se s naší okolní krajinou děje a mnohdy tento přístup nevědomky přenášíme na naše další generace. Proto není divu, že za posledních pár let vzniklo mnoho metod či oborů věnujících se obnově a udržitelnosti nejenom lesního prostředí, ale snaží se, především dětem, znovu ukázat cestu

⁶ Cílek, V. *Krajiny vnitřní a vnější*, Praha: Dokořán s.r.o., 2002. s. 43 – 49.

⁷ *Ibid.*, s. 104 – 110.

a bohatost takového prostředí. Primárním cílem takové lesní pedagogiky je tedy přiblížit tento výjimečný ekosystém a obeznámit s užitky, které les člověku přináší, za pomoci všech smyslů. Podporovat pochopení takového lesa, ať už jako životní prostor pro zvířata nebo jako místo, které nabízí opomíjený význam a funkci pro člověka. Snahou lesních pedagogů je mimo jiné i probudit v dětech citlivý přístup a odpovědnost k zacházení v tomto prostředí, neboť les může být sám o sobě velmi užitečným a přínosným učitelem. Stačí jen naučit případné "žáky" jak správně naslouchat a jak se v takovém prostředí chovat.⁸ Vždyť les nás učí nejenom samotnému smyslu života, ale učí nás také smyslu smrti. V lese je totiž smrt zrovna tak přirozená a podstatná, jako život. Ať se v lese setkáme s životem či se smrtí, je les místem, kde můžeme zažít nespočet dobrodružství a objevů, ale je i takovým místem, kde se můžeme na malý moment přenést do našeho dětství.⁹

1. 3 Les jako námět ve výtvarném umění

Les jako takový byl a dodnes stále je vděčným námětem. Ve výtvarném umění byl hojně citovaný nejrůznějšími umělci a autory, kteří s touto tematikou pracovali různorodými způsoby. Chápeme-li les z již zmíněných hledisek a budeme-li jej chtít brát jakožto prvek inspiračního zdroje pro výtvarné činnosti, otevře se nám obrovské pole možností. Les nám totiž nabízí velký výčet inspiračních zdrojů, se kterými lze pracovat rozmanitými způsoby. Je ale potřeba, zaměřit se spíše na detaily a drobné prvky, které tento celek utváří. Oprostit se tak od všedních a mnohokrát aplikovaných forem ztvárnění a zkusit tento námět pojmout z detailnějšího úhlu pohledu. Uvedme si tedy alespoň pár takovýchto příkladů, jak pracovat s lesem, jakožto inspiračním zdrojem v hodinách výtvarné výchovy. Pro lepší orientaci jsme zvolili rozřazení do třech základních kategorií, kterými jsou: plošná, prostorová a intermediální tvorba.

⁸ Lesní pedagogika. *Lesní pedagogika - akce v lese, s lesníkem o lese*, [online]. 2015 [cit. 3. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.lesnipedagogika.cz/cz/lesni-pedagogika/co-je-lesni-pedagogika>

⁹ Malina, V. *Les – katalog k výstavě Galerie města Plzně*, galerie města Plzně, 2005. s. 6 – 7.

1. 3. 1 Námět lesa v plošné tvorbě

Jaké jsou nejčastější používané techniky v plošné tvorbě, napadnou zřejmě každého. Nejednoho z nás by pravděpodobně napadly tři takové základní techniky, kterými jsou kresba, malba či grafika. Pojdme si postupně projít možnosti plošné tvorby, do které spadají, i méně známe techniky výtvarného ztvárnění. Odhalit tak nejrůznější, mnohdy pro někoho dosud neodhalené možnosti toho, jak lze těchto technik využít při práci s takovýmto námětem.

Nezastupitelnou a zcela neodmyslitelnou součástí každého takového lesa jsou bezesporu stromy. Právě ty tvoří celkový charakter a vzhled lesa a nelze je proto opomenout. Asi nejpřesněji vystihl podstatu takového stromu autor se jménem Bryan Nash Gill. Jedná se o amerického autora, který pomocí otisků hledal duši stromu, kterou následně promítl i do svého života a začal se na věci dívat z trochu jiného pohledu. Všude kolem nás se totiž nachází nepřeberné množství věcí, podnětů, ale i lidí, kteří si s sebou nesou nějakou schránku či obal, pod kterou se snaží kde co schovat. Nash Gill se tak ve své práci zaměřil spíše na samotné nitro nejenom právě věcí, ale především lidí. Poukázal tak mimo jiné i na fakt, že i stromy mají svůj charakteristický otisk a jsou stejně tak jedinečné, jako my lidé (viz Přílohy I obr. 1).¹⁰ Bryan Nash Gill nám tak nastínil podstatu každého takového lesa, který je tvořen rozličnými druhy stromů. Tomuto námětu se ale v umění věnovalo nepřeberné množství autorů. Malíři, kreslíři, grafici, ale i tvůrci, zabývající se objektovou tvorbou.

Pozastavíme - li se nejdříve u **grafického** ztvárnění, určitě by stálo za zmínku, uvést jména autorů, jako například Hester Cox (viz. Přílohy I obr 2), Johnny Friedlaender, (viz Přílohy I obr. 3) Shigeki Tomura (viz Přílohy I obr. 4) nebo jméno Kim Van Someren, kterou zmiňujeme především v odkazu na přírodní struktury a rozmanitosti povrchů, neboť Kim van Someren se ne přímo věnovala lesní tematice (viz Přílohy I obr. 5). Nastiňuje nicméně velice zajímavý úhel pohledu, který se dá aplikovat i v našem případě lesa. Opomenout nesmíme ale i autora, jehož jméno je Art Hansen. Jeho práce se nejvíce vyznačuje právě tím, jakou formou dokáže zpracovat a zaznamenat

¹⁰ Hash Gill, B. *Bryan Nash Gill – osobní stránky autora*, [online]. 1990 – 2015 [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.bryannashgill.com/>

onen povrch stromů a strukturu jejich kůry (viz Přílohy I obr. 6 a 7). Zajímavý pohled na prvek stromu vnesla i autorka Anna McKee (viz Přílohy I obr. 8 a 9), která na stromy nahlížela jako na postavy, které jsou jakým si zrcadlem nás návštěvníků a které velmi často představují jistý průsečík mezi stávající, skutečnou krajinou a mezi námi vybudovaným prostředím. Vyvolávají v nás tak myšlenky na sílu a důsledky času.¹¹ Ne méně zajímavý pohled v grafickém zpracování, z části již předjímající k odkazu „pod lupou“, nám přináší dvě japonské autorky. První z autorek se jmenuje Ritsuko Ozaki. Ta ve svých dílech, ve kterých uplatňuje nejčastěji techniku leptu, nám za pomoci názvů svých děl, nabízí vytříbenější pohled na malé a často opomíjené věci, které jsou také součástí lesa. Příkladem můžeme uvést tři její díla, která v českém překladu znamenají „Krajka“, „Les“ (viz Přílohy I obr. 10) a „Plevel“ (viz Přílohy I obr. 11).¹² Druhou autorkou je Tessa Horrocks, u které bychom sice mohli polemizovat nad tím, zda svou tvorbou spadá do našeho zvoleného tématu, nic méně výběr jejích grafických tisků, které nazvala v překladu „Oblázky jsou skvělé“ (viz Přílohy I obr. 12), dává krásný návod na to, jak pracovat i s tímto materiálem. Oblázky bychom v našem případě mohli zaměnit za drobné kamení, které se přeci jenom v lese vyskytuje častěji, nic méně podstata, kterou nám tato japonská autorka nabízí, se nemění. Upřela svůj pohled na skoro mikroskopické struktury tohoto materiálu. Ve své tvorbě se však tato autorka zaobírala i jakými si vnitřními světy, které se skládají mnohdy z nepatrných přísad a jsou součástí určitého celku, tedy vnější krajiny. Takové krajiny, která je všudypřítomná a se kterou se střetáváme na každém kroku (viz Přílohy I. obr. 13).¹³

Další, ne příliš typickou formou inspirace z lesního prostředí, můžeme více představit na již zmíněném autorovi, jehož jméno je Shigeki Tomura (viz Přílohy I obr. 14), který ve svých grafických pracích pracoval s abstraktními prvky, které mohou být pro mnoho lidí nesnadno uchopitelné. Tomura se snažil zaznamenat a zachytit prchavé okamžiky života v krajině. Jednalo se o náměty jako například tání stěhu, listy vlající ve větru, sluneční

¹¹ McKee, A. Anna McKee – *Osobní stránky autora – Tree Portraits*, [online]. 2016 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://annamckee.com/>

¹² Ritsuko, O. *Ritsuko Ozaki - Osobní stránky autorky*, [online]. 2010 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.froelickgallery.com/Artist-Detail.cfm?ArtistsID=226>

¹³ Horrocks, T. *Tessa Horrocks – Osobní stránky autorky*, [online]. 2010 [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.tessahorrocks.com/index.html>

paprsky, či tančící proud vody.¹⁴ Zajímavé a nevšední náměty, které lze výtvarnou formou zpracovat rozmanitými způsoby, se mimo grafiků věnovalo i velké množství kreslířů. Za pomoci **kresby** lze zachytit nejrůznější zákonitosti, symboly, předměty a široké množství prvků, které les vytváří. Oproti předcházející grafice, která je přeci jenom náročnější především, co se týče pomůcek, představuje kresba techniku dostupnou komukoli a téměř kdykoli. Hovořit v následujících částech tedy budeme především o tradičnějších (co se týče výuky a použití v hodinách výtvarné výchovy) a dostupnějších technikách, které bychom ani v této tématice neměli opomenout. I s takovýmito známými technikami lze námět les ztvárnit zajímavým způsobem. Záleží jen a pouze na nás, jakým směrem a na které známé, či neznámé prvky se v takovémto prostředí zaměříme a kterým budeme věnovat pozornost. Samotná kresba nabízí široké pole možností, jakými ji lze uchopit. Vybereme-li si způsob kresby čistě realistické studie – Paul Weber (viz Přílohy I obr. 15) nebo abstraktní kresbu – Casey Klahn (viz Přílohy I obr. 16), či kresbu plenérového, tedy skicového charakteru Pavel Piekar (viz Přílohy I obr. 17 a 18), každá bude vypadat naprosto odlišně. Je to dáno zejména tím, že pro každý druh kresby je typické něco jiného a možná právě v tom může tkvít i ono kouzlo využití této tak známé techniky.

První autorka, na které si můžeme představit jedinečnou a ne příliš typickou formou inspirace z lesního prostředí, nese jméno Lena Ohlen (viz Přílohy I obr. 19 a 20), která se v jedné ze svých prací zaměřila na důležitý prvek, kterému mnoho z nás v prostředí, jako je právě les, nepřikládá velkou pozornost. Jedná se o světlo, které představuje významný zásah do toho, jak se budeme v lese cítit. Tato veličina se velkou měrou podílí především na tom, jaké pocity v nás bude lesní krajina vyvolávat. V případě, že lesem budou prostupovat sluneční paprsky, bude na nás, často ponurý a temný les, působit pozitivnějším a příjemnějším dojmem. Tato autorka nám tak představuje další ze zajímavých možností, jak lze v lese načerpat netradiční inspiraci, v podobě fyzikálních, či přírodních zákonů, které vnáší do lesa dynamiku a pohyb a do kterých bychom mohli zařadit například i práci eroze, vítr, proces

¹⁴ Damdson galleries. *Shigeiki Tomura – ukázky děl*, [online]. [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.davidsongalleries.com/artists/contemporary/shigeiki-tomura/page2>

rozkládání a mnoho dalších procesů, které se mohou podílet na vytvoření zajímavých artefaktů. L. Ohlen nám ale také mimo jiné dává možnost znovu ještě připomenout již zmíněné jméno Shigeaki Tomura, který ve svých grafikách pracoval s obdobnými abstraktními prvky, jako tato autorka.

Dynamiku kolem nás v lesním prostředí ale nepředstavují jen fyzikální veličiny či všudypřítomné a lesu dominující stromy. Je to i drobnější vegetace a porost, které utváří toto jedinečné prostředí. Jsou to mnohdy, na první pohled neviděné části, které vytváří život v lese. Co by to ale bylo za „život“ v lese bez zvířat. Ano, i ona jsou neodmyslitelnou součástí tohoto prostředí. Je sice pravda, že pro výuku výtvarné výchovy jsou stejně tak prchavá a pomíjivá jako před chvílí zmíněné světlo nebo třeba vítr, ale i přes to se dá i s tímto prvkem pracovat. Jde jen o to uvědomit si, že v lese nežijí jen veverky, srny a jeleni, divoká prasata, mnoho druhů ptáků a spousty dalších zvířat, která, budme upřímní, nepočkají, až si je skupinka žáků nakreslí. Zajímavou alternativou tak mohou být nejrůznější brouci, mravenci, pavouci či jiný hmyz, které se objevují v tvorbě autora Frida Stenmarka (viz. Přílohy I obr. 21).

Tuto techniku bychom mohli zakončit autorem, jehož díla jsou jisto jistě známější, než díla předchozích autorů. Zajímavý náhled na to, jak se dá na krajinu nahlížet z trochu jiné perspektivy, můžeme vidět na díle s názvem "Lesní architektura" (viz Přílohy I obr. 22) od známého autora, jehož jméno je Paul Klee. Jak již samotný název napovídá, jedná se o určitou výstavbu, architekturu, v lesním prostředí. Trochu geometrické pojetí tohoto autora podkřívá další z mnoha možností, kterými bychom se mohli ubírat. Nahlížet na prvky lesního prostředí, ať už zvířata, či nejrůznější rostliny, jako na geometrické prvky, může dopomoci nejenom ke snadnějšímu pochopení tak rozmanitých tvarů, ale také může nabídnout nepřeborné množství hrátek s těmito prvky. Vytváření nejrůznějších kompozic, na základě zvoleného námětu, může podhalit kouzlo v jednoduchém ztvárnění.

S technikou kresby se při své tvůrčí práci ztotožnilo mnoho autorů, kteří za pomoci této techniky vytváří dech beroucí díla. Tato technika je celou řadou autorů vnímaná jako dokonalý prvek ke ztvárnění zvoleného námětu. Jedná

se o oblíbenou techniku, kterou autoři mnohdy kombinují právě s malbou. Není proto divu, že jdou tyto dvě techniky (skoro by se dalo říci) ruku v ruce. Navzájem se doplňují, ale i si vytváří mezi sebou určitý nepřehlédnutelný kontrast technik. Mohlo by se tedy na první pohled zdát, že **malba** ze základu vychází z již psané kresby. Užívá obdobných námětů, slouží k podobným vyjádřením, ať už vnitřních nebo vnějších, ale přesto kresba a malba nejsou stejné. Pro někoho je malba příjemnější, výstižnější a přesněji vyjadřuje to, co chtěl autor ztvárnit, než použití tahů a linií kresebné techniky. Toto by se dalo definovat jako onen kontrast těchto dvou technik. Tak blízké, ale zároveň tak odlišné techniky. Uvědomíme-li si, že slyšet zvuky linoucí se z lesních koutů a zákoutí ještě neznamena umět poslouchat a především naslouchat krajině, platí toto obdobné pravidlo i pro citlivé vnímání barevného světa kolem nás. Pro každého z nás představují barvy něco naprosto odlišného. Nejlépe tyto odlišnosti asi vystihují právě děti, které svět vnímají ještě svými dětskýma očima. Dokladem o tom může být těchto pár vyjádření dětí o barvách:

„Kdybych viděl jen černobíle a šedivě a pak najednou barevně, asi bych se z té radosti proměnil v motýla, abych mohl všechny barvy pořádně ochutnat.“

„Proč jsem ten obrázek potom začernil celý? Protože se mi to všechno zdálo v noci.“

„Žluté slunce mi vždycky vyjde zelené, když přes ně přejde mrak.“

„To tričko rád nosím, protože jsem si ho pomaloval borůvkami úplně sám.“¹⁵

Nevšední poznání a prožitek ze setkání s barvou nás přivede k mnoha jménům, známých či neznámých. Přivede nás k autorům, kteří ve své tvorbě propadli barevnému médiu. Autoři, kteří nám představí svůj vlastní přístup a možnosti uplatnění barvy. Právě ona barva a její plošné či pastózní pojetí nám poukazuje na hlavní doménu této výtvarné techniky. Abychom ale stále neopakovaly ústřední motiv lesa (strom), který se jisto jistě objevuje i v malbě, zaměříme se spíše na hlavní stránku této techniky. Pokusíme se nastínit odlišné

¹⁵ Cikánová, K. *Malujte si s námi*, Aventium, 1993. s. úvod.

příklady, které nás odkážou zejména na práci s barevnými plochami, na pastózní užití barvy, ale i, a to bychom neměli opomenout, na výjimečnost této techniky, kterou je barevný kontrast. Takovéto využití barevného kontrastu si můžeme ukázat na autorce Danielle Nelisse, která právě za využití kontrastních ploch dovedla námět stromů téměř do abstraktní podoby. Využití vertikál jednotlivých stromů a zvolené barevné plochy vyvolají v každém z nás jistý druh atmosféry, která pak dokreslí naši určitou představu o daném místě. Její série obrazů s názvem „Požáry“, které byly inspirované mohutnými zásahy ohně v okolí jejího domova, nám dokládají brilantní práci autorky s barvou¹⁶ (viz Přílohy I obr. 23). Inspirací od této autorky může být nejenom její využití barevného kontrastu a její práce se špachtlí a štětci, ale především to, co za námět si do své série obrazů vybrala. Ztvárnila jeden z pěti živlů a zejména to, čeho je takový živel schopen a co může v přírodě - lese napáchat za škody a jak jej pozmění. Pozastavíme-li se hned v úvodu u abstraktnější malby, která skýtá mnoho rozličných podkategorií, nemůžeme v našem zvoleném námětu opomenout jméno jako je kupříkladu Helen Frankenthaler. Tato americká malířka, představitelka abstraktního expresionismu, si vytvořila vlastní, jedinečný přístup k tomuto stylu. Její technika, zvaná v překladu jako "licí technika", se vymykala všem zažitým a současným stereotypům. Pod jejíma rukama vznikala velkoformátová díla, která vytvářela za pomoci lití barvy na čisté plátno, přičemž veškerou svou práci vytvářela na zemi (viz Přílohy 1 obr. 24).¹⁷ Další významnou představitelkou abstraktního expresionismu je autorka Joan Mitchell. Její celoživotní přístup k malbě, který byl založen na preciznosti, disciplíně a rovnováze podtrhuje fakt, že Mitchell ve své tvorbě vycházela nejenom z fyzické zkušenosti, ale především ze své vlastní, psychické. Její sbírka děl obsahuje obrazy nejrůznějších formátu, od malých, až po vskutku gigantická díla (viz Přílohy I obr. 25). Určitě stojí za to v její tvorbě vyzdvihnout díla, která byla složená z několika kusů panelů. Tomuto, řekněme stylu, se autorka začala věnovat někdy od roku 1970 a velice si jej oblíbila. Pomocí této metody bylo možné vytvořit díla opravdu monumentálních rozměrů, formou jakési

¹⁶ Nelisse, D. *Danielle Nelisse – osobní stránky autorky*, [online]. 2011 [cit. 2. 8. 2016]. Dostupné z: [http://www.daniellenelisse.com/portfolio/wildfires/#prettyphoto\[group\]/2/](http://www.daniellenelisse.com/portfolio/wildfires/#prettyphoto[group]/2/)

¹⁷ The Art Story. *Artist - Helen Frankenthaler*, [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.theartstory.org/artist-frankenthaler-helen.htm>

"skládanky" (viz Přílohy I obr. 26). Její životní filozofií bylo, že lidské emoce, prožitky a stavy jsou propojené s krajinou, tudíž komplexně se utvářejí navzájem.¹⁸ Inu posuďme sami. Tento příklad by se dal uvést k odkazu našeho filozofického pojetí krajiny, jakožto náš odraz, naší vnitřní krajiny. Dalšími zajímavými autory, jejichž tvorba se vyznačuje prvky abstraktní malby je například autor Paul Staven Bailex (viz Přílohy I obr. 27), Peter Coker (viz Přílohy I obr. 28) nebo i autor s německými kořeny, jehož jméno je Wolf Kahn. Přes to, že jeho díla odrážejí určité abstraktní cítění, nejde si v jeho dílech nevšimnout i určité schody s impresionismem. Jeho díla vysílají silnou atmosféru, kterou umocňuje jeho specifická paleta, plná teplých, zářivých a lyrických tónů barev (viz Přílohy I obr. 29 a 30). U tohoto autora si mimo jiné nejde nevšimnout i silného dojmu světla a prosvětlení.¹⁹ Světelnými přechody a využití světla jako dominujícího námětu, se zabývalo několik autorů. Výčtem bychom mohli zmínit jména jako je Olivia Mae (viz Přílohy I obr. 31), Gerhard Richter (viz Přílohy I obr. 32), u kterého je zajímavá jeho technika malby u abstraktních maleb. Není tomu pravidlem, ale mnohokrát maluje prostřednictvím koštěte (viz Přílohy i obr. 33). Tradičnějším příkladem autora, u kterého hraje hlavní prim světlo je Gustav Klimt (viz Přílohy I obr. 34). Zakončíme abstraktní malbu poněkud nevšední autorkou. Její práce se sice na první pohled vůbec nezdají být příbuzná naší tématice lesa, ale opak je pravdou. Nenajdeme sice na žádném jejím obraze ani les, ani strom, ale vlastní snové krajiny, které jsou inspirované přírodními organismy. Geometrické struktury připomínají spíše kosmický svět, ale poznáme-li autorčinu tvorbu blíže, zjistíme, že tečky v jejích dílech znázorňují ve většině případů ony živé organismy, které toto "kosmické" prostředí obývají.²⁰ (Viz. Přílohy I obr. 35) Kdo ještě nepoznal, mluvíme tu o autorce Jaime Rovenstine, kterou si představujeme především kvůli využití jejího osobitého přístupu k abstraktní malbě. Využitím jejího přístupu bychom mohli dovést její pojetí organismů do našeho tématu, teda lesa například tímto způsobem. Tečky by mohly

¹⁸ Mitchell, J. *Mitchell Johan - osobní stránky autorky*. [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://joanmitchellfoundation.org/work/artwork/cat/paintings>

¹⁹ Kahn, W. *Kahn Wolf - osobní stránky autora*. [online]. 2012 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.wolfkahn.com/>

²⁰ Rovenstine, J. *Rovenstine Jaime - osobní stránky autorky*. [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://jaimerovenstine.com/>

znázorňovat pohyb a život živočichů, právě třeba těch mikroskopických, které nejsou viditelné pouhým okem. Takových "neviditelných" živočichů, kteří žijí v lesním prostředí. Před samotným závěrem této kapitoly, bychom rádi ještě vyzdvihli práce autora Neala Graiga. Svou osobitou technikou malby vybízí k dojmu, jako by jednotlivé části jeho obrazu byly v pohybu (viz Přílohy I obr. 36 a 37). Rozechvělé stromy, větve, keře, ale i tráva působí vskutku důvěryhodným dojmem, který jen umocňuje atmosféru celé scenerie.

Dle přestavených ukázek jsme si mohli vytvořit poměrně ucelený obraz o tom, že les v médiu barvy představuje opravdu bohaté prostředí, na které, jak jsme mohli zjistit dle posledního citovaného autora, je potřeba se dívat okem bystrého pozorovatele, abychom jej zachytili. Zaměříme se ještě v závěru celé kapitoly na opačný přístup v malbě. Představme si autory, kteří se nevěnovali abstraktní malbě a snažili se své náměty ztvárnit realističtější formou. Namátkou zmíníme třeba jméno Barbara Jaenicke (viz Přílohy I obr. 38), švýcarského malíře Caspara Johanna (viz Přílohy I obr. 39) nebo třeba švédského autora, jehož jméno je Johan Krouthén (viz Přílohy I obr. 40). Z ruských malířů uvedme například jméno Ivan Ivanovič (viz Přílohy I obr. 41). Opomenout bychom neměli ani ikonu jako je Claude Monet (viz Přílohy I obr. 42). Zapomenout bychom nesměli ani na české autory, ze kterých uvedme například Juliuse Maršáka (viz Přílohy I obr. 43), Kalvoda Alois (viz Přílohy I obr. 44) nebo jméno Adolf Kosárek (viz Přílohy I obr. 45), či Jiří Krejčí (viz Přílohy I obr. 46).

Zajímavým doplněním stávajících technik může být i technika, kterou zakončíme kapitolu plošné tvorby. Představuje vhodný spojovací most plošné a prostorové tvorby a tak trochu může vyústit v intermediální produkci, které se budeme v nadcházející kapitole věnovat. Ve své finální podobě může obsahovat jak tradičnější prvky malby, ale i kresebné nebo grafické motivy. Velmi často se v těchto dílech setkáváme i s fotografií, které se podrobněji budeme věnovat právě v kapitole intermediální tvorby. **Koláž** (z fr. coller lepit) vyjadřuje uměleckou kompozici, vzniklou seskupením různorodých částí v nový celek. Tuto techniku ve své tvorbě poměrně značně rozvinuli surrealisté, nic méně její počátky, tedy samostatnost této techniky, bychom mohli hledat

až u dadaistů.²¹ Samotné technice se v našem pojetí nevěnovalo příliš mnoho autorů, především co se týče námětu lesa, atak si představme alespoň některé autory, kteří za pomoci koláže vytvářeli své umělecké práce. V této technice téměř jisto jistě na sto procent opustíme od tradičních námětů stromů a zaměříme se na tento námět opět z trochu jiného pohledu. V odkaze na první autorku poodkryjeme směr inspirace, který je možný čerpat právě z koláže. Autorka, jejíž jméno je Xochi Solis, se ve své tvorbě zabývala vícevrstvou koláží (viz Přílohy I obr. 47 - 49).²² Odtud tedy pramení vnuknutí nápadu a inspirace, které se zaměřují na pojetí, ztvárnění a výjimečnost rozličných struktur a textur, které se v lesní, prostředí hojně vyskytují. Dalším zajímavým autorem tohoto odkazu je jisto jistě i autor Tom Moglu (viz Přílohy I obr. 50 a 51.) Určitou transformací jeho děl, můžeme nabýt dojmu, který nám přináší možnost takového pojetí krajiny, jakožto mnohvrstvých slupek. Na jeho "krajiny" se lze dívat i z pohledu základního členění krajiny (pásová perspektiva) či práce s vrstevnicemi. U tohoto autora se nabízí opravdu široké pole možností, jak lze jeho prací využít a inspirovat se tak pro vlastní tvorbu a zasazení našeho zvoleného námětu lesa. Jedna z jeho sérií s názvem "Žula" představuje určitý náhled na jakési "rozložení" povrchu takového nerostu, který se dá s jistotou uplatnit i v naší tematice.²³ Zajímavým způsobem přistupovali k technice koláže ale i autoři, jako například Wilson Antonio (viz Přílohy I obr. 52) nebo Kurt Schwitters (viz Přílohy I obr. 53). Každý svým osobitým přístupem a citem pro tvorbu, pracovali s rozličným materiálem a zapojovali do koláží odlišné techniky. Poukazují tak na to, že se v koláži vskutku nekladou meze použit různorodých technik a materiálů. To nám mimo jiné může nabídnout i autorka, která ve své tvorbě uplatnila jak tradiční materiál – papír, tak i poněkud méně tradiční – textil (viz Přílohy I obr. 101 54 a 55.) Kdo stále nepřišel, o koho se jedná, prozradíme, že jde o Andreau Myers.

Na samotný závěr plošné tvorby jsme si chovali autora, jenž tak trochu předskakuje následující kapitolu a jenž nás odkazuje k nadcházejícím kapitolám,

²¹ Dempseyová, A. *Umělecké školy, styly a hnutí*, Slovar, 2002. s. 115 - 119, 151 - 154.

²² Solis, X. Xochi Solis - osobní stránky autorky, [online]. [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://xochisolis.com/>

²³ Moglu, T. *Tom Moglu - osobní stránky autora*, [online]. [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://moglu.tumblr.com/>

tedy k inspiraci pramenící z intermediální tvorby. Nic méně jsme se jej rozhodli zařadit na jaký si předstupeň prostorové tvorby z toho důvodu, že se v jeho dílech setkáváme se zajímavým ztvárněním prostoru, který bude hrát svůj prim již v prostorové tvorbě. Tento nevšední autor, vyznačující se zajímavou technikou svých děl, pochází z Kalifornie. Oproti jiným umělcům, které jsme v naší práci uvedli, pracuje tento autor s ne příliš tradičním výtvarným médiem. Jeho výtvarné vyjádření je založeno primárně na práci s transparentními papíry, které využívá jako podkladový materiál ke svým kresbám. Následná práce s jednotlivými listy vede autora k vytvoření prostoru trochu odlišnějším způsobem, než je tomu u klasické kresby (viz Přílohy I obr. 56). Pokud si stále lámáte hlavu nad tím, kdo se pod tyto díla tak říkajíc podepisuje, jde o autora, jménem Brooks Shane Salzwedel.

1. 3. 2 Prostorová tvorba aneb dívejme se pod lupou

Již zmíněná Mayers nám už trošičku nastínila, kam se budeme v této části kapitoly dále ubírat. Dalo by se říci, že určitou obměnou techniky koláže je asambláž. Asambláž (angl. assemblage = nashromáždění, franc. assembler = sestavit) se v umění rozumí montážní princip, který se uplatňuje v trojrozměrném díle. Jeho vývoj vzešel, jak jsme již předeslali, z plošné koláže, do které se začaly umisťovat trojrozměrné, z obrazu vystupující předměty.²⁴ U této techniky bychom asi marně hledali bližší propojení s lesem, ale určitým způsobem se přeci jenom u této techniky můžeme inspirovat. Přinejmenším tím, jakým způsobem lze využít přírodní materiál, a jak s ním lze pracovat ne příliš známou a prostorovou technikou. Příkladem zmiňme alespoň dva autory, kteří pracovali výhradně s přírodním materiálem, se dřevem. George Morrison (viz Přílohy I obr. 57) a Rosalie Gascoigne (viz Přílohy I obr. 58).

Navážeme-li na již zmíněnou Ritsuko Ozaki, otevírají se nám ne příliš tradiční inspirační zdroje, pramenící z lesa. Tento poněkud „minimalistický“ přístup, jak využít i netradiční, na první pohled nezajímavé, či okem neviděné přírodniny a prvky, pocházející z lesa, nám mohou přiblížit dva autoři. První z nich, autorka, která nese jméno, Christiane Löhr, ve své tvorbě

²⁴ Baleka, J. Výtvarné umění – výkladový slovník, Academia, 1997. s. 31.

používá nejrůznější druhy přírodnin, se kterými pracuje nejenom v objektové, ale i plošné tvorbě – kresbě²⁵ (viz Přílohy I obr. 59 - 61). Druhým tvůrcem, který využívá přírodní materiál netradičním způsobem, je španělský autor Ignacio Canales Aracil. Jedná se o autora, který využívá především techniku lisování,²⁶ při které nejčastěji používá statice (viz Přílohy I obr. 62 a 63), které většina z nás zná spíše pod klasičtější názvem – slaměnky.²⁷ Při podrobnějším zhlédnutí tvorby tohoto autora zjistíme, že pracuje i s jinými druhy květin a přírodnin, než jsou pouze statice. Předkládá nám tak poměrně zajímavý a inspirační způsob toho, jak by se dalo pracovat i s takovým materiálem, který potřebuje hloubavější přístup k tomu, aby bylo objeveno jeho zajímavé využití.

Jak jsme již mohli nahlédnout, tak i v objektové tvorbě lze uplatnit stejné množství rozličných inspiračních zdrojů, jako je tomu u plošné tvorby. Největším odkazem takového počínání je bezesporu land art, kterému budeme věnovat pozornost v pozdější kapitole. Představme si ale ještě některé příklady autorů, kteří ve svých objektech pracují s obměnou lesní tematiky. Jedním takovýmto autorem je Roman Todo (viz Přílohy I obr. 64), který pracoval s téměř totožným médiem jako již zmíněná autorka Tessa Horrocks. Svou tvorbu oproti této autorce však přenesl do objektové tvorby. U tohoto autora by sice někdo mohl namítat, že nemá s touto tematikou nic společného, ale jak jsme již už nastínili v předchozích kapitolách, les přeci netvoří pouze seskupené stromy, rostliny a živočichové, ale patří sem i nerosty, které je možné v takovémto prostředí nalézt. Uvádíme tedy Toda spíše jako příklad toho, co všechno je možné z lesa využít, a jak s tím lze pracovat.

Při vytváření objektů se tedy nekladou žádné meze použitým médiím, se kterými autoři pracují. Ať už autor pracuje ryze s přírodním materiálem, s nerosty, či si pro svou práci vybere jiný, vhodnější materiál, musí respektovat jeho charakteristické vlastnosti a využít jejich možností, které jim poskytují. Ukázkou dalšího druhu materiálu nám poskytne náhled do dílny autora

²⁵ Löhr, Ch. *Löhr Christiane – osobní stránky autorky*, [online]. 2014 [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.christianoelohr.de/index.html>

²⁶ Colossal. *Jemé nádoby tvarované lisovanými květinami - Ignacio Canales Aracil*, [online]. Leden 2015 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.thisiscolossal.com/2015/01/delicate-vessels-sculpted-with-pressed-flowers-by-ignacio-canales-aracil/>

²⁷ Canales Aracil, I. *Ignacio Canales Aracil – osobní stránky autora*, [online]. 2016 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://el-nogal.tumblr.com/>

se jménem Glenn Murray. Tento autor vytváří skulptury za pomoci ocelového drátu. Projdeme-li si jeho sbírku, podaří se nám najít i objekty, které jsou nějakým způsobem spojené s tématem les²⁸(viz Přílohy I obr. 65 a 66). Poněkud oraganičtější přístup v tvorbě objektů, zvolila trojice autorů Anne Mudge, Leslie Pearson a Mary Button Durell. Každý jej pojal svým osobitým přístupem, ale společné mají všichni jedno - do svých objektů vtiskli inspiraci, kterou načerpali z prostředí, které je obklopuje. Tvorbu první autorky - Anne Mudge (viz Přílohy I obr. 67 a 68), bychom mohli definovat slovy jako elegantní, pomíjivé, či odlehčené. Mudge sama o sobě říká a věří, že vitalita a případné přežití je závislé na pozornosti k malým věcem. Její objekty často znázorňují nerůznější druhy semen nebo plodů. Není tomu divu, neboť Mudge žije na odlehlé farmě, přičemž její muž je farmář, zabývající se sadbou semen. Odtud tedy tato autorka čerpá svoji inspiraci.²⁹ Semena, jako taková, ale najdeme, dá se říci všude. Kamkoli se podíváme, všude kolem nás bují nový život, vzrůstající ze semene. Tvorba druhé autorky - Leslie Pearson je opředená osobní filozofií, ve které se autorka zabývá především tématy, jako je paměť, identita či historie. Snaží se upozornit na fakt, že vše (nebo kdysi mělo a už se na to zapomnělo) má svou historii a paměť. Ať už pracuje s neživými předměty, jako jsou dopisy, staré knihy nebo časopisy, objevují se v její tvorbě i pozůstatky z řad živočichů - nejrůznější zuby, kosti, kousky kůže apod.³⁰(viz Přílohy I obr. 69). Třetím a také předposledním autorem této kapitoly, je žena Mary Button Durell. Její objekty vznikají výhradě z papíru, a to především pro to, aby zachovala průsvitnost a světelnost vybraného média. Za pomoci pšeničné pasty tvaruje a vytváří unikátní formy, které ačkoli nemají s krajinou moc společného, tak paradoxně mnohdy svým tvarem připomínají kde jaký přírodní prvek³¹ (viz Přílohy I obr. 70 a 71).

Jako poslední ukázkou v prostorové tvorbě bychom rádi zmínili jméno

²⁸ Murray, G. *Glenn Murray – Osobní stránky autora – Sculpture*, [online]. 2015 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.wattersgallery.com/artists/MURRAY/2015/Murray15.html>

²⁹ Carasso, R. *Carasso Roberta - Visual art source- about Anne Mudge*, [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z:

<http://artscenecal.com/ArticlesFile/Archive/Articles1998/Articles1198/AMudgeA.html>

³⁰ Pearson, L. *Pearson Leslie - osobní stránky autorky*, [online]. 2007 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.lesliekpearson.com/>

³¹ B. Durell, M. *Mary Button Durell - osobní stránky autorky*, [online]. [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.marybuttondurell.com/>

Giuseppe Licari (viz Přílohy I obr. 72 a 73). Tento autor představuje ukázkou svých instalací, ve kterých často zkoumá socio-ekonomické, kulturní a politické praktiky, které podle jeho názoru, ať chceme nebo ne, zasáhnou, mění a formují krajinu kolem nás. Tento názor, se prostřednictvím nejrůznějších performance, happeningů, či instalací a workshopů, snaží dostat i k široké veřejnosti.³²

1. 3. 3 Les v rovině intermediální tvorby

*"Tak jako koláž nahradila olejomalbu, tak i obrazovka nahradila plátno."*³³

Naum June Paik

Z možností rozličné inspirace, pramenící ať už z plošné nebo prostorové tvorby, nesmíme také opomenout inspiraci vycházející z intermediální tvorby, kterou jsme uvedly, myslím si, že výstižným výrokiem. Obsáhlost tohoto oboru, je takřka nemožné zachytit ve všech jeho podobách, ale zkusme podhalit výjimečnost alespoň některých disciplín této široké tvorby.

Intermediální tvorba jako taková představuje využití, a dalo by se i říci, jakýsi volný pohyb mezi rozličnými médii. Tomuto volnému pohybu bychom měli rozumět především tak, že kromě tradičnějších disciplín jako je kresba, malba či socha, otevírá i takové možnosti, jako je práce s počítačem, využití videa, hudby, či literární scény. Patří sem ale mimo jiné i instalace, které lze vytvářet z opravdu netradičních prvků nebo multimediální projekty. Stručně řečeno jde o to, že všechny známé i neznámé oblasti jsou si zde rovny a plnohodnotně akceptovány. V dnešní době je takřka nemožné oprostít se od moderních technologií, které ať chceme nebo ne, zasahují i do výtvarné výchovy. Pokud se s nimi ale seznámíme více do hloubky a využijeme jejich tvůrčí podstatu, dá se i s těmito technikami a metodami pracovat v hodinách

³² Licari, G. *Licari Giuseppe – Osobní stránky autora*, [online]. [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.giuseppelicari.com/index.html>

³³ Dempseyová, A. *Umělecké školy, styly a hnutí*, Slovart, 2002. s. 257.

výtvarné výchovy zajímavým způsobem.

Prvním z mnoha médií v intermediálně tvorbě si představíme techniku, která může nabízet trochu jiné, ale zajímavé podněty, co se týče právě prostředí. Tato technika nabývá v dnešní době čím dál tím větší popularizaci, a proto bychom ji alespoň nástinem měli věnovat úvod této tak široké kapitoly. Ačkoli se **video artem** zabývá v dnešní době poměrně široká skupina nejrůznějších umělců, nepodařilo se nám vypátrat příliš mnoho příkladů vhodných pro naši ukázkou. Pokusme se alespoň nastínit, jak lze tuto techniku využít i v hodinách výtvarné výchovy. Jednou z mnoha možností, jak ve výtvarné výchově využít prvky videoartu je bezesporu práce dětí s videem. Zachycení zajímavého, mnohdy velmi prchavého okamžiku či atmosféry v lesním prostředí, se může stát zajímavých podkladem pro další tvůrčí práce nejenom v rámci intermediální tvorby. Právě ono propojení a kooperace jednotlivých dílčích disciplín může předkládat zajímavý soubor výtvarných prací. K takovému účelu je určitě video art vhodným médiem. Opomenout bychom neměli ani tu možnost, lehce se dotýkající kategorie videoartu, kterou je **animace**. Tato alternativa představuje, především pro žáky věkově mladší, zajímavý stupeň v procesu seznamování se s tím, jak funguje a v čem tví kouzlo zachycení obrazové stopy.

Velmi často jde ruku v ruce s videoartem i zvuková stopa. Toto zvukové podkreslení či doplnění uměleckého záměru se postupem času vymanilo do své vlastní kategorie, nazývané "sound art". **Sound art** (čili zvukové umění) je druh umění, které pracuje se zvuky. Sám o sobě představuje dosti nejasný termín, který u široké veřejnosti mnohdy vzbuzuje rozpačité a zmatené představy, asociace, či názory na to, co se pod tímto názvem vlastně skrývá. Není pochyb o tom, že sound art sám o sobě je nový pojem, který se pojí s hudební produkcí především dvacátého století. Odtud pramení jeho rozvoj, co se osamocení týče. Co za zvuky to ale sound art využívá? Zastavme se na chvíli a zaposlouchejme se do rozličných zvuků, které nás obklopují. Zvuk, ať už v podobě hudebních tonů nebo jako hluk, jsou všude kolem nás, stačí jen naslouchat. Slyšíte zvuky přicházející od sousedů, kteří právě sklízají umyté nádoby, cinkání lžiček a talířů, které do sebe narážejí, nebo slyšíte spíše vrkání holubů, kteří poletují z místa

na místo kolem vašeho okna a jejich tleskání křídel? Ať tak či onak, prostřednictvím těchto různorodých zvuků, vznikají na základě sound artu rozličná umělecká díla, které mají podobu asambláží, instalací, videozáznamů, performancí či kinetického umění, ale mohou to být také malby a sochy.³⁴

Zamyslíme-li se, čím vším nás les může inspirovat, zjistíme, že inspiraci v tomto prostředí můžeme hledat i po stránce zvukové. Les nabízí neskutečně dlouhý výčet zvukových stop, ze kterých se dá vycházet a se kterými lze kreativně pracovat. Jinak nám bude les znít v ranních hodinách, kdy se celý tento bujarý ekosystém probouzí do nového dne. Do dne, kdy se kde jaký list a květina otvírají ranním paprskům a kdy se probouzí kde jaký tamní živočich. Tím vším mohou být ranní zvuky lesa. Jinak nám bude les znít v odpoledních hodinách, kdy se už slunce přehoupne skrze svůj nejvyšší bod na obloze a jeho hřejivé paprsky začnou pozvolna ustupovat. Svou odvrácenou zvukovou stránku nám les představí teprve večer. V těchto nočních hodinách nám mnohdy známé a příjemné zvuky, které slýcháváme přes den, mohou připadat tajuplné, možná až strašidelné. Uslyšíme zvuky, které jindy neslyšíme, neboť se k životu probouzí i noční tvorové. Tím vším může les být, stačí pouze bedlivě naslouchat. Opomenout ale nesmíme i fakt, že se zvuky lesa mění i v závislosti na tom, jaké roční období u nás zrovna panuje. Jinak nám les bude znít na jaře, jinak v létě, či na podzim, ale i v zimě. Na každém zvuku, linoucího se z lesa, se podepisuje tedy nejenom to, jaké roční období zrovna je, či jestli je den nebo noc, ale i faktory, jako jsou umístění lesa, život v lese, samotný charakter lesa či počasí.

Mnoho autorů se věnovalo tomuto poněkud netradičnímu a ne příliš známému druhu umění, ale představme si alespoň jedno jméno autorky, která ve své tvorbě využívala přírodních zvuků, stejně tak jako zvuk běžných věcí okolo nás. Jedná se o autorku, pocházející z Nového Zélandu, jejíž jméno je Annea Lockwood.³⁵ Alespoň tímto způsobem nastiňme tuto (ne)známou, ale zajímavou stránku umění. Zvuk, pokud jej správně uchopíme, dokáže být skvělým inspiračním zdrojem i v hodinách výtvarné výchovy. Dá se s ním pracovat nejenom v plošné, ale i objektové tvorbě. Nic méně k tomu již odkazují

³⁴ Dempseyová, A. *Umělecké školy, styly a hnutí*, Slovart, 2002. s. 284.

³⁵ Lockwood, A. *Annea Lockwood – osobní stránky autorky*, [online]. 2010 – 2014 [cit. 25. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.annealockwood.com/bio.htm>

předcházející kapitoly, které již nastínilly konkrétní témata a jejich využití v praxi.

Doplněním každé z již zmíněných technik, spadající do intermediální tvorby, může být i **fotografie**. Tato technika přináší zajímavý náhled na námět les, co se týče intermediální tvorby. Není ale fotografie jako fotografie. Udělat fotku lesa dovede v dnešní době snad naprosto každý. Čím se tedy liší „obyčejná fotka“ od „neobyčejné“ a „výjimečné“? Abychom se nad fotkou pozastavily, musí v ní být něco navíc. Něco, co dává fotografii hloubku, původ a osobitý smysl.

Začněme například s autorem Fabiennem Rivory. V jeho osobní galerii nalezneme fotografická díla, která jsou ve většině případů dokolorována barvou (viz Přílohy I obr. 74 a 75.) K tomuto „experimentu“ ho přivedla v roce 2007 zvědavost a touha po poznání, při které zkoumal interakci právě fotografie a barvy. Vynechme teď polemiku nad tím, co ho k takovému rozhodnutí vedlo a proč si zvolil právě tyto dvě média, ale zaměřme se na samotnou fotografii. Rivory vždy miloval krajinu, která ho fascinovala, což je zřetelné z jeho výběru námětů. Při svých záznamech krajiny vždy vycházel z reálné, viděné skutečnosti, avšak přidal něco navíc. Zvolením konkrétního barevného tónu, se snažil do fotografie dostat atmosféru, pocity a naladění z onoho reálného místa.³⁶ S tímto záludným kouzlem a působením fotografie na diváka, pracuje každý fotograf. Nic méně Rivory zvolil ojedinělý přístup k tomuto vyjádření.

Krajinné tematické se ve své práci věnovali i dva čeští autoři. Pavel Baňka a Jiří Šigut. Oba dva si v jednom, ze svých cyklů zvolil stejný námět – les a jeho prostředí. Pavel Baňka, který nazval svůj cyklus Nekonečno (viz Přílohy I obr. 76), našel svou inspiraci v USA, kde v letech 1997 – 99 fotografoval nespoutanou a divokou přírodu Oregonu. Vzniklé fotografie tak trochu balancují na hraně mezi tradiční krajinářskou fotografií a abstrakcí. Velkoformátové černobílé fotografie vtahují diváka do zachyceného lesního prostoru, který jakoby se hýbal, ale zároveň poukazoval na přírodní prvky, které ať chceme či ne, se mění v čas.³⁷ Oproti tomu český fotografující výtvarník Jiří Šigut reflektuje především

³⁶ Rivory, F. Fabienne Rivory – osobní stránka autora, [online]. 2007 [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://cargocollective.com/labokoff/Info>

³⁷ Galerie Rudolfinum, Pavel Baňka: Infinity, [online]. 2001 [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.galerierudolfinum.cz/cs/exhibition/pavel-banka-infinity>

plynutí času, které podtrhuje světelnými efekty a tím, jak umí zachytit a využít světlo pro svůj záměr. To se odráží i v jeho cyklu s názvem V lese (viz Přílohy I obr. 77), které realizoval na světlocitlivých snímcích. Byly záznamem mikropohybu živé i neživé (v jiném cyklu fotografií) přírody, kterou zachycuje primárně jako noční pozorovatel.³⁸ Schválně, kdo z nás by se vydal do lesa v noci a pozoroval život v lese z jiného úhlu pohledu? Asi málo kdo, jelikož v nás les, halící se do noci, vyvolává spíše strach a nejistotu. Každopádně jde ze strany Šiguta o vytříbený směr inspirace, neboť les v nočním hávu skýtá odvrácenější stranu jeho takřka druhé strany, než je ta denním kterou každý známe.

Pomalou přecházíme z prostředí týkající se výhradně fotografie, ven, do exteriéru, kde se dá uplatnit další významná složka intermediální tvorby. V jedné z předešlých kapitol jsme již na tento druh umění narazili. Jedná se o termín land artu, nic méně, podrobněji se mu budeme věnovat právě v této kapitole, která je zasvěcená především tomuto stylu umění.

Zemní umění, které zpopularizovalo spíše pod názvem land art, tedy krajinná nebo zemní díla, rozšířilo hranice umění co se do materiálu a umístění týče. Tento druh umění opouštěl uzavřené prostory výstavních galerií a zamířilo ven z měst s využitím přírodního prostředí přímo jako materiál. Díla vznikající na tomto základu vznikala často jako jaká si touha po uchování nejenom prostředí, ale také lidského ducha. Tato díla se často výslovně pokoušejí o zachycení a vyzdvižení ducha daného místa.³⁹ Pojďme si společně představit některé ze známých, či méně známých autorů, na kterých snáze pochopíme důvod, proč bychom nejenom na základních uměleckých školách neměli opomíjet tento druh umění a z jakého důvodu je dobré, děti s tou to tvorbou obeznámit.

Hned na začátku je podstatné ještě říci, že se této tvorbě v dnešní době věnuje opravdu nepřehledné množství zajímavých autorů, které by bylo takřka nemožné obsáhnout do této podkapitoly. Zkusme ale poukázat na ty autory, které nás nejvíce oslovili a které nabídnou celkový pohled na možnosti inspirace tímto druhem uměleckého směru. Prvním autorem, kterým bychom odstartovali

³⁸ Arlist, Centrum pro současné umění Praha – Jiří Šigut, [online]. 2066 – 2015 [cit. 19. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/jiri-sigut-551/>

³⁹ Dempseyová, A. *Umělecké školy, styly a hnutí*, Slovart, 2002. s. 260 – 262.

výčet umělců, je britský umělec, kterému se zřejmě nejvíce podařilo "zpopularizovat" tento netradiční směr. Podařilo se mu to i u nás, především díky natočenému dokumentu od České televize. Není proto divu, že zejména u nás, je tento autor považován, za jakého- si "zakladatele" tohoto zemního umění. Určitě již každý ví, o kom v následující kapitole bude řeč - Andy Goldsworthy. Představme si ale některá konkrétní díla tohoto výjimečného autora. Nejčastějším motivem v jeho dílech je motiv hnízda. Uplatňuje jej nejenom v objektech, ale i plošné tvorbě. Nás však v jeho rozmanité tvorbě zaujaly jeho práce, inspirované vodou a řekou. Na základě této inspirace pak vytváří pozoruhodné meandry z nejrůznějšího druhu materiálu, které pro něj mají určitou symbolistní rovinu. On sám o řece tvrdí: „*Řeka je pro mě nit, kterou následuji. Řeka není předvídatelná, to rozhodně ne, je to linie, která se že ne vpřed a zároveň však podléhá svým vlastním cyklům. Vyjadřuje souvislosti, ve kterých tu žijeme, neznamena nutně jen vodu, jde o plynutí.*“⁴⁰ Nás však nejvíce zaujala jeho díla, vznikající přímo na vodní hladině (viz Přílohy I obr. 78 a 79). Zrcadlené obrazce, které jsou z jedné poloviny dílem Goldsworthyho a z druhé dílem samotné přírody, nás přivádí k zajímavým myšlenkám, jak tento proces rozvinout a uplatnit v rámci venkovních výtvarných aktivit. Především onen experiment, pocity a prožitky z nejrůznějšího přírodního materiálu, nabízí opravdu mnoho podnětu pro dětské tvoření, které dokáže rozvinout nejenom hmatové citění a vnímání, ale dokáže probudit všechny smysly a přivede děti k přírodě, která je pro ně v dnešní době spíše už cizí. Land art nám tak nabízí prostředek, odkazující k dřívějším kapitolám vnitřní a vnější krajiny, které je nutno v dětech také rozvíjet. Dalším autorem, kterého si představíme, si zmiňujeme především díky jedné jeho práci s názvem "Tomografie stromů", kterou vytvořil v roce 2014 v rámci land art festivalu v Polsku (viz Přílohy I obr. 80). Mirosław Maszlanko, který vytvořil toto pozoruhodné dílo, v rámci motto, které se neslo celým čtvrtým ročníkem festivalu, znělo: "*Strom jako symbol a odkaz pro hledání kořenů*".⁴¹ Zajímavý

⁴⁰ Částková, T. *Současná krajinářská architektura - semestrální práce Andy Goldsworth*, [online]. 31. 5. 2015 [cit. 25. 1. 2017]. Dostupné z: https://home.czu.cz/storage/59004_Castkova_Goldsworthy.pdf

⁴¹ Landart Festival, *Roztocze National Park - 4th Land Art Festival*, [online]. 2014 [cit. 25. 1. 2017]. Dostupné z: <http://landart.lubelskie.pl/4th-land-art-festival-roztocze-national-park/>

pohled na to, jak navázat na plošnou tvorbou vzniklou v rámci ateliéru a jak ji přenést a posunout v rámci exteriéru. Tak tradiční motiv ve výtvarné edukaci, ale ztvárněn z jiného úhlu pohledu - řezy. To je podstata celé této práce. Poukázat na širší záběr inspirace, především té méně tradiční. Před samotným koncem této tak rozmanité kapitoly, se ještě na moment pozastavme u tří autorů. První z nich, Udo Nils, kterého můžeme zmínit nejenom v odkaze na Andy Goldswortha, neboť i v tvorbě tohoto německého autora, se objevuje hraní s vodní hladinou. Proč si ale tohoto autora zmiňujeme, jsou zejména některá jeho díla, která nás takřka okouzila svou barevností přírodního materiálu (viz Přílohy I obr. 81 a 82). Příznačný název jednoho ze zmíněných děl "Léto v parku" z roku 1999 doslova vybízí k experimentování s barvou, tedy konkrétně s barevným přepisem již vyhotoveného land artového díla. Práce s materiálem, který by se na první pohled mohl zdát být laciný a ničím výjimečný, ukrývá velké možnosti kreativního vyžití právě u dětí. Nejrůznější barevné listí, tráva či bobule se tak ryze mohou stát tvůrčím materiálem pro naše z tvárnění pocitů a prožitků nejenom z léta, během letních prázdnin.

Dalšími autory, kterými uzavřeme tuto bohatou kapitolu, jsou autoři Malin Holmberk (viz Přílohy I obr. 83) a Rob Mulholland. Pozastavme se ještě v samotném závěru nad díla Roba Mulhollanda, neboť oproti zmíněným autorům ve své tvorbě používá zajímavého a nevšedního prvku (viz Přílohy I obr. 84). Často ve svých tématech řeší otázku pozůstalosti, zanechání stopy, či každodennost našeho života. Našli bychom mnoho dalších témat, které se snaží reflektovat skrze ono médium, kterým se v jeho tvorbě stala zrcadla, znázorňující figury v určitém konkrétním prostoru. Uzavřeme tedy tuto kapitolu faktem, že bychom měli na zřetel brát především i to, s jakými materiály lze v krajinném prostředí pracovat a jak je lze kreativně využívat. Land art nabízí vskutku nekončící možnosti inspirace a záleží pouze na nás, jak tento umělecký směr zprostředkujeme dětským tvůrcům. Jednou z mnoha možností může být právě prostřednictvím následující kapitoly, díky které by mohl být land art snáze uchopitelnější i pro ty nejmenší.

1. 4 Les jako pohádkový a mytologický motiv

*"Sen se stává pohádkou beze slov, historkou, která se v dětském obraze otevírá ve formě názorného myšlení zároveň jako obraz a zároveň jako symbol."*⁴²

Max Kläger

V dětském světě, představující vskutku živý a podnětný svět, sehrávají důležitou roli vodítka, směřující k dětskému výtvarnému projevu a k užívání a chápání symbolů právě dětmi. Odtud bychom mohli navázat na naše téma, neboť les či strom, představují v symbolistním chápání nejrůznější faktory. Zkusme se tedy nejdříve zaměřit na to, co takový les může znamenat a představovat v dětském světě.⁴³

Dětství, myšleno období dítěte od tří do šesti let, představuje kouzelné období jakési mytické vnímavosti, o které mluví Lévi - Straus. Jedná se o období, kdy je dítě schopno smyslově vnímat svět, dokáže se v něm plně orientovat, třídít a rozlišovat, ale stále ještě není natolik ovlivněno oportunismem nás dospělých.⁴⁴ Jinými slovy bychom mohli říci, že v tomto dětském věku je schopné uvěřit takřka čemukoli, možnému i nemožnému a plně tomu věřit. Tato svoboda vnímání a nahlížení na svět mu dává pohyb takřka v neomezeném světě fantazie a představivosti. V souvislosti s výskytem symbolu v dětském výtvarném projevu, se velmi často můžeme setkat s pojmem archetyp. Samotné slovo "archetyp", vznikající složeninou dvou významných základů: arché - počátek a typos - vzor, v grafických projevech znamená jakýsi ustálený ideální tvar, který je z pravidla odvozený z nějakého přírodního tvaru, který se tak stává jistým prototypem dané věci nebo idey. Samotný archetyp nemusí být chápán pouze jako podobenství věci či postavy, ale může odrážet i chování, vlastnosti i skutky hrdiny z nějakého bájného příběhu. Z nejrůznějších

⁴² Kläger, M. a Cameron, J. *Symbolisches Denken in Bildern und Sprache*, Reinhardt Vrl., München 1978. s.

⁴³ Babyrádová, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*, Masarykovu univerzita v Brně, 1999. s. 69.

⁴⁴ Justoň, Z. *Ekonomie přírodních národů*, Dauphin, 2012. s. 215.

filozofických a sémiotických výkladů a studií bychom se mohli dočíst různorodé poznatky a výklady týkající se archetypu. Nic méně z celé této exkurze do poznání, co vlastně výklad symbolu znamená, vyplývá, že primárním nositelem konotací (aktuálních i archetypálních významů) je zejména expresní složka člověka.⁴⁵ Velmi dobrý příklad toho, kde můžeme narazit na nejrůznější druhy archetypů, představují v dětském světě bezesporu pohádky, či jiné příběhy a vyprávění určené dětem. Základní funkcí takových pohádek je především přiblížení nesrozumitelného a mnohdy chaotického světa. Vnesení smyslu a řádu napomůže (a to především v předškolním věku) snáze pochopit okolní svět a dát smysl tomu, co se okolo nás děje.⁴⁶ Nutno zmínit ale fakt, že práce s archetypem nese spolu s jeho výkladem a preferencemi, značná úskalí. O těchto problémech hovořil například Herbert Read ve své práci *Výchova uměním*, kde upozorňoval na nutnost a obezřetnost při vyvolávání archetypů za pomoci estetických aktivit tak, aniž by došlo k psychické zranitelnosti dítěte. Podotýkal především vyvarování se jakéhokoliv manipulování s prototypy archetypových tvarů dítěte.⁴⁷ Zvolíme-li jako motivaci dětských výtvarných projevů pohádku, nesmíme, opomenou oproti klasickým a známým (mnohdy spíše osvědčeným) figurám, jako jsou princ, princezna a nějaký ten prvek zla, kterým je nejčastěji drak, i na méně nápadné figury a motivy, vyskytujících se v pohádkách. Neméně důležitým faktorem je i to, v jakém prostředí se děj pohádky odehrává. Právě tento faktor je především v našem tématu stěžejním motivem.

Motiv lesa a stromů často dokresluje to, jak na nás daná pohádková scéna bude působit. Představme si tedy na několika málo ukázkách, zasazení pohádkového děje do lesního prostředí. Zaměříme-li se nejdříve na celkové pojetí lesa v české tvorbě, nemůžeme jisto jistě opomenout pohádky od našeho tradičního autora, kterým je František Hrubín. Jeho nikdy neumírající pohádky *Budulínka* a *Červená Karkulka*, kde les sehrává formou kulisy tajuplné a v těchto dvou případech spíše ponuré krajiny, skrývající mnohá nebezpečí a úskalí, které jen odrážejí nástrahy, číhající ve skutečném světě. Obdobným způsobem napsala pohádku *O perníkové chaloupce* i Božena Němcová. Ani v této pohádce

⁴⁵ Babyrádová, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*, Masarykovu univerzita v Brně, 1999. s. 84 - 89.

⁴⁶ Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*, Praha: Albatros, 1990. s. 7.

⁴⁷ Read, H. *Výchova uměním*, Praha: Odeon, 1967. s. 237 - 317.

nesehrává les dominantní postavení, ale opět podkresluje situaci dvou sourozenců, kteří museli najít ze strašidelného lesa cestu ven. Od Františka Hrubína bychom neměli zapomenout ani na tak známé příběhy Broučků, které později zpopularizovaly i díky autorům Janu Karafiátovi a Jiřímu Trnkovi. Rodina svatojánských broučků, které žila v souladu s přírodou, odkrývá tajuplné zákoutí takového lesa, kde se mohou nacházet i docela malinkatá, okem mnohdy neviděná a vzácná stvoření. Poodkrývá kouzlo, dalo by se říci takřka mystické kouzlo, které lesem může prostupovat všemi možnými podobami. Takovýchto vzácných nebo nadpřirozených bytostí, bychom do lesního prostředí moli zasadit hned několik. Tohoto námětu se chopil i další český autor, Václav Čtvrtek. Příběhy půvabné lesní víly, které se během svého vyprávění setkává s nejrůznějšími postavičkami a čelí nejrůznějším situacím, které se jí do života postaví. Václav Čtvrtek ztvárnil i proslulého hajného Robátka, který brázdil les na svém věrném jeleni Větrníkovi. Společně střeží les a bojují proti škodolibému Kontrči. Na podobné motivy pracuje i náš jediný hraný večerníček Krkonošské pohádky. Všechny díly se odehrávají v okolí Krkonošských hor, kterým zde vládne mocný pán, zvaný Krakonoš. Vládne a spravuje široké okolí, přírodu, ale i tamní lidi, u kterých dohlíží především na jejich poctivost a spravedlnost. Stejně tak i pohádka o Rumcajsovi, kterému tvář vytvořil ilustrátor Radek Pilař, představuje jakého si strážce svého lesa. Loupežník, žijící se svou rodinou v lese Řáholci u Jičina bojuje všemožnými způsoby proti vrchnosti, která by jej s jeho rodinou ráda z lesa vystrnadila. Netradiční, mnohdy záporně pojmávaná pohádková postava loupežníka, v této pohádce sehrává naopak kladnou roli hrdinného ševce, který ctí své zásady a morální hodnoty. Les tak můžeme uchopit i jako prvek určitého revíru, či "panství", které je nutno chránit a střežit.

Dalo by se najít určitě ještě celá řada pohádek, kde nějakým způsobem les podkresluje pohádkovou scénu, ale zkusme se teď spíše zaměřit na jedinečné stromy, které do nejrůznějších pohádek mnohdy propůjčily své nadpřirozené vlastnosti. Když jsme přemýšleli, který strom sehrál v pohádkách výjimečnou, zvláštní nebo dokonce i hlavní roli, vzpomněli jsme si hned v úvodu na putování Malého prince. Legendární literární dílo od Antoina de Saint - Exxupéryho, které nabízí mnoho pohádkových příběhů. V jednom takovém se můžeme dočíst

o strastiplné denní práci Malého prince, který opečovává svou malinkou planetku B612, na které dennodenně musí vytrhávat baobaby, které by jinak jeho domov proměnily na prach.⁴⁸ Dalo by se říci, že především díky tomuto příběhu se právě baobaby dostaly do podvědomí hlavně dětí, jakožto pohádkový motiv. Dalším výjimečným stromem, v tomto případě bychom se nebáli označení i nadpřirozené vlastnosti stromu, je ovocný strom, který si zahrál jednu z hlavních rolí v pohádce, kterou v dnešní době známe spíše z filmové podoby, natočené roku 1997 s názvem Pták ohnivák. Jabloň, v zámecké zahradě, která každý den rodila krásná zlatá jablka. Původní varianta pohádky Pták ohnivák a liška Ryška vypráví pouhých tří bratrů, kteří se vydali hledat zázračná zlatá jablka, která záhadným způsobem ze zahrady jejich královského otce mizela. Co se týče ještě tradičnějšího ztvárnění stromů, vyznačující se svou nadpřirozenou stránkou, nemůžeme vynechat i klasiku naší literatury, kterým je Karel Jaromír Erben a jeho soubor děl s názvem Kytice. V rozsáhlé sbírce básní najdeme jednu s názvem Vrba, pojednávající, jak už u Erbena bývá takřka zvykem, tajuplný příběh, popisující strastiplné verše o propojení duše ženy s bílou vrbou.⁴⁹ Neméně známým básníkem je i Karel Havlíček Borovský a jeho báseň Král Lávr. Zde sehrává hlavní úlohu opět vrba, která zde slouží jako jakési zpovědní místo. Odtud bychom mohli vysvětlit i vznik označení vrby pro člověka. Jedná se o takový typ lidí, kteří uchovávají tajemství, které jim bylo svěřeno druhou osobou. Vrby doprovází mnoho českých pohádek, zejména s vodnickou tematikou, kde mnohokrát sehrávají právě úlohu "zpovědnice" či obydlí vodníků.

Co se týče moderního pojetí pohádek, tak i zde bychom našli výjimečný strom v podání známé Vrby mlátičky, která si zahrála ve světoznámém filmu Harryho Pottera. Kouzelná vrba, rozprostírající se na pomezí bradavické školy chrání vchod do Chroptící chýše. I dnes se les a nejrůznější stromy objevují jak ve filmových tak knižních příbězích, určené dětem. Uzavřeme tuto pohádkovou kapitolou autorkou, jejíž tvorba se řadí mezi ty nejaktuálnější a která ve svých příbězích přichází s lesní tematikou. Její poslední kniha, jejíž titul už mluví za své, se jmenuje Tajemné a kouzelné stromy. Kniha vyšla v roce 2016 a zaměřuje se na nejrůznější lesní vegetaci, od docela malých keříků, přes

⁴⁸ de Saint - Exupéry, A. *Malý princ*, Praha: Albatros, 1989. s. 18 – 23.

⁴⁹ Erben, K. J. *Kytice - Vrba*, Praha: Albatros, 1972. s. 107 – 115.

košaté porosty a stromy a vypráví jejich dávná tajemství, mýty a odkrývá jejich kouzelnou a magickou moc. Otvírá tak zajímavých námětem dětskou fantazii, na kterou mohou narazit hned vedle svého domu v lese, či parku.⁵⁰

⁵⁰ Drijverová, M. *Tajemné a kouzelné stromy*, Edika, 2016. s. úvod.

2 PROJEKTOVÁ VÝUKA

Již ze samého názvu můžeme vyvodit, že projektová výuka vychází především z určitého projektu, tedy uceleného, komplexního a smysluplného zadání (téma, problém), se kterým se žák během výuky identifikuje a jehož výsledkem je nějaký konkrétní produkt. Dochází tak k samostatnému řešení a práci dětí. Produkt je tu chápán v tom slova smyslu, že žák sám předloží nějaký konkrétní nápad či řešení, které on sám během své činnosti navrhne. Iniciativa však nemusí výhradně vycházet pouze ze strany žáka. Určitý produkt může navrhnout i učitel, s jehož podnětem se žák musí ztotožnit, neboť celkovou koncepci tohoto vyučování provází svobodný výběr žáka. Charakteristickým znakem této výuky je konkrétní výukový cíl, který je prezentován formou nějakého konkrétního výstupu. Může se jednat například o určitý výrobek nebo praktické řešení daného úkolu apod. Než se podíváme na to, jaké náležitosti by měla obsahovat projektová výuka, jak se utváří taková hodina, či jaké konkrétní výstupy by si děti z hodiny měly odnést, zaměříme se nejdříve na historii a samotný vznik projektového vyučování, neboť se zdaleka nejedná o žádný moderní výstřelek doby, jak si někteří lidé myslí.⁵¹

2. 1 Vývoj projektového vyučování

Jak jsme předeslali již v samotném úvodu této kapitoly, projektové vyučování není nikterak výjimečnou, či snad aktuální záležitostí dnešní doby. Je sice pravda, že se tento druh výuky rozšiřuje zejména v naší době, ale jeho kořeny sahají mnohem hlouběji. Její prvopočátky sahají do období americké pragmatické pedagogiky, tedy do období, které vymezují světové války. Myšlenky této metody rozpracoval již John Dewey. Za tvůrce projektového vyučování je považovaný ale jiný němec, stoupenec J. Deweyho, William Kilpatrick, který tuto metodu popsal v jednom ze svých článků v roce 1918.

⁵¹ Lojdová, K. *Projektové vyučování - skripta*, [online]. 2012 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z. http://katkalojdova.weebly.com/uploads/2/4/3/0/24306750/projektove_vyucovani.pdf

Oba autoři již na počátku dvacátého století usilovali o demokratické a humanistické pojetí školství.⁵² Jejich myšlenky o svobodném školství podnítily nadcházející vývoj vyučování nejenom v samotných USA, ale v několika dalších zemích po celém světě. V České republice se tento styl výuky prosadil již po roce 1948, ale příliš dlouhou dobu se v našem školství neudržel. K jeho renesanci došlo až postupem času, někdy okolo roku 1989. Takřka po více jak čtyřiceti letech se začala znovu tato metoda výuky objevovat a znovu zavádět do učebních metod. Jeden z českých prvorepublikových pedagogů, Stanislav Vrána, definoval prim (projekt) této metody následujícím způsobem:

- a) je to podnik;
- b) je to podnik žákův;
- c) je to podnik, za jehož výsledek převzal žák zodpovědnost;
- d) je to podnik, který jde za určitým cílem.

Podnikavost, aktivita a pocit zodpovědnosti za výsledek své práce jsou s projektovou metodou neodmyslitelně spojeny po celou dobu. Opomenout bychom neměli ani fakt, který zůstal neměnný po celou dobu vývoje, kterým je zaměření samotného projektu. Ten by měl být zaměřen na co nejreálnější faktory, dotýkající se běžného života a měl by v sobě koordinovat nejrůznější vědomosti, dovednosti a znalosti, které si žáci prostřednictvím projektu osvojují nebo trénují. Vrátime-li se ještě k pedagogovi Deweymu, dostaneme se k jeho pojetí jádra projektu, pod kterým si představoval následující:

- a) žáci pracují na praktickém úkolu;
- b) žáci narážejí na obtíže, které překonávají studiem;
- c) díky teoretickému poučení žáci mohou původní úkol úspěšně dokončit.⁵³

Z tohoto postupu je patrné, že naše aktuální vyučování postupuje spíše opačným směrem. Tedy, že dětem překládáme nejprve teoretické poznatky

⁵² Singule, F. *Americká pragmatická pedagogika*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 13 - 53

⁵³ Sárkózi, R. *Projektové vyučování - článek z portálu ABECEDA občanské sdružení*, [online]. 3. 9. 2010 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/projektove-vyucovani/pv-tipy/projektove-vyucovani-1>

a znalosti, o kterých si myslíme, že dětem dopomůžou ke snadnějšímu a efektivnějšímu řešení daného problému či úkolu. Praktická stránka v řešení však bývá velmi často zcela opomíjená. Tato koncepce tak vychází vskutku ze svých vlastních osobních zkušeností, které dítě pak snáze aplikuje na činnosti v běžném životě.⁵⁴

Shrneme - li před samotnou koncepcí správné projektové výuky současné ukotvení této metody v našem kurikulu, zjistíme, že toto vyučování obvykle prostupuje hned několik jiných předmětů. Je možné jej využít nejenom v rámci klíčových kompetencí (tab. č.1), ale také k realizaci tzv. průřezových témat (tab. č.2).⁵⁵

Tabulka č. 1. Klíčové kompetence v etapě základního vzdělání

- Kompetence k učení,
- Kompetence k řešení problémů,
- Kompetence komunikativní,
- Kompetence sociální a personální,
- Kompetence občanské,
- Kompetence pracovní

Tabulka č. 2 Průřezová témata v rámci základního vzdělání

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

2. 2 Metody projektové výuky ve výtvarné výchově

Výtvarné působení je velmi často roztrženo do jednotlivých výtvarných činností, které mnohdy vedle sebe stojí naprosto izolovaně a nemají tak potřebnou návaznost ani propojení. Výtvarné činnosti, jejichž řazení je spíše

⁵⁴ Lojdrová, K. Projektové vyučování - skripta, [online]. 2012 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z. http://katkalojdrova.weebly.com/uploads/2/4/3/0/24306750/projektove_vyucovani.pdf

⁵⁵ MŠMT. RVP pro ZV, Praha, [online]. 2016 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné na: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

nahodilé a mnohdy působící spíše jako živelný sled činností, nikdy nevytvoří celistvý systém, který by umožňoval komplexní pojetí všech žádoucích výtvarných prostředků (procesy tvorby, výtvarné techniky, materiálně technické prostředky apod.) a výsledných výstupů. Jednou z možností, jak vnést do výtvarné výchovy určitý systém a jak naplnit veškeré požadované výstupy je například zavedení metodické, či tematické řady nebo výtvarných projektů.⁵⁶ Podrobněji se zaměříme především na metody projektového vyučování ve výtvarné výchově, neboť tomuto ústřednímu tématu se věnujeme v celé této práci.

Výtvarnými projekty jsou myšleny rozsáhlejší výukové celky, u nichž je předem promyšlena celková skladba jednotlivých úloh, u kterých je brán zřetel na náročnější a do hloubky prostupující myšlenkový a tvůrčí obsah. Jedná se o jednu z cest (jak jsme již předesílali v předchozích kapitolách), díky které je možné naplnění výchovně vzdělávacích cílů. Důraz je kladem na vlastním přístupu, který si žáci při výtvarném vyjádření sami zvolí.⁵⁷ Podle Igora Zhoře se díky projektové výuce v rámci výtvarného vyučování „... naučíš lépe dívat, seznámíš se ze základů výtvarného myšlení a výtvarné řeči. Získáš prostředek, jak se vyslovit o okolním světě a jak vyjádřit své vlastní pocity a představy. Nabídne ti ukázky uměleckých forem, s nimiž se můžeš setkat nejen na výstavách a v galeriích...“⁵⁸ Projektová výuka pracuje s promyšlenou skladnou na sebe navazujících úkolů, kterými v samotném výsledku mohou být i kratší ucelené celky. Tyto celky, označované také jako výtvarné řady, reprezentují nejrůznější výtvarné úlohy, které na sebe logicky navazují. Výtvarné řady ve většině případů rozvíjí daný námět, část učební látky nebo daný výchovný problém. Metoda práce s výtvarnou řadou mnohdy předchází k samotnému kroku výtvarného projektu. Tvořivé a experimentální aktivity se téměř vždy jeví jako nejlepší řešení v prvotních fázích zvoleného námětu.

⁵⁶ Hazuková, H. Nová pojetí výtvarné výchovy v MŠ – článek z metodického portálu RVP, [online]. 7. 7. 2006 [cit. 3. 2. 2017]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html/>

⁵⁷ Exler, P. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*, [online]. 2015 [cit. 3. 2. 2017]. Dostupné z: http://kvv.upol.cz/images/upload/files/vyu%C5%BEit%C3%AD%20projektov%C3%A9%20metody_exler_final.pdf

⁵⁸ Zhoř, I. *Projekty a metodické řady. Výtvarná výchova, 1994 – 1995*. s 3.

Nabízí se nepřeborné množství těchto vděčných aktivit, které se postupně námětově rozšiřují a obohacují, až do podoby projektových celků. Téma, které se dětem stane blízké a zajímavé vede k tomu, že u žáků vybudujeme větší přemýšlivost, touhu hrát a spolupracovat s nejrůznějšími technikami a postupy. Důležitým faktorem ve výtvarných projektech je zejména přístup, který zvolíme k vybranému úkolu. Zprvu se nejčastěji žáci seznamují s viděnou skutečností, jevy nebo také výtvarnými problémy prostřednictvím vlastních smyslů, za pomoci studijní kresby, malby nebo fotodokumentací. Dalším krokem v rozvíjení projektu jde především o rozvoj racionálnějšího přístupu. Tento přístup vychází z analytického rozboru nejenom skutečnosti, ale také různorodých prožitků a podnětů, na jejichž základě žáci staví své další přístupy. Poněkud odlišným přístupem je intuitivní nebo chceme-li prožitkové. Finální tvar výtvarného projektu tak může nabýt celou řadu podob, které se odvíjejí od konkrétní představy pedagoga, jenž projekt koncuje.

2. 2. 1 Příprava projektové řady

Rozsah, organizace, ale i zaměření výtvarného projektu úzce souvisí se vzdělávacím procesem, jenž by měl ctít řadu didaktických hledisek. Jednotlivá hlediska by se měla objevovat již v samém počátku výtvarného projektu – v samotné přípravě, průběhu projektu, ale i v jeho celkovém provedení. Jeden z nejdůležitějších aspektů celého projektu se objevuje již v přípravné fázi, ve které utváří jednotlivé výukové náměty. Během této etapy je důležité mít na zřeteli celkovou koncepci projektu, tudíž bychom neměli opomenout určitou myšlenkovou linii, která by měla být z jednotlivých částí patrná. Důležité, při sestavování takového projektu, je i to, aby náměty odpovídali celkovému výslednému pojetí a aby se zachovala určitá přiměřenost, zohledňující zejména věk dětí, jejich rozumové možnosti a rozsah jejich výtvarných schopností. Kvalitu takového výtvarného projektu neměříme z pohledu délky či množství dílčích částí, ale spíše z hledu na daný problém. Schopnost objevit nápadité a zajímavé úhly pohledu a vytvoření nových, netradičních a hlubších vazeb.

Výchovný aspekt, pramenící z projektové tvorby, vychází především ze svobodné volby a vlastního přístupu k námětu a jeho výtvarnému vyjádření.

Ten je dán společným tématem, jež je v průběhu celého utváření stále otevřený a nabízí tak možnost různorodých úprav a doplnění, na které se v průběhu může narazit. Celkovým přínosem přitom je, že se žáci sami podílejí na obsahu výtvarného projektu. Pedagog nejenom, že nabídne a představí své představy a očekávání, ale dává tak jedinečnou možnost svým žákům aktivně se zapojit a vstupovat do výuky s vlastními podněty, podněty, nápady či připomínkami. Utváří se tak zajímavé vzájemné dialogy a interpersonální kontakty, při kterých pedagog přizpůsobuje svůj postup zájmům a úvahám žáků. Opomenout nesmíme ani fakt vyvarování se jednotvárnosti a všednosti, který by bezesporu příliš nepodnítl aktivitu a zájem dětí. Nabízí se nám tak přímo tvořivý přístup při výběru jednotlivých úloh, které by měly reflektovat nejrozličnější výtvarné postupy, techniky a použitý materiál.

Projektové metody ovlivňují celý výchovně – vzdělávací proces, zejména svým myšlenkovým obsahem a pojmáním světa. Není proto čemu se divit, že pedagogové, kteří ve své činnosti uplatňují tyto tvůrčí metody, působí svými postoji a názory pravdivěji, stejně tak jako jejich výchovně – vzdělávací proces, který se i mimo jiné vyznačuje určitou srozumitelnější formou. Tyto faktory pak bezesporu vedou k lepší komunikaci a k prohlubování osobních vazeb.⁵⁹

⁵⁹ Exler, P. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*, [online]. 2015 [cit. 3. 2. 2017]. Dostupné z:

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. STRUKTURA TÉMATICKÝCH LEKCÍ

Celý soubor výtvarného projektu představuje celkem osm výukových lekcí, které jsou určeny (nejenom) pro žáky základní umělecké školy. Zahrnují věkovou kategorií dětí od pěti až do čtrnácti let. Nutno podotknout, že jednotlivé návrhy výukových lekcí, tedy co se konkrétního tématu týče, by měly být vždy přizpůsobeny s ohledem na cílovou věkovou skupinu dětí. Každá z navrhovaných výtvarných aktivit byla vždy navržena tak, aby vycházela z podstaty projektového vyučování, jejíž doménou je hlavně podporování mezioborových vztahů. V našem případě jsme se soustředili především na propojení výtvarné výchovy s oblastí prvouky, přírodovědy a environmentální výchovy, ale v menší míře i s přesahem do zeměpisu či dějin umění. Jednotlivé výtvarné lekce byly koncipovány formou výtvarné řady, která se zabývala tématem LES a jejíž celkové přípravy na konkrétní hodiny naleznete na stranách 114 až 136. Vybrány byly zajímavé náměty z lesního prostředí, které byly pro větší motivaci dětí doplněny nejenom o obrazové složky, ale byly podnícené i zvukovou stopou, video záznamem, literární vsuvkou, či produkcemi výtvarných děl nejrozličnějších autorů, které poskytly nejenom inspirační zdroj v úvodu celé lekce, ale které mohly alespoň okrajově seznámit žáky s prvky týkající se dějin výtvarného umění. Avšak uplatněny byly i konkrétní pomůcky, jako například nerosty či různorodé přírodniny z lesního prostředí, které umocnily tvořivou složku dětí, na něž si děti mohli sáhnout a lépe se tak s nimi seznámit. Děti v rámci jednotlivých výtvarných aktivit poznaly nejenom tradičními výtvarné techniky plošné (kresba, malba, grafika, koláž) a prostorové (nejrůznější prostorové objekty za pomoci různorodých technik) tvorby, které probíhaly převážně ve výtvarném ateliéru, ale mohly si vyzkoušet i plenérovou tvorbu či práci v terénu. Těmto výukovým hodinám odpovídala zejména lend artová tvorba a odkazovala tím k již zmíněné environmentální výchově. Důraz byl kladen i na řazení jednotlivých výtvarných aktivit, které byly vždy voleny tak, aby se vystřídaly nejrozličnější výtvarné techniky a hodiny tím tak nebyly jednotvárné, ale pro děti zajímavé a chytlavé.

3. 1 Organizace projektové části

Celý výtvarný projekt byl od úvodu rozdělen na dvě dílčí části, které měly obsáhnout především následující techniky: kresba, malba, koláž, grafika, prostorová tvorba, lend art a akční tvorba, práce v plenéru, sound art a fotografie. První část výtvarného projektu se odehrávala hlavně ve výtvarném ateliéru, kde se děti seznamovaly spíše s tradičnějšími výtvarnými technikami, které ateliérová tvorba umožňovala. Na proti tomu druhá část projektu les měla probíhat v rámci grantu s názvem " Krajina jako médium a námět ve výtvarné výchově ".⁶⁰ V této části projektu byl kladen důraz především na práci v terénu a obsazení zbývajících výtvarných technik, které se nepodařilo uskutečnit v první části tohoto projektu. Jednalo se zejména o techniky saund a lend artu, plenérové a akční tvorby. Děti si tak mohli vyzkoušet práce nejenom tradičních technik a materiálů, ale seznámit se i s experimentem ve výtvarném umění.

3. 2 Návrhy lekcí

Jednotlivé výukové lekce byly voleny především s důrazem na zvolené téma - les. Snahou bylo zaznamenat širší pole možností, jak pracovat s tímto námětem, co se týče plošné, prostorové, tak intermediální tvorby. Výukové lekce byly zaměřené převážně na věkovou kategorii dětí od pěti do deseti let. S ohledem na různorodost věkových skupin v jedné výukové hodině byl brán především zřetel na přizpůsobení tématu daným věkovým kategoriím. Voleny byly takové prostředky a formy, které byly vhodné pro věkověčnou skupinu dětí tak, aby se daly jednoduchou formou rozšířit a zpříjemnit žákům staršího věku. Lekce se tak mohly stát určitými základními vodítky, se kterými by se dalo procovat téměř s jakoukoli věkovou adresností žáků.

3. 2. 1 Jak to žije pod houbou

První výtvarná aktivita s názvem *Jak to žije pod houbou*, měla probíhat jak ve výtvarném ateliéru, tak i v rámci zmíněného grantu a představuje úvodní vstup do zvoleného tematického celku. Úloha, řešící na první pohled

⁶⁰ Grant GA JU č. 146/2016/S. Krajina jako námět a médium ve výtvarné výchově.

neatraktivní a netradiční námět, předkládá určitý návod na to, jakým směrem se budou i následující lekce zabývat. Každá výtvarná lekce, i tato úvodní, se zabývá často velice známými a mnohdy hojně využívaným náměty, ale vždy poněkud jiným způsobem či z jiného úhlu pohledu, který nemusí být na první pohled patrný. Společně tak vytváří nový úhel pohledu na obyčejné věci, které se tak stávají neobyčejné a zajímavé, skýtající nejrůznější varianty výtvarného ztvárnění.

Pro každého pedagoga bude přínosem především možné výsledné srovnání ateliérové a plenérové tvorby této výtvarné lekce. Jak již bylo v úvodu zmíněno, lekce probíhala celkem na třech pracovištích. Jednak na základní umělecké škole a v soukromém výtvarném ateliéru, tak i v rámci běžícího grantu formou plenérové tvorby. Největší změny byly patrné hned v samotném úvodu výukové lekce. *Jak to žije pod houbou*, byla jedna z mnoha hodin, jejichž motivace musela být přizpůsobena věkovému zastoupení dětí, které se vždy na hodině nacházely. Takřka ve všech třech případech měla motivace probíhat zejména formou kooperace, z důvodu zapojení všech věkových kategorií. Značným přínosem se v rámci motivačního vstupu v ateliérech osvědčila bohatá obrázková dokumentace (makro fotografie hub), která nahradila reálné houby, které si naopak děti na pleněru budou moci sami nasbírat a pozorovat tak faktory, o kterých bychom společně hovořili. Nutnou nezbytností, v rámci tohoto námětu, byla krátká ukázka toho, jakými způsoby lze s připraveným materiálem pracovat. Tento praktický návod se ukázal jako výborné řešení především pro nižší věkové ročníky, které byly z počátku práce velice rozpačité, jelikož se neuměly úkolu zhostit. Mnoho dětí se z počátku vůbec obávalo samotného experimentu a hraní s papírovými proužky, což mě osobně poměrně překvapilo. Nic méně po odbourání prvních nejasností a pokusů se ale vždy děti úkolu chopily se vši vervou a zájmem a práce na „houbě“ je velice zaujala a bavila až do konce hodiny. Zajímavé v rámci této hodiny bylo především zaujetí nejmenšími dětmi, které námět bavil až do samotného konce. Obvykle totiž preferují krátký časový interval a spíše členitější a efektivnější pracovní úkoly.

V samotném závěru nutno konstatovat, že se tento námět vskutku vydařil, nejenom co se týče samotné přípravy a prezentace, ale i samotnými výtvarnými výstupy dětí, které ve finále byly opravdu velice povedené. K těmto vskutku

zajímavým objektům určitě přispěl i úvodní kresebný úkol, za pomoci kterého si měly děti osvojit strukturu a výstavbu takové houby.

3. 2. 2 Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese

V pořadí druhou, další velice povedenou výtvarnou úlohou pro téma les, byla hodina, nesoucí název *Otisk přírodnin aneb jak to žije v lese*. Tato výuková lekce byla od samého úvodu koncipovaná pro konkrétní věkovou skupinu dětí, které byly ve věku od pěti do sedmi let. Jednalo se tak především o předškolní děti, které navštěvovaly takzvanou přípravku na základní umělecké škole. Primárním úkolem tak bylo, vmyslet efektivní a zábavný úkol, který se dal poměrně snadno rozfázovat na více dílčích částí. Určitou jistotou v tomto zadání pro mne bylo vsadit na práci s barvou, která se mi již mnohokrát u této věkové skupiny dětí osvědčila. Vnesení určitého experimentu, pokusu a hraní do výtvarné hodiny právě s mladšími dětmi, se ukázalo jako výborné vedení výukové hodiny. Prostřednictvím těchto zmíněných faktorů se dalo velice dobře zpracovat jak se zábavnou složkou, tak i s poučným a didaktickým faktorem v tomto raném věku.

Motivační vstup, který se nedal příliš naplánovat, neboť byl podmíněn zejména přírodninami, které si měl každý na výuku donést, poskytl velmi dobrý start do vybraného námětu. Během povídání a představování jednotlivých lesních přírodnin dětem, probíhala u každé zvolené přírodniny i praktická ukázka toho, jak s ní lze konkrétní otisky provádět. Od samého začátku vévodila hodině snaha, vyhnout se jsem i s takto malými dětmi, určitému kýči a všednosti obtiskování listů, které jsem jisto jistě ve škole prošel takřka každý. K tomu velice napomohly především dva faktory. Jedním z nich byly právě ony praktické ukázky, při kterých se kladl důraz na rozmanitost a nevšední použití právě donesených listů – muchlání, skládání, vrstvení apod. Druhým takovýmto faktorem byla předem určená barevná škála barev, se kterou mohly děti během výuky pracovat. Na výběr měly několik druhů zelených, hnědých a okrových odstínů. Někomu by se mohlo na první pohled jevit, že samotná práce dětí byla poměrně omezena značnými mantinely, zejména co se zvolené barevnosti týče, ale v praxi se ukázalo, že si děti dostatečně s touto danou barevností vystačily a neměly potřebu vyzkoušet nepřeborné množství barev, které by ani

neodpovídali lesnímu prostředí. Soustředily se tak na barevné tóny, které korespondovali i s přírodními materiály a měly mnoho volného prostoru se samotným experimentováním v rámci otisků.

Celkovému náměti otisků přírodnin dominovalo rozfázování zadaného úkolu. Po úvodní krátké motivaci se děti pustili do hraní a experimentování nejenom s přírodninami, ale i s barvou. Aby se mohl zadaný úkol dotáhnout do finální podoby, bylo nutné připravit další motivující část, která zaplnila úsek, během kterého se muselo čekat na zaschnutí barevných otisků. Na řadu tak nastoupila další krátká motivace dětí, která už pracovala se samotnými výtvarnými pracemi, které během hodiny děti vytvořily. Debata se směřovala zejména na to, jaká zvířata u nás v lese žijí, jaká známe, jak vypadají a jaké mají stopy – otisky.

Toto rozčlenění, které se skládalo celkem ze čtyř dílčích úkolů (otisky, hledání či kresba zvířete, stopy, dotváření krajiny) se velice osvědčilo. Děti u zadání setrvali do konce hodiny, k čemuž podle mého názoru přispělo právě ono rozčlenění vybraného zadání, které ještě podtrhla forma, jakou se úkol prezentoval. Tedy zejména hra a experiment, díky kterému se děti mohly seznámit s nejrůznějšími poznatky z prostředí lesa. Po vyzkoušení vymyšleného námětu směřující k našemu tématu, jsem dospěla k závěru, že by tuto výukovou lekci určitě stálo zrealizovat i v rámci plenérové tvorby grantu. Celá tvorba by se umocnila nejenom aktivním a společným hledáním přírodnin opravdu ve skutečném lese, ale zejména nasátou atmosférou, kterou toto prostředí bezesporu vyznačuje.

3. 3. 3 Mozaika lesa

V pořadí třetí výuková lekce na téma les nese název *Mozaika lesa*. Výtvarná lekce, která proběhla na základní umělecké škole, musela být taktéž přizpůsobená rozmanitosti věkové kategorie dětí, která zahrnovala děti ve věku od šesti do jedenácti let. Bylo tedy nutno přizpůsobit nejenom vstupní motivaci, ale především tvůrčí postup daného tématu, dle možností a dovedností dětí.

Hlavní prim celé této úlohy bylo představení a seznámení se s výtvarnou technikou mozaiky. Právě poznání této tvůrčí práce byl pomyslný první schůdek

celé motivační struktury této výukové hodiny. Seznámení se zvolenou technikou doplňovaly ukázky starých mozaikových děl nejenom z Baziliky svatého Marka v Benátkách, ale i řada dalších, které si děti mohly prohlédnout v knižních publikacích přímo v hodině. Práce dávných mistrů děti natolik ohromila, že bylo možné si v této výukové lekci dovolit delší motivační vstup. V návaznosti na vybrané reprodukce se pozvolna přešlo k obsahu jednotlivých mozaik, včetně konkrétního zadání, kterým byla rozmanitost ročního období v podobě lesa. V této části motivace tak dostaly příležitost především děti nižší věkové kategorie, které na základě čtyř obrázků, poznávaly roční období. Ku pomoci jim mohli být starší kolegové, kteří mladším účastníkům napomohli vymyslet a doplnit barevnou škálu, odpovídající každému ze čtyř ročních období. Pro starší děti jsme se pozastavovali i nad tím, jakou atmosféru daný les vyzařuje na jaře, v létě, na podzim a v zimě.

Z důvodu rozsáhlosti zadaného námětu se volila forma skupinové práce (dvojice), při které se děti naučili kooperace, komunikace i kompromisu. Pro ujasnění, co od žáků očekávám, dostali všichni po krátkém úvodu „zahřívací“ úkol, jehož náplní bylo sestavit barevnou škálu pro každé roční období. Tato forma práce se v praxi dobře osvědčila, nejenom u mladších, ale i starších žáků, neboť si mohly dobře rozmyslet, které roční období se jim více líbí svou barevností a se kterým by chtěli dále v rámci mozaiky pracovat. Pro ty nejmenší to pak byl dobrý způsob určitého řekněme „taháku“ a vodítka, kterého se mohli po celou dobu své tvůrčí práce držet. Dalším krokem v tvůrčím procesu byla experimentální hra s barvami a solí, která práci dětí rozproudila tím správným směrem. Znovu byl zvolen postup námětu spíše vícečlenný, složen z několika úkolů, který vyhovoval skupinkám dětí s nižší věkovou adresností.

Největším úspěchem této výtvarné lekce byla bezesporu tvorba vlastních, autorských, barevných papírů, díky které práce dětí nabyla formu jedinečnosti, kterou podtrhl výběr samotné techniky. Sami děti již během práce obdivovaly a zjišťovaly jedinečnost a výjimečnost svých výtvarných prací.

V samotném závěru nutno vyzdvihnout i fakt, se kterým mile překvapily spíše starší děti. Právě na ně zapůsobil motivační faktor zaměřující se na atmosféru lesa. Snažily se do celé kompozice zapojit zejména prvky, odrážející paprsky prostupující lesem a svou vlastní atmosféru a pocit, který oni

sami nabývají z lesa.

3. 3. 4 Splétání kořenů

Splétání kořenů je označení výtvarné lekce, zaměřující svůj pohled na další netradiční prvky lesa, nacházející se pod samým povrchem země. Výuková hodina měla probíhat jednak na základní umělecké škole, tak v přírodě, na plenéru pořádaným organizátory grantu. Stejně tak, jako tomu bylo u hodiny s názvem, *Jak to žije pod houbou*, shledáme i zde několik faktorů, které poukazují na důležitost prostředí, ve kterém se hodina odehrává. Právě okolní prostředí nabízí tak rozličné možnosti, při motivačním vstupu a uvedení tématu dětem. Sehrává důležitou roli v tom, jak moc děti pro téma nadchneme.

Pro každou výukovou hodinu byla motivační struktura připravena takřka totožně. Vstupní dialog zahájila debata s dětmi o díle Zdeňka Sýkory – *Linie*. V tomto případě nešlo ani tak o pravdivost názvu jeho díla, ani o to co vlastně se autor snažil na plátno zachytit, jakož to, vnuknout dětem dojem, že se jedná o spleť svět kořenů nejrůznějších rostlin a živočichů. Z důvodu znovu opětného promíchání věkových kategorií dětí, bylo nezbytné, neopomenout základní vysvětlení pojmů a začít tak říkajíc od píky, aby se chytli i ti nejmenší. Určitě to ale nebylo na škodu, neboť můj výklad s přehledem a rády doplnily starší děti, které tak mohly projevit své znalosti a vědomosti nabyté ze školy. Veškeré úvodní povídání znovu doplňovaly osvědčené obrázkové přílohy, díky kterým si děti mohly vše lépe představit a zorientovat se v kladených požadavcích. Především zde se odehrává zásadní rozdíl oproti plenérové výuce, kdy bychom měly s dětmi tu možnost, bavit se o konkrétních věcech na živých rostlinách s kořeny. Předcházet by tomu tedy bojový úkol, při kterém by si děti obstarávaly výukový materiál sami a musely vykopat vlastní kořenový systém některé z lesních rostlinek.

Po osvědčených úvodních úkolech, které jsou velice dobré při delším a náročnějším zadání, zvolilo se i zde této formy. „Rozjezdovým“ výtvarným úkolem tak byla kresba kořenového systému stromů a rostlin, za pomoci kterého si děti uvědomily, co se nachází v nadzemní a podzemní části země. Při těchto úkolech, které mají sloužit spíše jako rychlý odrazový můstek pro pochopení celého zadání, bylo nutné v celém jeho průběhu na to děti upozorňovat. Zejména,

pracuje-li se s žáky, kteří pracují pomaleji a pečlivěji a kteří mají až perfekcionalistický výtvarný projev. Není to ovšem nic, co bysme museli z hodiny vyřadit, známe-li alespoň více skupinku dětí, se kterou se úkol rozhodneme plnit, neboť tato přípravná zadání slouží jako opora a předloha mladším žákům.

Jelikož se v tomto námětu jedná o opravdu námět spíše složitějšího rázu, členila se nejenom samotná práce dětí, ale i motivace k tématu tak, aby zájem dětí během celé výukové lekce neopadal, ale spíše naopak, aby gradoval. Po prvních úkolech tak přišla na řadu motivace, v podobě seznámení se s výtvarným materiálem, kterého měly děti využít v práci s objekty. Krátké ukázky a představení nejrůznějších postupů a forem, jak s materiálem pracovat ale nezbavilo dostatečně děti všech obav, jak jsem doufala. Bylo nutné, povzbudit každé dítě zvlášť a individuálně mu poskytnout návod na to, jak se úkolu zhostit. Nakonec by se dalo říci, že děti sami přišli na postup, jak výsledného objektu docílit, zejména formou pokus – omyl. Tím spíš pak z výsledných výtvarů měly děti radost a bylo na nich vidět, jak jsou pyšní z přijaté výzvy, kterou jsem na ně naložila.

Předposledním, dalo by se říci až oživujícím krokem, byl barevný přepis vzniklého objektu. Zde se děti nebály barevného experimentování, jelikož jejich objekty velmi často hýřili různorodou barevností. Umírněná barevnost se nacházela jen u výjimek, spíše staršího školního věku. Poslední částí zadání, kterým bylo dokreslení krajiny v podzemí, sloužilo spíše jako záložní nápad pro rychlé tvůrce. Toto opatření bylo zavedeno hned po několika setkáních, kdy již byla známá práce se smíšenou věkovou skupinou dětí.

3. 3. 5 Strom jako vertikální kompozice lesa

Pro tuto výukovou hodinu vzešla inspirace během výtvarné práce dětí na téma *Mozaika lesa*, při které jsme se okrajově dostali k tématu atmosféry. Pro další skupinu dětí, docházející na základní uměleckou školu, tak byla snaha poodkrýt a poodhalit různorodost a především rozmanitost atmosféry, skrývající se v lese v různou roční a denní dobu. Z toho pak vzešla tedy výuková hodina, která poukazovala na majestát každého lesa – *Strom jako vertikální kompozice lesa*. V této výukové hodině, ve které se nacházely děti přibližně stejného

věkového rozmezí, preferující tichou a samostatnou práci, nebylo tak náročné vymyslet efektivní motivaci, které snadno porozuměli všichni žáci.

Startovacím motivačním zdrojem sehrála reprodukce autora Václava Maliny – Světlo v lese. Děti, na popud mých nejrůznějších otázek, týkajících se především konkrétního díla, rozproudily debatu, směřující primárně k tomu, co taková atmosféra je a co může skrývat. Prostor v samotném úvodu dostaly především nápady a názory dětí, které byly až v samotném závěru ovlivněny obrázkovými přílohami lesa v různém ročním i denním období. Jelikož se v tomto případě jednalo o poměrně homogenní skupinu dětí, zvolila se pouze důrazná a efektivní motivace v samotném úvodu, kdy se děti dozvěděly veškeré potřebné informace před vlastní výtvarnou tvorbou. V motivaci tak bylo obsažené i seznámení s výtvarným materiálem a jeho uplatnění v rámci kompozice na daný formát. Tento způsob vedení výuky byl zvolen i z toho důvodu, jak se již předesílalo v úvodu, že tato skupina ráda pracovala samostatně, ve svém vlastním klidu a nerada přerušovala svou práci.

Závěrem bychom ohodnotili zpracování zvoleného tématu a jeho přiměřenost k věkové adrešnosti. Samotný způsob, jakým děti dané zadání ztvárnily, bylo splněno nad daná očekávání. Jediný faktor, který byl špatně zvolen a ovlivnil tak celkový výstup celé tvorby, byl špatně zvolený celkový formát čtvrtky. Vzniklé kompozice stromů tak na někoho mohou působit „přehuštěným“ dojmem. Špatné odhadnutí pracovního tempa a přístup dětí k zadanému námětu vedl k tomu, že celkové kompozice výtvarných prací mohly dopadnout v závěru jinak (možná ještě mnohem lépe), když by děti měly více prostoru v rámci zadaného formátu.

3. 3. 6 Osminozí umělci

V pořadí šestá výuková hodina, která vznikla v návaznosti na nadcházející lekci, nese název *Osminozí umělci*. Vychází z výtvarné řady *Mikrosvěty - lesní architekti*, která byla realizovaná především na biskupském gymnáziu v Českých Budějovicích, nicméně velice dobře jednotlivé hodiny této řady zapadají i do našeho námětu lesa. Projekt lesních architektů se bude moci osvědčit i v rámci grantu a budeme moci tedy znovu porovnat prostředí ateliéru a třídy s venkovním prostředím lesa.

Jak již samotný název napovídá, jedná se o hodinu, zaměřující se na tvůrce, vytvářející (nejenom) v lesním prostředí divotvorná, až architektonicky propracovaná díla, která mohou v každé výukové hodině odstartovat nevídané projekty, zaměřující se na naše nejmenší živočichy, v tomto konkrétním případě na pavoučí stavitele. Už samotný název a užívání slova „architekt“ v motivační části hodiny děti dobře zaregistrovaly a pracovaly s ním i během vlastní tvůrčí práce. I v tomto případě jsme neopomenuly dobře osvědčené obrázkové přílohy, které předkládaly bohatou rozmanitost toho, jak takové pavučiny a kukly pavouků mohou vypadat. Opět ve spolupráci s dětmi, jsme krátce pohovořili o tom, co to vlastně pavučina je a k čemu tyto snovací vlákna slouží. Tyto krátké, ale poučné části v úvodních vstupech děti takřka vždy zaujaly a rády se sami podělily o své znalosti a vědomosti. Poskytly tak dobrý základ, na kterém se daly stavět další ukázky nejrůznějších tvůrců, zabývajících se obdobným tématem a poskytly tak dětem vhled o tom, jak autentické a originální je každé zpracování výtvarného námětu.

Co se ukázalo jako překážka, bylo vytváření pavučinových objektů, prostřednictvím nejrůznějších vln, nití a špejlí. Dětem nepomohla ani krátká praktická ukázka toho, jak se úkolu chopit a jak s daným materiálem pracovat. Na dětech byl patrný velký ostych a rozpaky, které poněkud degradovaly úvodní motivaci, pro kterou se děti z počátku velice nadchly. Prvotní nechuť z práce, která kupodivu nepostihla čistě jen děti mladšího věku (šest a sedm let), se odbourala až po sléz, kdy jsem každému žákovi individuálně při práci vypomohla a navedla je na správný postup vytváření vlastního objektu.

Po úskalí, které přinesla tvorba pavoučích objektů, bylo nezbytně nutné provést další motivační vstup, který uvedl nadcházející kresebnou práci, v rámci které děti pracovaly s prostorovou i plošnou tvorbou. Pro menší děti bylo patrné, že nemají ještě tolik vytríbenou orientaci v prostoru a kresebný přepis tak nebyl příliš totožný s předlohou objektu. Nic méně po všech stránkách, které hodina přinesla, bylo i na dětech vidět, že představení zajímavého úhlu pohledu na tak docela malé a nezajímavé věci, je oslovil a bavit. Otázkou tak zůstává, zda by se tento výtvarný úkol nehodil spíše pro starší věkovou skupinu dětí od devíti let výše.

V samotném závěru by stálo ještě za to, nastínit lehce průběh této

výukové lekce v rámci grantu. Samotná práce dětí, která by probíhala takřka totožně, by se lišila až v samotné práci dětí, které by pracovali jakožto jednotlivci, či ve skupinách a dostaly by za úkol vytvářet pavučiny a nejrůznější objekty jim příbuzné, v rámci zvoleného přírodního prostředí, tedy lesa. Podnítily bychom tak důmyslnost, přemýšlivost a originalitu využití nejrůznějších větví, keřů, skulinek stromů či dutin. Myslím si, že i v takovémto případě by mohl být prostor pro vznik vskutku originálních land artových výtvarných forem.

3. 3. 7 Lesní architekti

Pokračováním *Lesních architektů* uvedeme hodinu, podle které nese název celá tato výtvarná řada. Pod touto výukovou hodinou se skrývají docela malinčí pracovníci z lesního prostředí, kteří jsou všemi známí, stejně tak jako pavouci, ale my jsme se na ně podívali opět z jiného úhlu pohledu jak ve výtvarném ateliéru, tak v prostředí lesa v rámci plenérových kurzů.

Uvedení a získání dětí pro dané téma, probíhalo takřka v obou případech totožně. Velice dobře v samotném úvodu zapůsobila zvětšená makrofotografie hlavy mravence, která děti doslova přitáhla a která posloužila jako výborný motivační vstup. Stejně tak, jako zmíněná makrofotografie, posloužilo i několik fotografií, na kterých se děti mohly seznámit s rozdíly samičky a samečka a děti si tak mohly ověřit své již získané znalosti v oblasti přírodovědy. Tyto své znalosti mohly děti uplatnit i v nadcházejícím poznání nejrůznějších přírodnin z lesního prostředí, které sehrály velmi důležitou úlohu v samotném výtvarném zadání. V této části motivace shledáme nejmarkantnější rozdíly, neboť ateliérová tvorba umožňovala pracovat jen s tím přírodním materiálem, které děti na výuku donesly. Kdežto v rámci venkovní tvorby měly děti tu možnost, že veškerý potřebný přírodní materiál sami hledali a nacházeli v prostředí lesa. Technika frotáže tak pro ně bylo přeci jenom zábavnější a aktivnější formou, než u dětí ve výtvarném ateliéru. Tento faktor se poměrně značně promítnul i do celkového pojetí námětu *Lesních architektů*. V rámci třídních hodit bylo nutné samotnou práci dětí rozfázovat na několik kroků, které byly vždy proloženy krátkou motivací a shrnutím toho, co se po dětech vlastně chce. V rámci plenéru byl

kladen důraz na prvotní, hlavní vtažení dětí do zvoleného tématu a během individuální tvůrčí práce se doplňovaly další důležité informace, které děti buď to během prvního zadání zapomněly, nebo si nebyly zcela jisté, zda se úkolu chopily správně.

Oproti *Osmínohým umělcům* by bylo dobré ještě poznamenat, že tento výtvarný námět představuje z celkové řady architektů poměrně snadný a velice variabilní výtvarné zpracování pro téměř každou věkovou skupinu dětí do každého tvůrčího prostředí. Zastavíme-li se totiž ještě u výsledných pracích žáků, se kterými daná výuka proběhla, nebyly patrné takřka žádné markantní rozdíly, které by poukazovaly na to, v jakém prostředí žáci tvořili.

3. 3. 8 Reinkarnace

Poněkud experimentálnější charakter nese výuková lekce *Reinkarnace*, ve které bylo snahou zjistit, jak se děti vypořádají s propojením lidské figury a zvířete a jak děti dokážou pracovat s formátem větších rozměrů, než na který jsou tradičně zvyklí.

Experimentální charakter této lekce nese i motivace k tomuto tématu. Bohatou tištěnou obrázkovou dokumentaci nahradilo seskupení nejrůznějších fotografií, které se dětem promítaly prostřednictvím počítačové prezentace. Aby se dětem dobře demonstroval termín „stylizace“, pojal se úvodní vstup formou hádankové hry, při které měly děti za úkol, poodhalit z makrofotografií a jednotlivých částí zvířat, o které konkrétní se jedná. Tento postup se výborně osvědčil, neboť děti velmi snadno a hravou formou pochopily, o co v takové stylizaci jde. Dokázali ji tak využít v prvotním rozjezdovém úkolu, při kterém měly k vybranému zvířeti nakreslit či napsat právě ony charakteristické rysy. Jelikož jsou zvířata atraktivním výtvarným tématem, nebylo těžké děti k tématu získat. Každý v krátkém okamžik věděl, jakým zvířetem by se chtěl stát, které má nejoblíbenější. Menší zádrhel nastal v okamžiku, kdy se děti měly soustředit pouze na zvířata z jednoho konkrétního prostředí – z lesa. Odkrytím ale i netradičních a ne vždy známých zvířat i z tohoto prostředí, zaujala děti i tato výzva.

Na výuku, probíhající ve výtvarném ateliéru, docházely děti širší věkové

kategorie (šest až devět let). Hlavní výtvarný úkol s figurou tak proběhl formou spolupráce, nejenom z důvodu rozmanitosti věkové skupiny dětí, ale především z toho důvodu, že zvolený postup práce děti donutil, si navzájem pomoci. Jinak by daný úkol nemohly splnit. Prvkem kooperace zde byla technika obkreslení a přenesení tím své figury na daný formát. Prvopočáteční rozpaky z toho, kdy se děti museli zapojit do akční tvorby, pomohli rozpustit starší žáci, kteří se s chutí pustili do nejrůznějších poloh lidské figury, vystihující pohyby zvířete. Dětem nejenom během malby výborně posloužily nejrůznější knižní publikace, ve kterých mohli vybraná zvířata vyhledat a podle kterých pak mohly dokončit charakteristické zbarvení. Zvolení většího formátu se ve finále ukázalo jako dobrá volba, neboť tvorba dětí nebylo omezená maloformátovou čtvrtkou a děti se tak nebály naddimenzovat své lesní zvíře do kterého se v rámci výuky převtělily.

4. 3. 9 Struktura kamene

Na závěr jsme si nechali výukovou hodinu, která reprezentuje další výtvarnou řadu s názvem *Pod lupou*, zaměřující se (nejenom) na nerosty a prostředí, které se nachází přímo pod těmito pozoruhodnými objekty, nalézající se téměř v každém koutu naší přírody. Nejlépe vystihuje náš celkový záměr, kterým je bedlivé zkoumání a pozorování nejenom věcí kolem sebe, ale upřít i pohled na místa, která nejsou tak úplně všední a na první pohled viditelná. Výtvarný námět byl koncipován jako několik možností, které na sebe vždy nějakým způsobem navazují a vytváří tak ucelenou řadu několika výtvarných aktivit a technik, dotýkající se tohoto zadání. Představme si tak nejdříve jednotlivá „pod témata“ této výukové lekce.

- a) Struktura kamene
- b) Jak to žije pod kamenem?
- c) Putování kamene
- d) Kámen v dobách času

Všechny dílčí lekce se bohužel nestihly odzkoušet v praxi, nic méně si představíme podrobněji každou z nich, s tím, že v praxi představíme zejména hodiny s názvem Struktura kamene.

První lekce z řady *Pod lupou* nese tedy název *Struktura kamene* a jedná se o jediný příklad této tematiky, který budeme moci prezentovat v praxi. Zaměřuje se na bližší poznání a seznámení se s horninami a nerosty, pocházející z našeho území. Staví přitom na porovnání kamenů, které si určitě každé dítě z dovolené s rodiči přivezlo, ať už od moře či z jiného prostředí. Děti tak nejenom, že mohou dle svých donesených ukázek porovnávat jednotlivé kameny, ale seznámili se tak s rozmanitostí těchto (ne)obyčejných prvků, které jsou neodmyslitelnou součástí našeho krajinného celku.

Motivační vstup do výukové lekce tak byl založen zejména na dialogu o bohatosti kamenů, jejich rozdílech, barevnosti či struktuře, které se děti sami rádi zúčastnili, neboť každý se rád pochlubil, odkud jeho kámen pochází a jaký je jeho příběh. Po seznámení s rozdíly jednotlivých druhů hornin se přistoupilo k vytríbení oka dětí a jejich pozornost se směřovala na detailnější pozorování povrchu a zajímavé struktury, která vykreslovala každý donesený kámen. Teoretický výklad a vyzdvižení toho nejdůležitějšího doplnily praktické ukázky, směřující k tomu, co se od dětí bude očekávat a na co konkrétně se mají sami při své práci zaměřit. Jejich úkolem byla v první řadě studijní kresba za pomoci netradičních kreslicích nástrojů, během které se měli nejprve seznámit s kamenem, jehož povrch měli během výuky zaznamenávat. Rozmanitost kreslicích potřeb se ukázala jako dobře zvolený motivační přechod, neboť každý si vyzkoušel nejrůznější donesená dřívka, rákosy a špejle, díky kterým mohl každý žák přijít na co, která kreslicí pomůcka má nejvhodnější záznamovou stopu, odpovídající přepisu kamenné kresby. Výuková lekce, která jako první probíhala na Biskupském gymnáziu, posloužila velmi dobře v rámci mezioborového studia, neboť děti shodou ve stejnou dobu probíraly v rámci přírodopisu právě horniny.

Aby hodina nebyla jednotvárná, bylo celé zadání *Struktury kamene* rozděleno na několik dílčích částí. První, kterou jsme již zmínili, byla tedy studijní perokresba, za kterou následovala technika frotáže, se kterou se žáci již mohli seznámit v předcházejících hodinách, kresba zajímavého detailu kamene a celou hodinu pak uzavírala skupinová práce. Posledním krokem, kterým byla vzájemná kooperace dětí, bylo vyhotovení jakési kamenné zdi nebo chceme-li kamenné hory, kterou žáci vyskládávali z vlastních kamenů, pro které jim jako

podklad posloužila práce, vzniklá frotážovou technikou. Pomocí vytrhávání či stříhání se každý žák měl pokusit správně vystihnout velikost a tvar svého kamene, kterému se věnoval po celou dobu výtvarné lekce.

Jelikož tato výuková hodina nebyl první v této třídě, bylo již možné si předem vytipovat tempo jednotlivých žáků a možný zájem či nezájem o vybrané téma, a tak i tato lekce nabízela určitou alternativu či doplňující úkol v podobě otisků kamene, který se výborně osvědčil. Celkově si myslím, že práce studentů dopadly dle požadovaného očekávání a že celkové pojetí hodiny, včetně motivace a závěrečného hodnocení, dopadlo velmi dobře.

Druhou lekcí z řady *Pod lupou*, si představíme lekci, jejíž název vypovídá za své – *Jak to žije pod kamenem?* Samotný název každému napoví, na co jsme v tomto případě zaměřili naše kreativní oko. Jedná se o volné pokračování práce s kamenem v hodinách výtvarné výchovy. Technika v sobě obsahuje několik výtvarných technik, které mají děti postupně dovést k odhalení zajímavých tvorů, které mnohdy ani oni sami v samotném úvodu této hodiny nebudou znát. Poodkrytí prostředí, dalo by se dokonce říci i jakéhosi druhého světa, reprezentuje další z mnoha možností, jak děti seznámit s netradičním námětem v lesním prostředí, ve kterém se přímo vybízí poodkryt nějaký ten kámen, spadané listy či opadanou kůru stromu, pod kterou pak můžeme najít mnohdy vskutku bujarý život.

Celkové vtažení do zvoleného námětu je založené na příběhu těchto „potvůrek“, se kterými se pak děti mohou seznámit prostřednictvím bohaté obrázkové dokumentace, obsahující nejenom klasické fotografie a obrázky zmíněných živočichů, ale hlavně zajímavé a nevšední makrofotografie, odhalující dech beroucí a úchvatné detaily těchto živočichů. Krátké povídání a seznámení, o který hmyz se obvykle jedná, přechází motivační vstup v praktické ukázky a seznámení s technikami, které si děti budou moci v rámci zadání vyzkoušet. Cílem této lekce je vyhotovit svůj vlastní kámen formou koláže, za pomoci nejrůznějších druhů papíru. Děti přitom mohou vycházet čistě ze své vlastní fantazie nebo mohou použít pomůcek v podobě skutečných kamenů, které posloužily v samotném úvodu k seznámení, co to vlastně takový kámen je a kde se vzal. Pomocí různého tvarování, trhání, mačkání a vrstvení

vyhotoví každý žák svůj jedinečný kámen, jehož stopy přeneseme pomocí tisku z koláže na velkoformátové papíry. V tomto kroku se nabízí možnost individuální či skupinové práce dětí, při které mohou společně vytvořit „cestu“ kamenů.

Druhým úkolem v tomto zadání přichází na řadu ony „potvůrky“ žijící (nejenom) pod kameny v lese, které mají děti za úkol nalézat ve spleitosti barevných tahů, vzniklých provázkovou technikou. Podpora imaginativního přístupu a hraní si s tvary, liniemi a barevnými skvrnami, by měly děti dovést ke hraní a objevování tak trochu vlastních živočichů, které by v takovémto „světe“ mohly žít. Celkové ztvárnění tohoto námětu je pak možné uzavřít i variantou, ve které sami děti představí svůj svět pod kamenem a vytvoří tak vlastní příběh a vyprávění o tom, co se v něm odehrává či kdo v něm žije atd. Záleží zejména na věkové adrešnosti žáků, se kterými bychom chtěli toto zadání vyzkoušet.

V pořadí třetí hodinou, zaměřující svůj pohled na nerosty, se podíváme na *Putování kamene*. Tato výuková lekce odkazuje spíše k předcházející lekci a může tak posloužit jako doplněk výtvarného ztvárnění, neboť se jedná o tisk z koláže vlastního vytvořeného kamene. Putování je v tomto případě možné zajímavě ztvárnit technikou tisku z koláže, ve kterém se uplatní tvůrčí práce s papírem - překrývání, posouvání či otáčení a hraní může dopomoci ke vzniku zajímavých kompozicí. Celkový opakovaný tisk kamene je pak možné doplnit například psaným příběhem či slovy o tom, kam například kámen putuje, jakou měl či má cestu a co ho na jejím konci čeká. Jedná se spíše o variantu pro starší děti, neboť mladší žáci by určitě potřebovali před samotným vymyšleným svého příběhu nějaký motivační vstup. Takovýmto vstupem by mohl být jakýkoli obdobný příběh zaměřený na putování a cestu. Nemusí se při tom jednat výhradně o kámen, ale jedná se o to, aby žáci dostali potřebné impulzy a vodítka, jak se práce zhostit.

Závěrečnou hodinou, kterou uzavřeme téma kamenů, zavítáme do doby pravěku. Hodina, jejíž název je *Kámen v dobách času*, nemusí výhradně odkazovat pouze na dobu pravěkou. Ba naopak, můžeme pojmout kámen jako

takový, v nejrůznějším časovém období a zajímavě vymýšlet a polemizovat nad tím, jak se mohl měnit a zdali se vůbec takový kámen mění s odstupem času. Pohled dětí můžeme upřít ale i na to, „kolika let“ se takový kámen může dožívat, co všechno zažil a mnoho dalšího. Zůstaneme – li však v dobách dávných, můžeme hravou formou seznámit děti nejenom s životem, který se v té době odehrával, ale především s všestranným využitím pazourků a impozantnosti jeskynních maleb, které se nám uchovaly do dnešní doby. Děti tak mohou vytvořit kupříkladu jeskyni, inspirovanou barevným přepisem reálného kamene. Vzniknout by tak mohla zajímavá barevná kompozice vodovými či temperovými barvami, která by představovala pigmentový základ imaginativní jeskyně, ve které sami žáci v dalším kroku své práce ztvární některé bájně lovců či lovenou zvěř. Další z možností je ale také využití záznamu kamene z předešlých výukových lekcí, které pro děti budou představovat jakousi práci na jeskyni, doplněné o kresbu pravěkých figur, lovců a šamanů.

Tato lekce nabízí mnoho možností, kterými se lze ubírat. Je ovšem nezbytné, pokud zvolíme ucelenější řadu, směřující k jednomu námětu, zvolit takové výtvarné prostředky a metody, které se nebudou opakovat a které nabídnou hravé a kreativní vyžití pro děti.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo představení zvoleného námětu zamýšleného jakožto inspiračního zdroje v rámci projektové výuky nejenom na základních uměleckých školách. I přes to, že se projekt ve velké části realizovat v soukromém výtvarném ateliér, na plenérových kurzech či na základní umělecké škole, má představený soubor výukových lekcí posloužit i učitelům, kteří vyučují na běžných základních školách.

Jako inspirační zdroj sloužila teoretická část práce, která představila nejrůznější úhly pohledů, inspirované širokým výčtem umělců, kteří se ve své práci věnovali obdobné tematice, ať už přímo nebo nepřímo a nacházeli v tomto námětu určitý smysl a symboliku. Výběr těchto umělců představuje poměrně aktuální skladbu současných přístupů, s výjimkou některých autorů, kteří představují umělecké legendy, které nešlo ani v této práci opomenout. Volba daných osobností představuje rozsáhlé odvětví, které v naší reprezentuje jen malá hrstka těch nejinspirativnějších autorů. Rozsáhlejší obsáhnutí nejenom všech autorů, ale také výtvarných médií by bylo náplní mnohem rozsáhlejší práce. Pro účely této práce tak byl vybrán hrubý, ale důkladný reprezentativní vzorek, který nabídl to nejpodstatnější. Stejně tak dobře jako představení námětu výtvarného námětu, nabídla vzhled do zvolené problematiky i široká škála nejrůznějších úvah a pohledů, zabývající se podstatou a významem lesa pro člověka, co pro nás znamená, v čem bychom se od něj mohli učit a proč je tak důležité, abychom si tento kout naší krajiny zachovali i pro budoucí generace. Propojení těchto všech zmíněných poznatků se promítlo do celkové koncepce a vedení výtvarného projektu, jenž nesl název „*Les. Výtvarný projekt pro ZUŠ*“.

Koncepce celého výtvarného projektu byla založena na mezipředmětových vztazích výtvarné výchovy, zeměpisu, přírodopisu, dějepisu, dějinám umění a environmentální výchovy, které se navzájem doplňovaly a vytvořily tak ucelenou řadu dílčích zadání. Vybraná metoda projektové výuky byla volena nejenom v návaznosti na grant, jehož název je „*Krajina jako médium a námět ve výtvarné výchově*“, ale především z důvodu prohloubení výchovně – vzdělávací složky v rámci výtvarné výchovy. Probudit zájem žáků a vybídnout v nich aktivní zapojení do výuky, na které se mohou spolupodílet a vytvořit tak zajímavý výtvarný projekt.

Žáci měli možnost během celého projektu seznámit se s rozmanitostí a nepřehlednou zajímavostí, pramenící z lesního prostředí, prostřednictvím osmi výukových lekcí. Došlo k prohloubení znalostí nejenom v oblasti přírodovědné či zeměpisné, ale také v rozvoji estetického vnímání a základech dějin umění. Žákům k osvojení nejrůznějších znalostí a dovedností dopomohla i široká škála výtvarně rozmanitých technik, postupů a materiálů. V neposlední řadě během výtvarných lekcí mohli žáci prohloubit nejenom sociální vztahy v rámci kooperace, ale také komunikační vazby, prostřednictvím závěrečných diskuzí, během kterých se mohli blíže seznámit s osobitými a jedinečnými přístupy.

Les, jakožto doménou celkového projektu se stal velmi inspirativním a chytlavým tématem, nejenom pro nás jako pedagogy, ale také pro samotné žáky. Jeho rozmanitost a bohatost nabízí takřka nevyčerpatelné inspirační zdroje, které lze ve výtvarném ztvárnění uchopit několika různými přístupy, formami či metodami.

V souvislosti s hodnocením konečného výsledku tohoto projektu by bylo možné a určitě by stálo za to prohloubit další související náměty, které by se mohly realizovat kupříkladu právě v přímém prostředí lesa. Tento námět by tak nabídl další z mnoho forem, které by takřka s jistotou přinesly další zajímavé poznání.

Tato práce může tedy posloužit jako inspirační zdroj pro další tvůrčí pedagogy, kteří se nebojí využít mezioborových vztahů a kteří hledají zajímavou možnost toho, jak najít hlubší myšlenky i ve výtvarné výchově.

SEZNAM PŘÍLOH

Přílohy I	68
Přílohy II	104
Přílohy III.....	114

PŘÍLOHY I

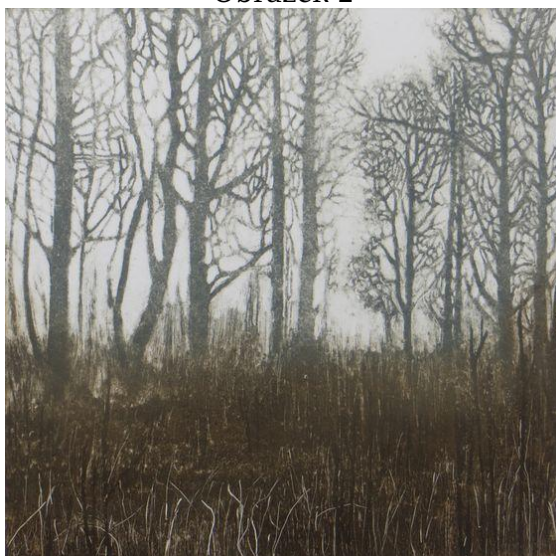
Obrázek 1

Bryan Nash Gill - Dub, grafický tisk, 2012

Zdroj: <http://www.bryannashgill.com/woodcuts/#/woodcuts/ash/>

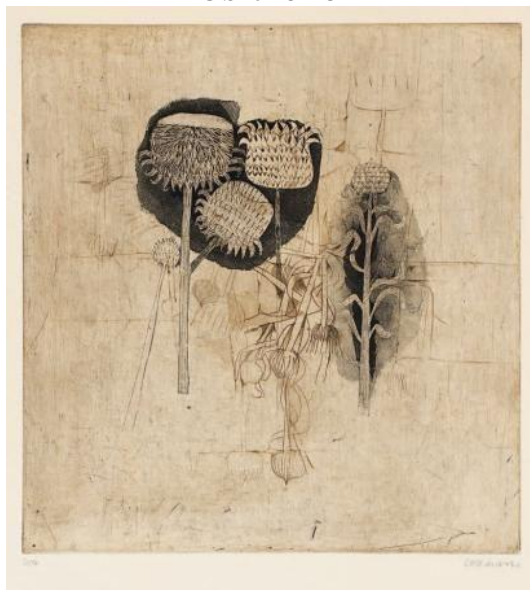
Obrázek 2

Hester Cox - Na okraji lesa, fotopolymerní hlubotisk

Zdroj: http://www.hestercox.com/gallery_654198.html

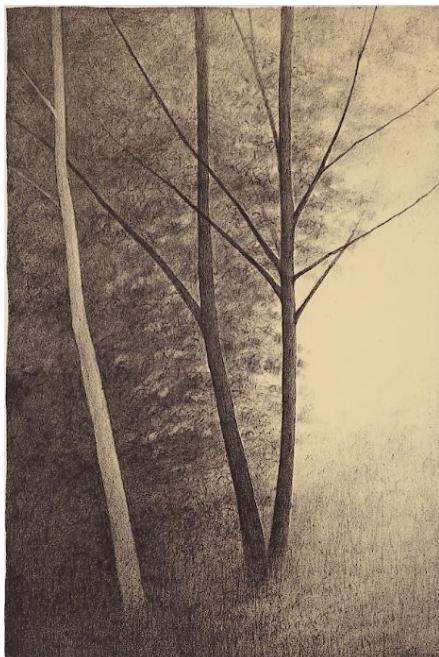
Obrázek 3

Johny Friedlander - Bodláky, lept a akvatinta, 1970

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/26247610298710186/>

Obrázek 4

Shigeki Tomura - Tři stromy, litografie, 2001

Zdroj: <https://www.davidsonalleries.com/artists/contemporary/shigeki-tomura/>

Obrázek 5

Kim Van Someren - Pevnost 11, akvatinta, 2011

Zdroj: <http://kimvansomeren.com/section/203373-Forts-and-Houses.html>

Obrázek 6

Art Hansen - Dvě olše, leptání, 1976

Zdroj: <https://www.davidsonalleries.com/artists/contemporary/art-hansen/>

Obrázek 7

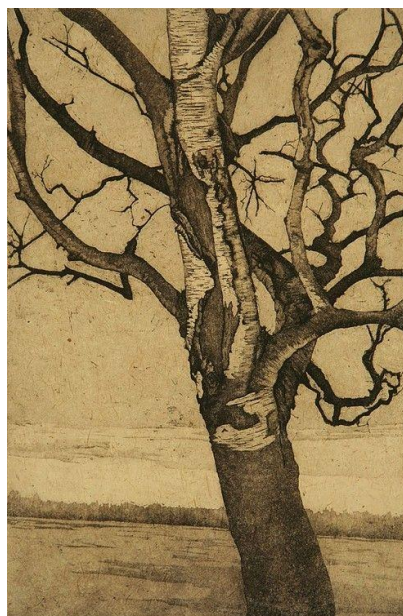
Art Hansen - Les, lept, 1970

Zdroj: <https://www.davidsonalleries.com/artists/contemporary/art-hansen/>

Obrázek 8 a 9

Anna McKee - Portréty stromů

Anna McKee - Bříza u jezera,
lept, 2008

Zdroj: http://annamckee.com/gallery/land_galleries/trees/

Obrázek 10

Ritsuko Ozaki - Les

Zdroj:

https://cz.pinterest.com/search/pins/?q=Ritsuko%20Ozaki&rs=remove&0=Ritsuko%7Ctyped&1=Ozaki%7Ctyped&remove_refine=weed%7Ctyped

Obrázek 11

Ritsuko Ozaki - Plevel

Zdroj: <http://www.froelickgallery.com/mobile/artwork-detail.cfm?artistsid=226&newID=12070>

Obrázek 12

Tessa Horrocks - Oblázky jsou skvělé, koláž grafický tisk

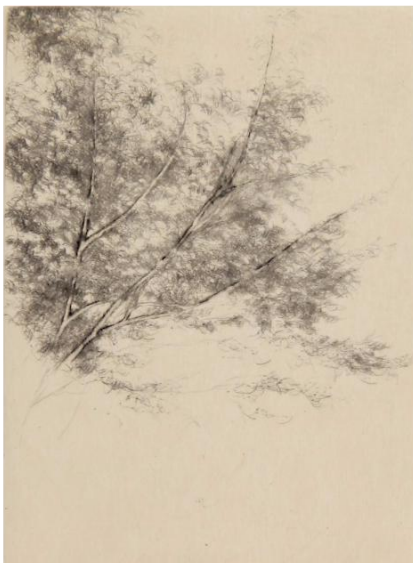
Obrázek 13

Tessa Horrocks - Malá krajina, koláž grafický tisk

Zdroj: <http://www.tessahorrocks.com/>

Obrázek 14

Shigeki Tomura - Zvuk větru, suchá jehla, 2010

Zdroj: <https://www.davidsongalleries.com/artists/contemporary/shigeki-tomura/>

Obrázek 15

Paul Weber - Lesní scéna, tužka na papíře, 1900

Obrázek 16

Casey Klahn - Les s francouzskou modrou, pastel, 2015

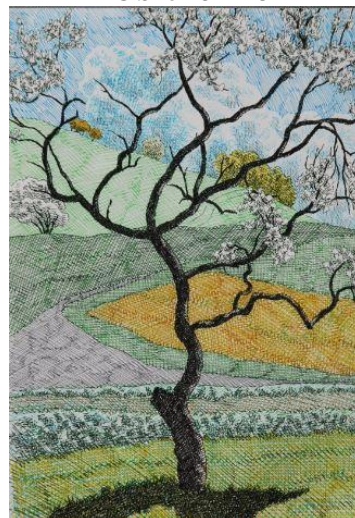
Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/44332377554605334/>
<http://currentcaseyklahn.blogspot.cz/>

Obrázek 17

Pavel Piekar - Starý strom, mikrofiš, 2009

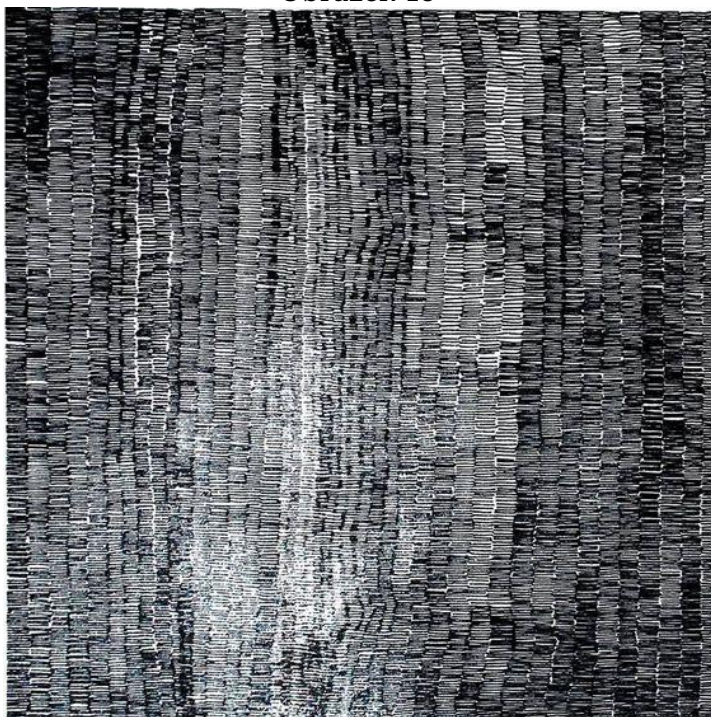
Obrázek 18

Pavel Piekar - Jaro – strom
barevný mikrofix, 2010

Zdroj: http://www.pavelpiekar.cz/Pavel_Piekar.html

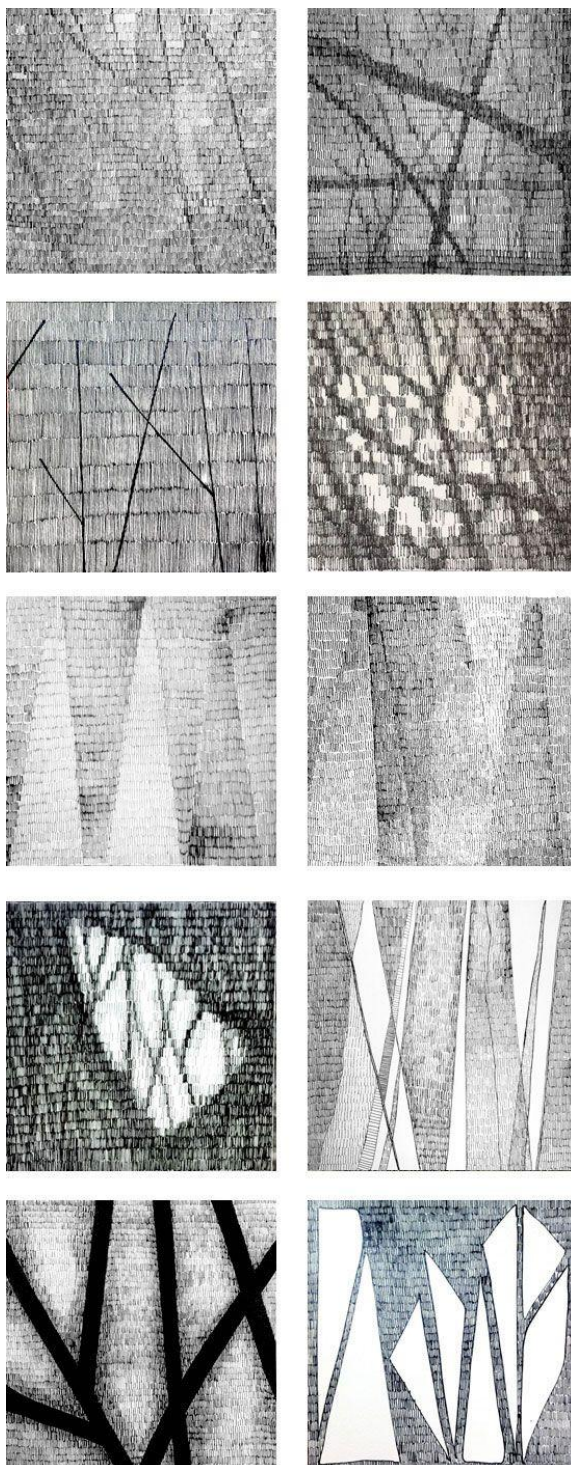
Obrázek 19

Lena Ohlen - Studie světla mezi stromy, kresba fixem, 2011

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/370069294355889722/>

Obrázek 20

Lena Ohlen - Studie světla mezi stromy, kresba tužkou a fixem, 2011

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/370069294355889722/>

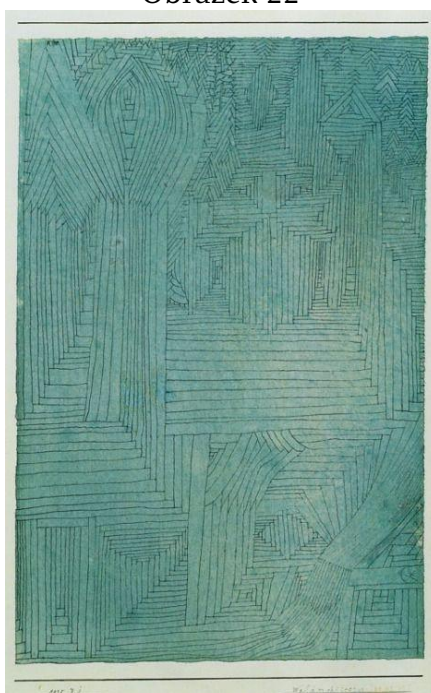
Obrázek 21

Frida Stenmark - Les

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/249879479295014086/>

Obrázek 22

Paul Klee - Lesní architektura, pero a akvarel, 1925

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/181762534937502143/>

Obrázek 23

Danielle Nelisse - Série obrazů s názvem Požárý I, olej na plátně, 2014

Zdroj: <http://www.daniellenelisse.com/buyoriginals/>

Obrázek 24

Helen Frankenthaler - autorka při práci v ateliéru

Zdroj: <http://www.frankenthalerfoundation.org/artworks/>

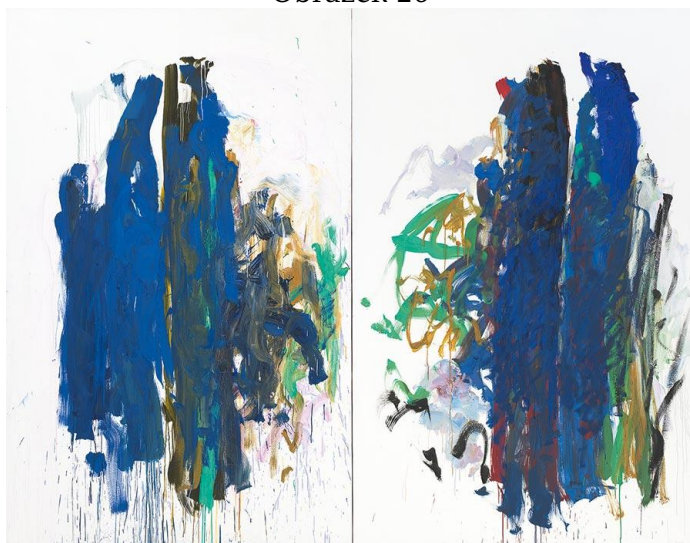
Obrázek 25

Joan Mitchell – Modrý strom, olej na plátně, 1964

Zdroj: <http://www.flickrriver.com/photos/janlombardi/sets/72157624696203408/>

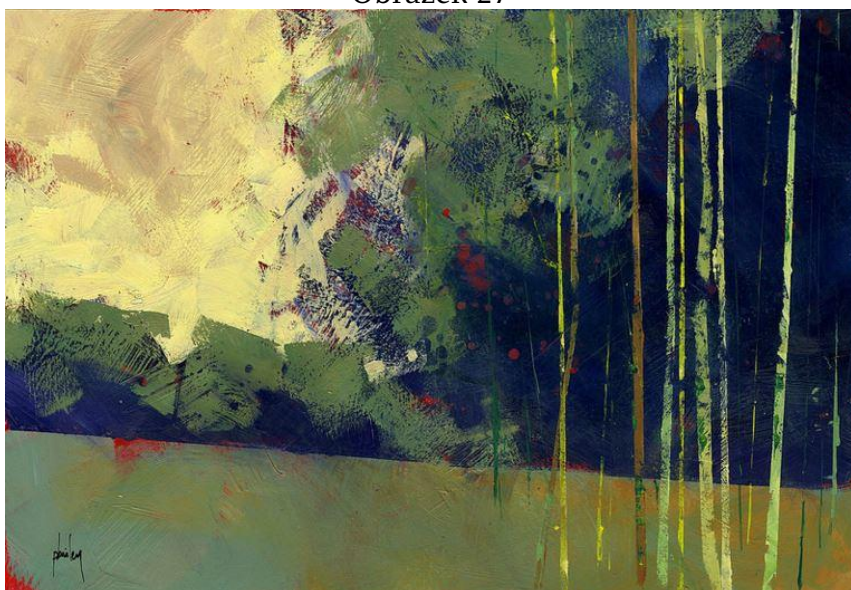
Obrázek 26

Joan Mitchell - Stromy, olej na plátně, diptych, olej na plátně, 1992

Zdroj: <http://joanmitchellfoundation.org/work/artwork/cat/paintings/late-career-19811992>

Obrázek 27

Paul Steven Bailey - Nové dřevo, akryl na papíře

Zdroj: <http://paulbaileyart.co.uk/>

Obrázek 28

Peter Coker - Les 3, olej na plátně, 1958

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/328410997807786444/>

Obrázek 29

Wolf Kahn - Stromy na pochodu, olej na plátně, 2014

Obrázek 30

Wols Kahn - Duben v lese, olej na plátně, 2014

Zdroj: <http://www.wolfkahn.com/>

Obrázek 31

Olivia Mae Pendergast - Krajina

Zdroj: <http://www.oliviapendergast.com/oliviapendergast/portfolio-landscapes.html#11>

Obrázek 32

Gerhard Richter – Les, olej na plátně

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/340655159284002890/>

Obrázek 33

Gerhard Richter při práci ve svém ateliéru.

Zdroj: <https://www.gerhard-richter.com/en/art/>

Obrázek 34

Gustav Klimt - Březový les, olej na plátně, 1903

Zdroj: <http://avanteguardia.blogspot.cz/2013/09/ram-vyplneny-vodou-z-jezera-attersee.html>

Obrázek 35

Jaime Rovenstine - Willy Nilly By the Sea, akryl na plátně, 2016

Zdroj: <http://jaimerovenstine.com/>

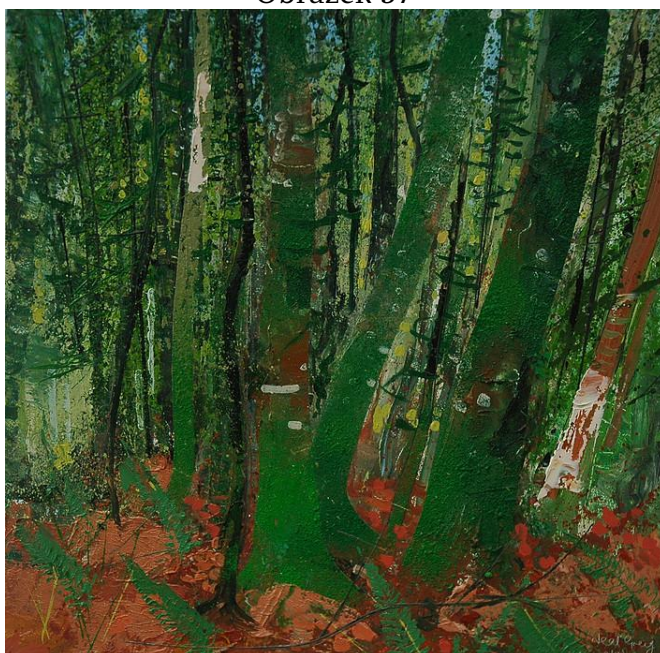
Obrázek 36

Neal Greig - May II, 2016

Zdroj: <http://www.nealgreig.com/#!paintings/c50t>

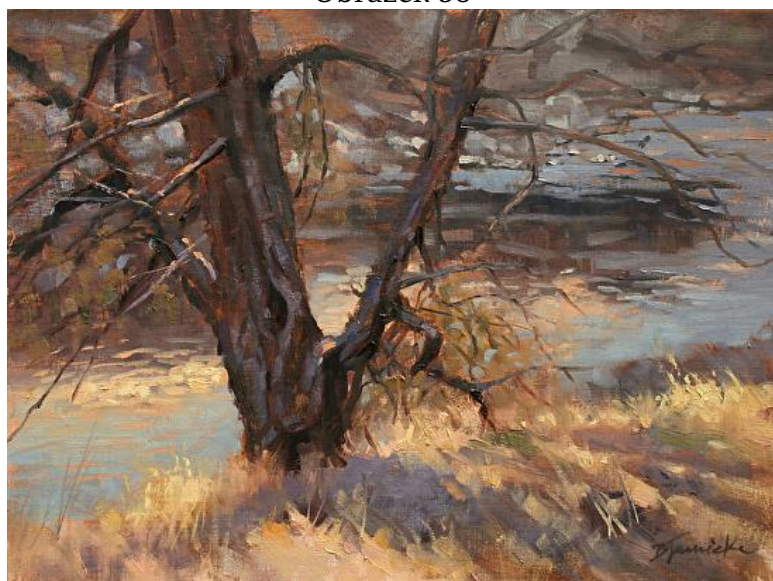
Obrázek 37

Neal Greig - Les v září

Zdroj: <http://www.nealgreig.com/#!/paintings/c50t>

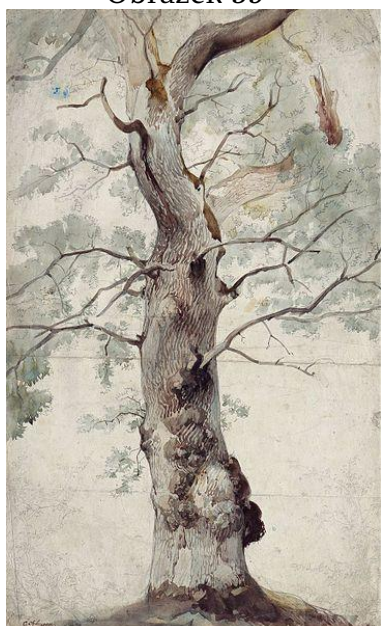
Obrázek 38

Barbora Jaenicke - Silně stojící, olej na plátně

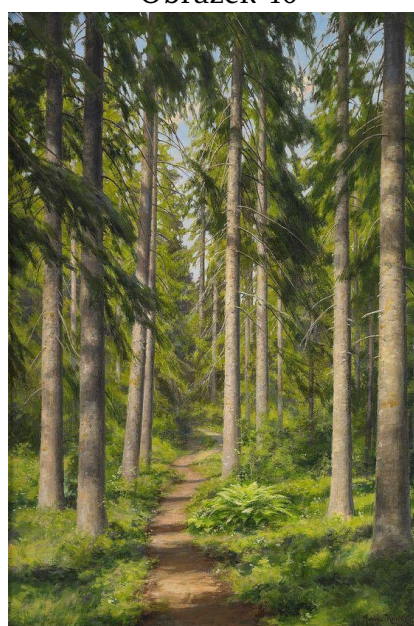
Zdroj: <http://barbarajaenicke.com/works>

Obrázek 39

Caspar Johann Nepomuk Scheuren
Studie stromu, 19. st, akvarel

Obrázek 40

Johan Krouthén – Prosluněná
lesní cesta, přelom 19. a 20. st.,
olej na plátně

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/74450200070266805/>
<https://cz.pinterest.com/pin/223139356510259370/>

Obrázek 41

Ivan Ivanovič Šiškin - Březový lesík, 1875

Zdroj: <http://www.rodon.cz/zivotopisy-umelcu/Siskin-Ivan-Ivanovic-35>

Obrázek42

Claude Monet - The Avenue, olej na plátně, 1878

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/512073420106154102/>

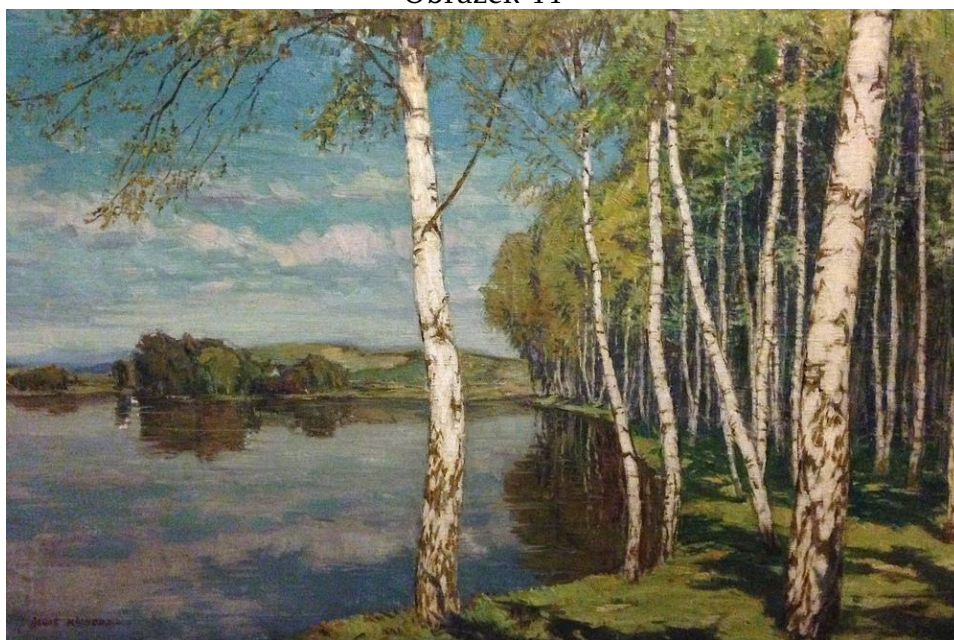
Obrázek 43

Julius Eduars Mařák - Les, olej, karton, 2. pol. 80. let 19. st.

Zdroj: http://www.gvuo.cz/archiv/DU_DVD/juliusEduardMarak.htm

Obrázek 44

Kalvoda Alois - Břízy, olej na plátně, 1875 - 1934

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/7248049375119187/>

Obrázek 45

Adolf Kosárek - Jehličnaté stromy, olej na lepence, 1858

Zdroj: <http://www.marold.cz/kosarek-adolf-1830-1859/jehlicnate-stromy>

Obrázek 46

Jiří Krejčí - Les a pole, olej na plátně, v1930

Zdroj: http://pater.cz/vcg/sbirky/sbirky_m_k/#!/lightbox/62/

Obrázek 47

Xochi Solis – ateliér

Zdroj: <http://xochisolis.com/>

Obrázek 48 a 49

Xochi Solis - Způsob, jakým se díváme na vzdálenou konstelaci, Edice X, kaligrafie, monotyp, fotografie, litografie, koláž, 40 x 30 palců, 2016

Xochi Solis - Stěhujeme se jako moře, Vydání XIII, monotyp, fotografie, litografie, reliéf, koláž, 50 x 40 palců, 2016

Zdroj: <http://xochisolis.com/>

Obrázek 50

Tom Moglu - Série 3 obrazů, "Hêtre", koláž na papíře, 193 x 193 mm, 150 x 150 mm, 235 x 235 mm, 2011

Zdroj: <http://moglu.tumblr.com/>

Obrázek 51

Tom Moglu - "Fake Fur", koláž na dřevě, 116 x 116 mm, 2010

Zdroj: <http://moglu.tumblr.com/>

Obrázek 52

Wilson Antonio - V lese, koláž

Obrázek 53

Kurt Schwitters - Domy a stromy, lepenka, papír a dřevěná koláž, 18,7 x 12,3 cm, 1923

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/503277327091716463/>
<https://cz.pinterest.com/pin/359162139012540661/>

Obrázek 54

Andrea Myers - Remnant Landscape, koláž látk, 2008

Obrázek 55

Andrea Myers - Šitá koláž ze zbytků látek, 84 x 108 cm, 2011

Zdroj: <http://andreamyersartist.com/home.html>

Obrázek 56

Brooks Shane Salzwedel – Neonová věc mezi Stromy, 2015, grafit, barevné tužky, 16 x 12 palců

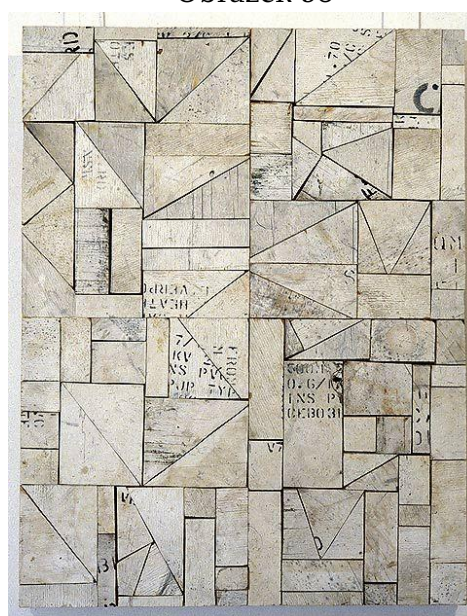
Zdroj: <http://www.brookssalzwedel.com/portfolio.html>

Obrázek 57

George Morrison – bez názvu

Obrázek 58

Rosalie Gascoigne – Nemovitost, 72 x 55,5 cm, 1994

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/368239707003508339/>
<https://cz.pinterest.com/pin/88101736433762779/>

Obrázek 59

Christiane Löhr - Průsvitná forma, 2012

Zdroj: <http://www.christianeloehr.de/index.html>

Obrázek 60

Christiane Löhr - Malá věž, 1999

Obrázek 61

Christiane Löhr - Semenný vak, 2009

Zdroj: <http://www.christianeloehr.de/index.html>

Obrázek 62 a 63

Ignacio Canales Aracil – objekty, latice

Zdroj: <http://el-nogal.tumblr.com/>

Obrázek 64

Roman Todo – hornina, sklo

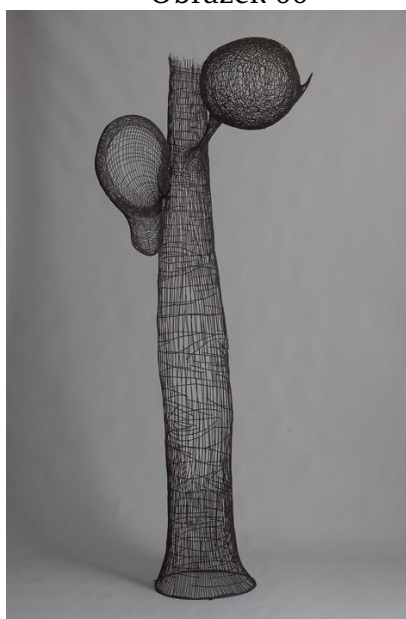
Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/536983955540982112>

Obrázek 65

Glenn Murray - Regenerace, svařovaný drát, 2014

Obrázek 66

Glenn Murray - Naslouchej lesu, svařovaný drát, 2013

Zdroj: <http://www.wattersgallery.com/artists/MURRAY/2015/Murray15.html>

Obrázek 67

Anne Mudge - Shoda, ocelový drát, vlákni, pigment, včelí vosk

Zdroj: <http://www.annemudge.com/>

Obrázek 68

Anne Mudge - Sevření II - detail, nerez drát, vlákno, asphaltum

Zdroj: <http://www.annemudge.com/>

Obrázek 69

Leslie Pearson – Buňky (detail), drát, papír, střevo, 144 x 48 x 4, 2012

Zdroj: <http://www.lesliekpearson.com/p507382513>

Obrázek 70

Mary Button Durell - Červové otvory, papír, 2001

Obrázek 71

Mary Button Durell - Šišky, papír a pšeničná pasta, 2001

Zdroj: <http://www.marybuttondurell.com/>

Obrázek 72

Giuseppe Licari - Humus, instalace, 2012

Zdroj: <http://www.giuseppelicari.com/humus.html>

Obrázek 73

Giuseppe Licari - Obloha v místnosti, 2012 - 2013

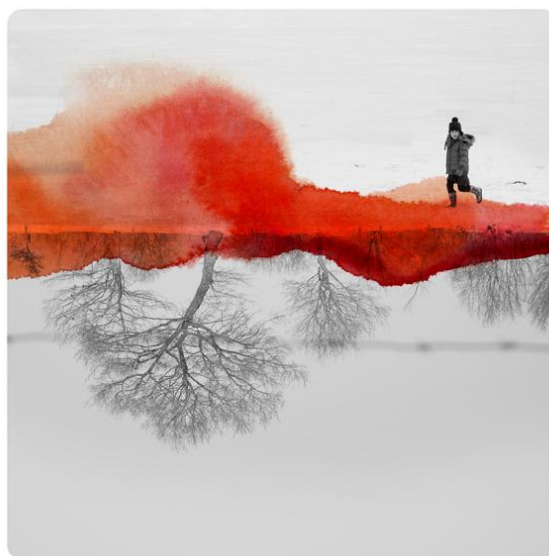
Zdroj: <http://www.giuseppelicari.com/theskyinaroom2013.html>

Obrázek 74

Fabienne Rivory – cyklus Kříž, Kříž C, fotografie, 2016

Obrázek 75

Fabienne Rivory – cyklus Zrcadlo, Tisíc A, fotografie, 2013

Zdroj: <http://cargocollective.com/labokoff>

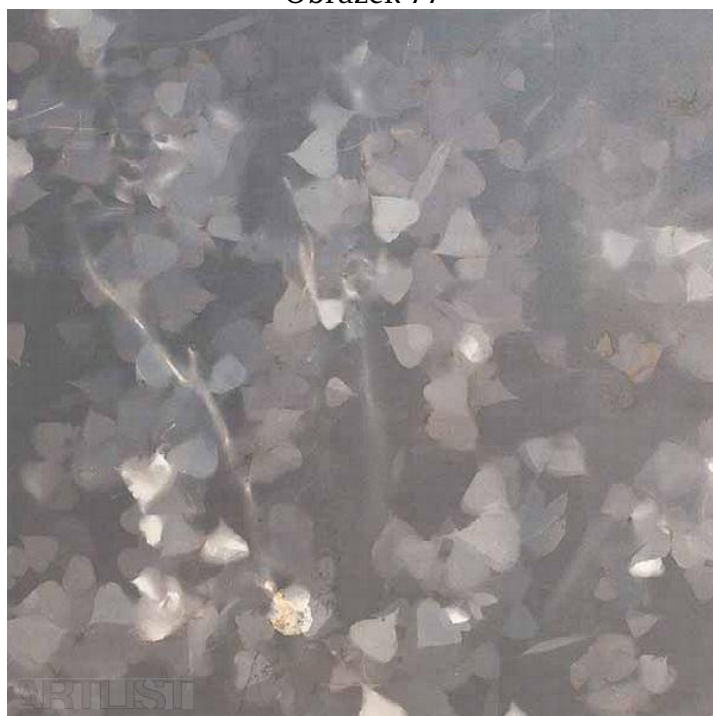
Obrázek 76

Pavel Baňka – Nekonečno – Lesy, cyklus fotografií, 1997 – 98

Zdroj: <http://www.artlist.cz/pavel-banka-2475/>

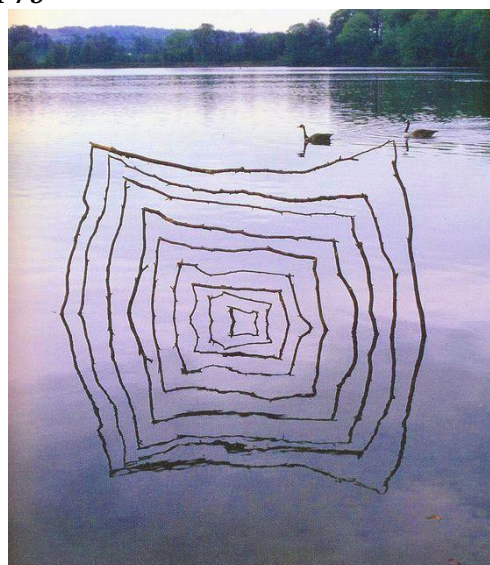
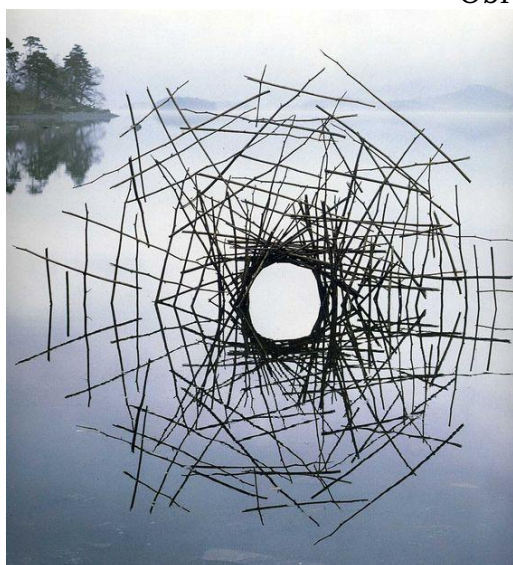
Obrázek 77

Jiří Šigut – V lese (černý bez), fotografie, 1993

Zdroj: <http://www.artlist.cz/jiri-sigut-551/>

Obrázek 78 a 79

Andy Goldsworthy – objekty zrcadlené na vodní hladině

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/234327986842346016/>
<https://cz.pinterest.com/pin/439241769883781567/>

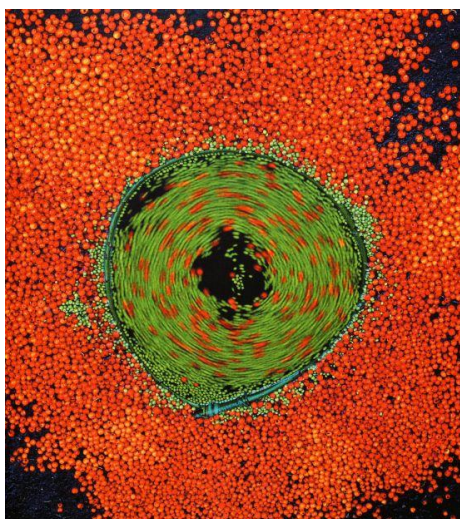
Obrázek 80

Mirosław Maszlanko - "Tomografie stromů", 2014, v rámci land art festivalu v Polsku

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/562668547176430278/>

Obrázek 81

Udo Nils – Léto v parku, land art, 1999

Obrázek 82

Udo Nils – land art

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/411375747198809485/>
<https://cz.pinterest.com/pin/492440540490617333/>

Obrázek 83

Malin Holmberg – Přestanu milovat, land art – květiny a stromy, 2009

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/415597871836191838/>

Obrázek 84

Rob Mulholland – „Vestige“, 2009

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/109493834660948825/>

PŘÍLOHY II

Obrázek 1

Jak to žije pod houbou - studijní kresba tuší.

Obrázek 2

Adam (4. tř.) při tvorbě objektů

ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 3

Jak to žije pod houbou - Adam (4. tř.), ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 4

Jak to žije pod houbou - Anna (2. tř.), ZUŠ Piaristické nám. ČB

Obrázek 5

Obrázek 6

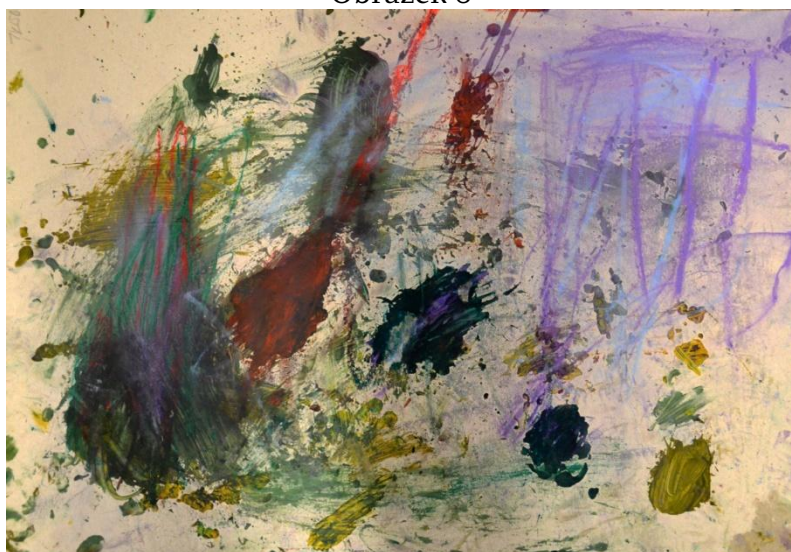
Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese - Anna a Jan při práci s otisky přírodnin.
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 7

Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese – Josef (1. třída), běh zajíce v lese.
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 8

Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese – Jan (předškolák), jelen na pastvě.
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 9

Zkoušky tónování a odstínů barev k ročním obdobím.

Obrázek 10

Kolorování čtvrtek dle ročního období – Adam (4. tř.), zima

Obrázek 11

Dílky mozaiky – Anna (1. tř.) a Denisa (předšk.), podzim.

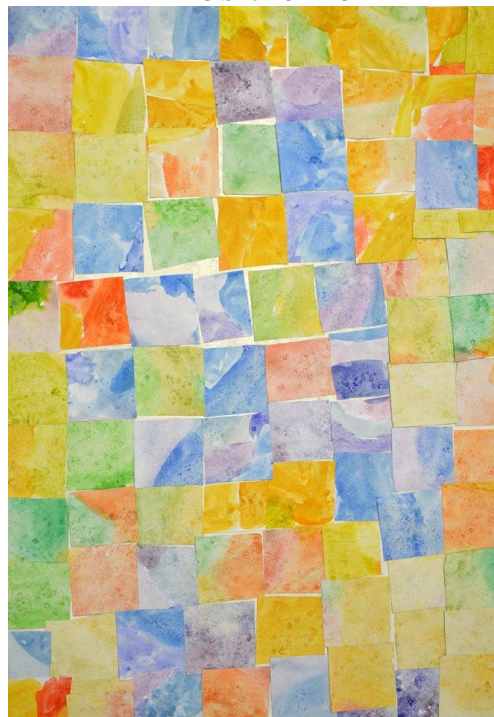
Mozaika lesa - ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek12

Mozaika lesa (podzim) – Anna (1. tř.) a Denisa (předškolák), ZUŠ Piaristické nám.

Obrázek 13

Mozaika lesa (jaro) – Zlata (2. tř.) a Karolína (1. tř.), ZUŠ Piaristické nám.

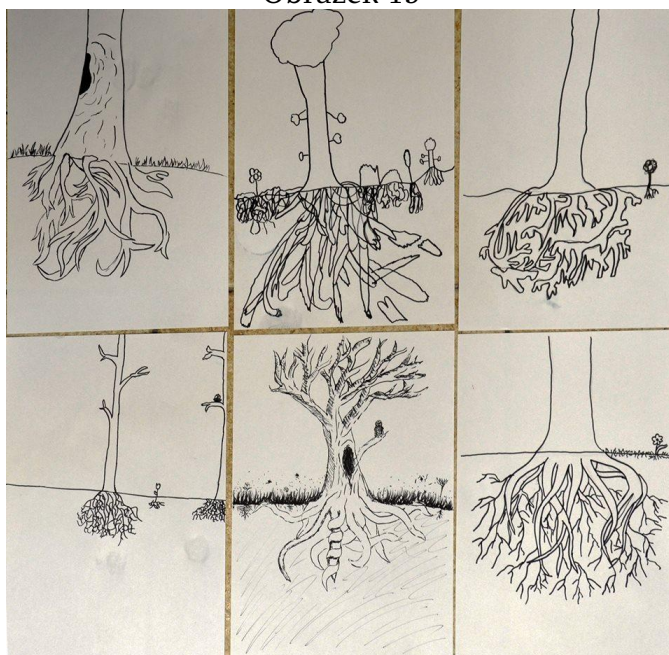
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 14

Mozaika lesa (jaro po zimě) – Simona a Eva (3. tř.)
ZUŠ Piaristické nám.

Obrázek 15

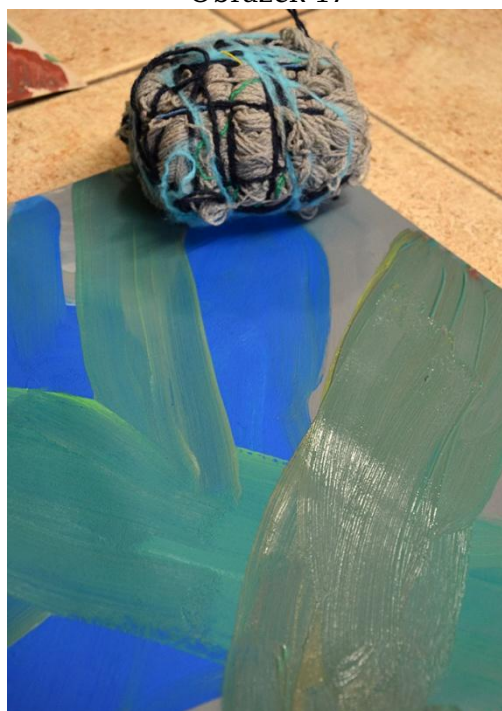
Splétání kořenů - přípravné kresby kořenového systému (1. – 9. tř.)
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 16

Splétání kořenů – Bruno (3. tř.)

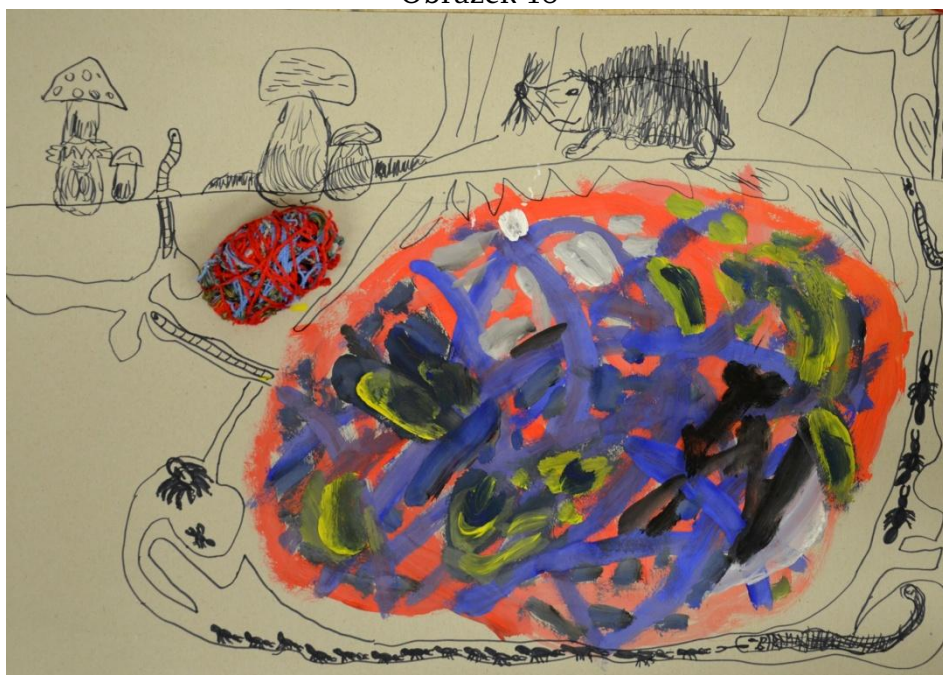
Obrázek 17

Splétání kořenů – Eman (4. tř.)

ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 18

Splétání kořenů – Matyáš (3. tř.)

ZUŠ Piaristické nám.

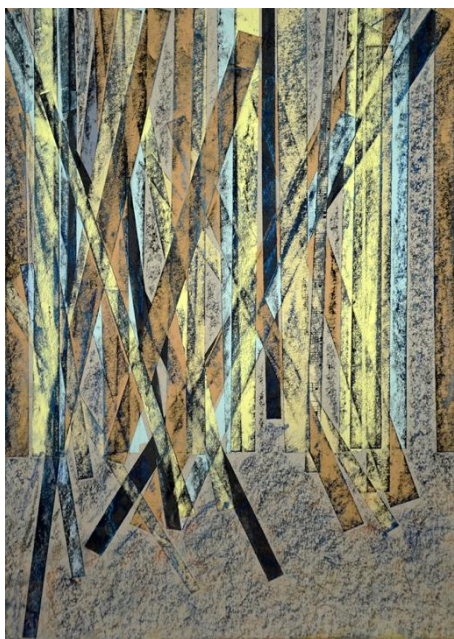
Obrázek 19 a 20

Stromy jako vertikální kompozice – práce dětí a použitý (recyklovaný) materiál.

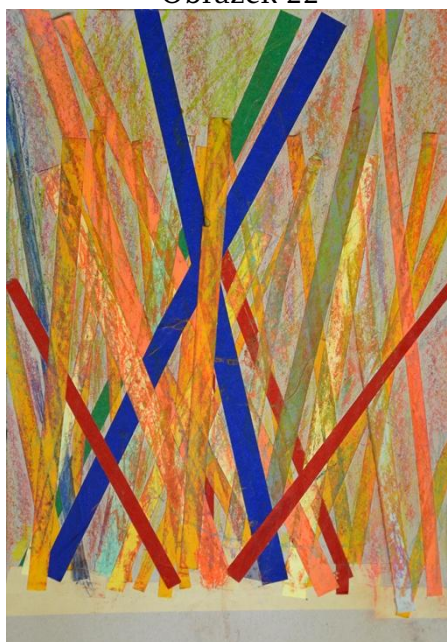
ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 21

Stromy jako vertikální kompozice lesa – Jakub (7. tř.), přechod podzimu do zimy.

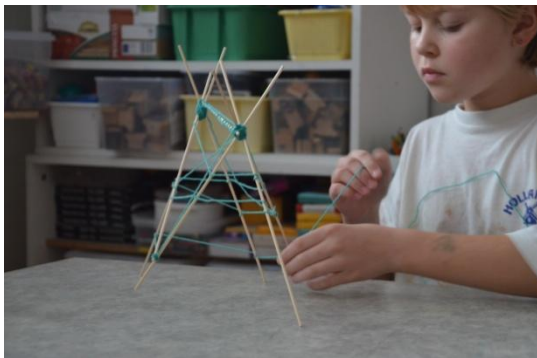
Obrázek 22

Stromy jako vertikální kompozice lesa – Albert (2. tř.), podzimní den.

ZUŠ Piaristické nám. České Budějovice

Obrázek 23 a 24

Osminoží umělci – Šárka (4. tř.), tvorba objektu,

Osminoží umělci – Lukáš (2. tř.) a Lucka (3. tř.), kresebný přepis objektu.

Výtvarný ateliér Vipart České Budějovice

Obrázek 25

Osminozí umělci – Lukáš (2. tř.), kresebný přepis objektu doplněný o barevnost
Výtvarný ateliér Vipart České Budějovice

Obrázek 26

Lesní architekti – práce žáku 1. roč. Biskupského gymnázia v Českých Budějovicích

Obrázek 27

Lesní architekti – žák 1. roč. Biskupského gymn. V Českých Budějovicích.

Obrázek 28

Reinkarnace – Lukáš (2. tř.), zajíc

Obrázek 29

Reinkarnace – Lenka (1. tř.), had

Výtvarný atelier Vipart České Budějovice

Obrázek 30

Struktura kamene – studijní kresba tuší za pomoci netradičních pomůcek, práce žáků 1. roč. Biskupského gymn. v Českých Budějovicích.

Obrázek 31

Struktura kamene – frotáže kamenů, skládání skály, práce žáků 1. roč. Biskupského gymn. v Českých Budějovicích.

PŘÍLOHY III

Jak to žije pod houbou

Výtvarná technika: kombinovaná – kresebná a lavírovaná studie, prostorová tvorba

Materiál: čtvrtky A4, tuš, špejle, štětce, různé druhy papíru (pauzovací, kancelářský, balicí papír, hedvábný, atd.), lepidlo, nůžky

Výtvarný úkol: Děti se seznámí za pomoci studijní kresby tuší se stavbou houby, (spodní část klobouku), na jejímž základě vytvoří prostorové objekty za pomoci papírů. Výsledkem budou objekty hub, nikoli ovšem představující celkovou stavbu houby, ale jakožto objekty, představující netradičního úhel pohledu.

Motivace: Nejrůznější obrazová dokumentace (viz obr. na konci výukové lekce), ukázky z knih, reálné houby, diskuse na téma houby a jejich sběr, jedlé a jedlé houby, stavba klobouku.

Vzdělávací a výchovný cíl: Děti si výtvarnou formou osvojí základní rozdíly jedlých a nejedlých druhů hub. Formou studie si uvědomí rozmanitost struktur toho, jak vypadá houba z netradičního úhlu pohledu. Osvojí si základy kresby tuší, za pomoci nevšední pomůcky. V neposlední řadě si procvičí přenesení plošné formy do trojrozměrného objektu.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Seznámení s houbami a vyzdvihnout rozdílné znaky mezi jedlými a nejedlými.
- Ukázky makrofotografií představující rozličnost tvarů a struktur, které se pod klobouky hub nacházejí.
- Připomenout si základní prvky kresebné studie a práce s tuší, po které bude následovat samotná práce dětí na studijní kresbě struktur.
- Krátká debata o rozmanitosti kresebných tvarů, které děti nakreslily + ukázky jak pracovat v objektové tvorbě.
- Rozdělení potřebného výtvarného materiálu pro práci dětí na objektech.

Kritéria hodnocení: Zvládnutí kresebné studie za pomoci tuše a její následné přenesení do prostorové formy.

Pojmy: - Lavírovaná technika: Lavírování (z lat. lavere – mýt) je výtvarná technika, založená na rozmývání nanesené barvy.

- Stylizace: Zjednodušení vybraného předmětu, kterému se zachovají charakteristické prvky, znaky a rysy.

Ukázky obrázkových příloh:

Otisky přírodnin aneb jak to žije v lese

Výtvarná technika: kombinovaná – otisky, kresba suchým pastelem

Materiál: čtvrtka A2, nejrůznější přírodniny z lesa, temperové barvy, štětce, kelímky na rozmíchání odstínů barev, suché pastely

Výtvarný úkol: Úkolem je nasbírat si nejrůznější přírodní materiál z vybraného prostředí - v našem případě les. Děti mají za úkol vytvořit zajímavou barevnou kompozici prostřednictvím otisků z nejrůznějšího materiálu. Následnou kompozici „lesa“ pak doplnit kresbou suchým pastelem. Děti mohou v otiscích hledat nejrůznější lesní zvířata a jejich stopy, případně si mohou zvíře vymyslet a nakreslit například jeho pohyb.

Motivace: Představení si nasbíraných a shromážděných přírodnin – pojmenovat je, blíže si je představit, jejich výskyt apod. Povídání o tom, jaká zvířata žijí v našich lesích, jak vypadají a jaké mají stopy + nejrůznější druhy fotografií či knižních publikací (viz obr. na konci výukové lekce).

Vzdělávací a výchovný cíl: Děti se seznámí s rozmanitostí lesního prostředí, poznají nejenom nejrůznější přírodniny, ale seznámí se i s jejich netradičním a kreativním využitím. Snadnou technikou otisků se seznámí s jedinečností otisku, jakožto záznamové stopy.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarné technické informace:

- Motivace děti ohledně zvoleného prostředí a obeznámit je se stopou a otiskem nejenom tak, jak je znají, ale právě formou přírodnin.

- Seznámení se s přírodninami, které jsme našli, říci si o každé z nich o jakou přírodninu, nerost apod. se jedná, kde jsme ho našli, případně co je na něm zajímavé.

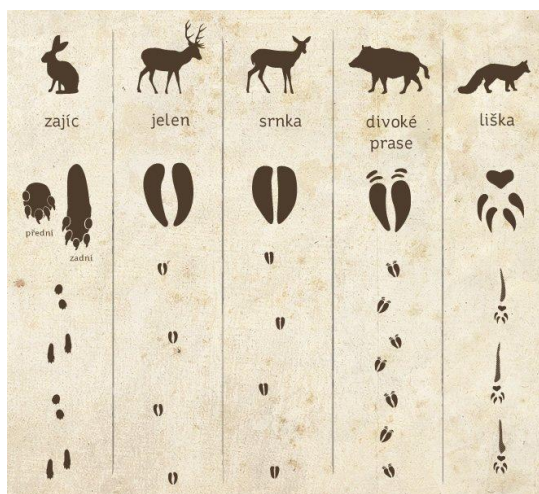
- Vyzkoušet si nanečisto otisky jednotlivých přírodnin, jaké možnosti formou otisků nabízí.

- Samotná tvůrčí práce dětí – otisky.

Kritéria hodnocení: Hodnotit se bude zvládnutí otisků – stopy přírodnin a zpracování barevné kompozice za pomoci otiskování přírodnin.

Pojmy: - Monotyp: Výtvarná technika založená na jedinečnosti otisku – každý je jedinečný a jiný.

Ukázky obrázkových příloh:

Mozaika

Výtvarná technika: kombinovaná – malba vodovými barvami, mozaika (koláž)

Materiál: papíry, 8x čtvrtka A4, anilinové barvy, štětce, sůl, čtvrtka A2/A1, nůžky, lepidlo

Výtvarný úkol: Úkolem je vytvořit na zvolené roční období barevnou kompozici pomocí mozaiky. Úkolu bude předcházet krátké cvičení, při kterém si děti uvědomí, jaké barvy jsou charakteristické pro vybrané roční období. Následovat bude experiment anilinových barev se solí, za pomoci kterých si děti vyhotoví své vlastní barevné papíry. Z vytvořených barevných kompozic vyskládají pak mozaiky, určitý obraz, který koresponduje s námětem barevných kompozic (Např. les – zachycení paprsků – mozaika lesa, stromů). Úkol se dá zadat samostatně, ale i ve skupině.

Motivace: Povídání o ročním období, ukázka fotografií s důrazem na rozličnou barevnost v každém ročním období. Seznámení se s technikou mozaiky. (viz obr. na konci výukové lekce). V neposlední řadě krátké představení experimentální tvorby za pomoci soli a vodových barev.

Vzdělávací a výchovný cíl: Seznámit se s technikou a vyzkoušet si plošnou „výstavbu“ obrazu z již vytvořených barevných kompozic. Vyzkoušet si zaznamenat abstraktní prvky, jako např. světlo a dále s nimi kreativně pracovat. Naučit se tak využít vlastní „barevné papíry“. Pracovat s tvary, liniemi, plochami či barvami, které různorodé roční období nabízí.

Skupinová varianta – naučit se komunikovat a pracovat ve skupině

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarné technické informace:

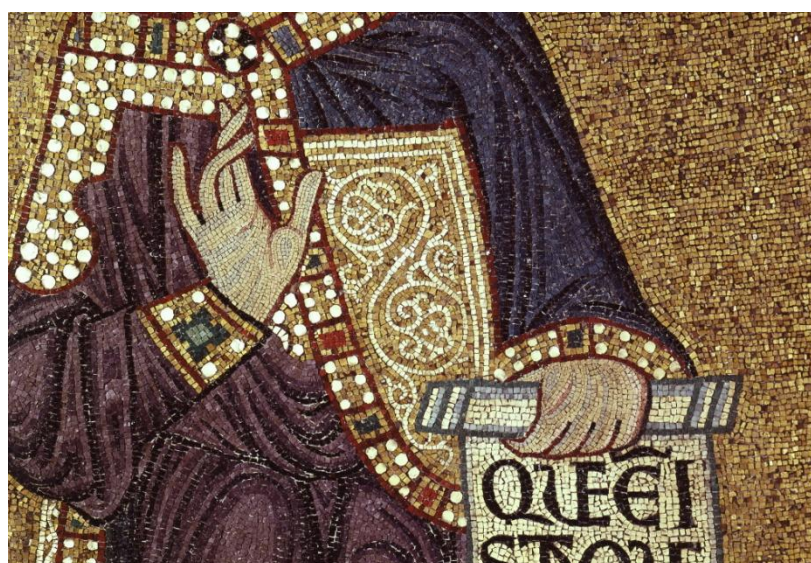
- Motivace dětí k danému tématu, ukázky barevnosti ročních období + první úvodní úkol, při kterém si děti sestaví vlastní barevnou škálu pro každé roční období
- Tvorba vlastních barevných papírů za pomoci anilinových barev a soli.
- Příprava jednotlivých dílků mozaiky a samotná výstavba celého obrazu.

Kritéria hodnocení: Zvládnutí barevných kompozic a forma zpracování mozaiky.

Pojmy: - Mozaika: Plošná výzdoba s nejrůznějším motivem, sestavená z drobných dílků z kamene či skla.

- Abstraktní prvky: Pojmenování nehmatatelných prvků například právě v krajině – vítr, ševelení listů, světelná atmosféra apod.

Ukázky obrázkových příloh:

Splétání kořenů

Výtvarná technika: kombinovaná: kresba, malba, prostorová tvorba

Materiál: čtvrtka A4, tuš, špejle, redispera, černé fixy, tužky, nejrůznější vlny, provázky, bavlnky či nitě, temperové barvy, štětce, tužky

Výtvarný úkol: Prvotním úkolem je seznámit se s kořenovým systémem, rostlin, keřů a stromů pomocí kresby tuší či fixem. Následuje tvorba objektů, inspirované spletností kořenů z připravených vln a provázků. Zakončení lekce je barevný přepis vyhotoveného objektu do plošné podoby. Malbu mohou je možné dokončit kresbou a zaznamenat tak život pod zemí.

Motivace: Východiskem pro tuto práci budou především práce malíře Junyi Wu a Zdeňka Sýkory a debatou o jejich dílech, které společně aplikujeme na kořenový systém – k čemu slouží, jak to pod zemí vypadá apod. Veškerá motivace bude doplněna o obrázkovou dokumentaci (viz obr. na konci výukové lekce).

Vzdělávací a výchovný cíl: Děti se seznámí s reprodukcemi Z. Sýkory, seznámí se s linií jak v plošné tak, tak v prostorové tvorbě. Vyzkouší si svou orientaci v prostoru nejenom za pomoci objektové tvorby, ale i v jejím následném přepise. V neposlední řadě se děti zaměří na lesní krajinu jako takovou a poznají ji z poněkud jiného úhlu pohledu. Podívají se pod samotný povrch takového prostředí, které je oku skryté, ale důležité pro ekosystém.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarné technické informace:

- Motivace a diskuse k tématu, ukázky děl Z. Sýkory, ale i kořenového systému apod.
- Počátečný kresebný úkol pro uvědomění si nadzemní a podzemní části kořenového systému.
- Výběr vhodného materiálu pro tvorbu objektu, tedy kořenového valu.
- Přepis prostorové práce do plošné tvorby za pomoci temperových barev – zachycení zvolené barevnosti, spletnosti a tvaru objektu.

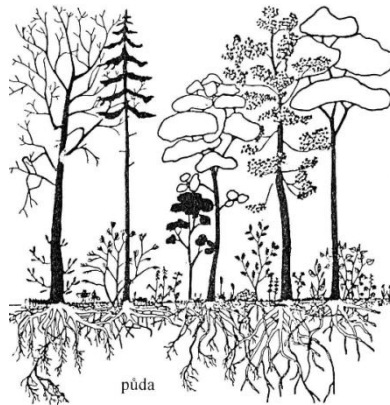
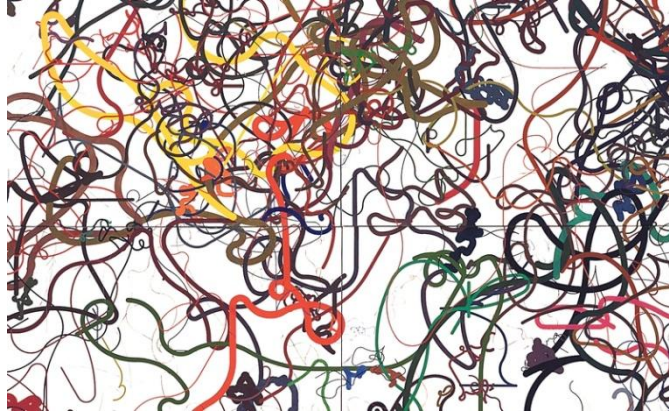
Kritéria hodnocení: Hodnotí se kreativní a vyvážená kompozice, práce s liniemi a především se zvoleným materiálem. U výtvarného přepisu skutečnosti (objektu) se zaměříme na dodržení podobnosti se skutečností a práci s barvou.

Pojmy: - Kořenový systém: Podzemní části rostlin, keřů i stromů nacházející se pod

úrovni země. Spleťtý soubor kořenů různé tloušťky a délky.

- Linie, plocha a bod: Základní složky tvarové a kompoziční výstavby.

Ukázky obrázkových příloh:

Stromy jako vertikální prvky lesa

Výtvarná technika: kombinovaná – koláž, kresba

Materiál: čtvrtka A3, různobarevné proužky papíru, lepidlo, nůžky, olejové pastely

Výtvarný úkol: Úkolem je z nejrůznějších škál barevných papírů vtrhat lesní dominanty – stromy a vytvořit tak zajímavou, vertikálně posazenou kompozici. Celkový výstup by měl vypovídat určitou atmosféru, kterou děti dokreslí buďto za pomoci fixu nebo olejových pastelů. Mohou ztvárnit např. pronikající světlo mezi stromy, zachytit různorodou barevnost stromů apod.

Motivace: Povídání o lese a jeho nejdominantnějším prku – strom, ukázky fotografií (druhy stromů, seskupení,...), debata o tom, jak se les a zejména stromy mění v ročním období, atmosféra a v neposlední řadě inspirace autory, pracující na obdobné téma jako Václav Malina (viz obr. na konci výukové lekce).

Vzdělávací a výchovný cíl: Seznámení se s dominantou každého lesa či parku, které mohou děti odhalit ve svém bezprostředním okolí. Poukázat nenásilnou formou na abstrahující prvky, odehrávající se v tomto prostředí. Působení ročního období, denního světla, tmy aj. faktorů, odrážející atmosféru lesa. Seznámení se základy výtvarné techniky koláže. Seznámení se s bohatou škálou nejrůznějších autorů a jejich děl.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Diskuse k zadanému tématu, seznámení se stromy a jejich rozmanitostí v každém ročním období.

- Výběr barevnosti z daného materiálu a samotná tvorba dětí

Kritéria hodnocení: Hodnotit se bude zvládnutí kompozice a kresebné dokončení celkové atmosféry výtvarné práce.

Pojmy: - Vertikální a horizontální prvky: Vertikální – svislé prvky směřující kolmo ze spodu nahoru, horizontální – vodorovné prvky směřující zleva doprava a naopak.

- Atmosféra: Pocit či nálada, který momentálně z daného místa či situace pociťujeme.

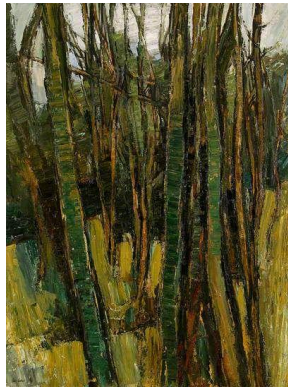
- Abstraktní prvky: Pojmenování nehmataelných prvků například právě v krajině – vítr, ševlení listů, světelná atmosféra apod.

- Koláž: Výtvarná technika založená na postupu vlepování nejrůznějšího druhu materiálu do plochy obrazu.

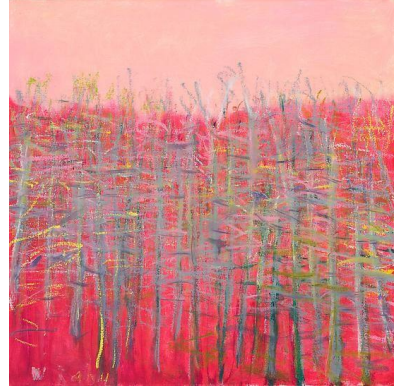
Ukázky obrázkových příloh:

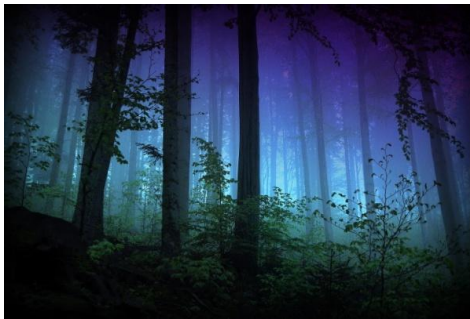
F. Malin

Peter Coker

Wolf Kahn

Osminozí umělci

Výtvarná technika: kombinovaná – prostorová tvorba, kresba a práce s kopíí

Materiál: špejle a dřívka, široký, střední a tenký plochý štětec, nejrůznější vlna, provázky, bavlnky či nitě, nůžky, tuš

Výtvarný úkol: Úkolem je vytvořit objekt, inspirovaný pavučinou, za pomoci připraveného materiálu – nejrůznější vlna, nitě, bavlnky, provázky, špejle... Po vyhotovení prostorového objektu si děti vyzkouší kresebný přepis pouze za pomoci tuše a oprostí se tak od barevnosti provázkového materiálu a zaměří se především na samotné linie – tloušťka, rytmus, symetrie,... V neposlední řadě si mohou vyzkoušet práci s detailem a s hledáním takového výjimečného a něčím zajímavého místa z jejich objekt

Motivace: Představení takových „lesních architektů“ a jejich umělecké práce, kterou vytváří, povídání o k čemu takové „stavby“ slouží, jaký je jejich primární úkol apod. doplněné o bohatou fotografickou dokumentaci (viz obr. na konci výukové lekce).

Vzdělávací a výchovný cíl: Přiblížit dětem život pavouků a zaměřit se na jejich kreativní tvoření – pavučiny. Ukázat jim jiný úhel pohledu na to, jak se dá dívat na mnohdy (pro někoho) odporné a nezajímavé věci, které nám mohou, poskytnou velké množství inspiračních zdrojů. V neposlední řadě si vyzkoušet práci jedněch takových „lesních architektů“ v objektové tvorbě, za pomoci různých druhů materiálů.

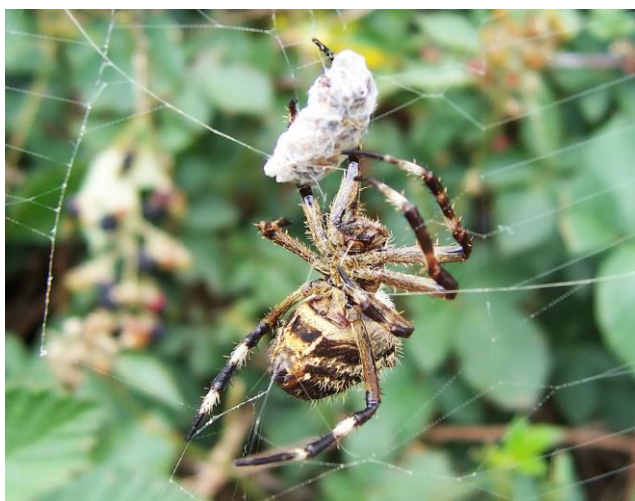
Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Povídání o „lesních architektech“ a o jejich výjimečném přírodním tvoření doplněné bohatou obrázkovou dokumentací – pavouci, nejrůznější pavučiny atd.
- Seznámení s vybraným materiálem a menší praktickou ukázkou o tvůrčích možnostech onoho materiálu
- Výběr potřebného materiálu a samotná realizace pavoučích objektů
- Kresebný přepis vyhotoveného objektu pomocí tuše a příslušných pomůcek a práce s detailem (detail objektu, kopie z již vytvořené kresby, fotografie...)

Kritéria hodnocení: Výtvarné zpracování zvoleného tématu a zvládnutí práce s provázkovým materiálem ve formě objektu. Jak se každý z nich zhostil zadaného úkolu, kreativita objektu,...

Pojmy: - Linie, plocha a bod: Základní složky tvarové a kompoziční výstavby.

Ukázky obrázkových příloh:

Lesní architekti

Výtvarná technika: kombinovaná – frotáž, koláž, kresba

Materiál: nejrůznější přírodniny z lesa nebo jeho blízkého okolí, různé druhy papíru (balicí, kancelářský, pauzovací, barevné – určité barevné tóny zapadající do lesního prostředí aj.), měkké tužky, nůžky, lepidlo, čtvrtka A3

Výtvarný úkol: Úkolem je zhotovit stylizaci spletitých mravenčích cestiček v mraveništi za pomoci frotáže a koláže.

Motivace: Povídání o životě mravenců, seznámení s jejich životem a prací v mraveništi, zajímavé mechanismy a způsoby, kterými se mraveniště vyznačuje. Při motivaci uplatníme širokou škálu obrázkových příloh (viz obr. na konci výukové lekce). Zkusíme společně vymyslet další možné příklady „lesních architektů“.

Vzdělávací a výchovný cíl: Připomenout dětem, že je důležité se dívat kolem sebe i na docela malé věci a součásti naší přírody (které se mohou na první pohled jevit jako nezajímavé) a poukázat tak i na rozmanitost způsobů, kde čerpat nápady nejenom pro výtvarné tvoření. Přiblížit jim život mravenců a jejich „tvůrčí“ práci, kterou v našich lesích vytváří, poukázat na rozmanitost struktur přírodnin a v neposlední řadě je seznámit s technikami frotáže a koláže.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Představení zvoleného tématu, seznámení s mravenci, mraveništem atd. a vysvětlení vybraných technik (koláž, frotáž) s krátkou praktickou ukázkou

- Seznámení se s rozmanitostí výtvarného materiálu – přírodniny a druhy papírů

- Samotná realizace dětí.

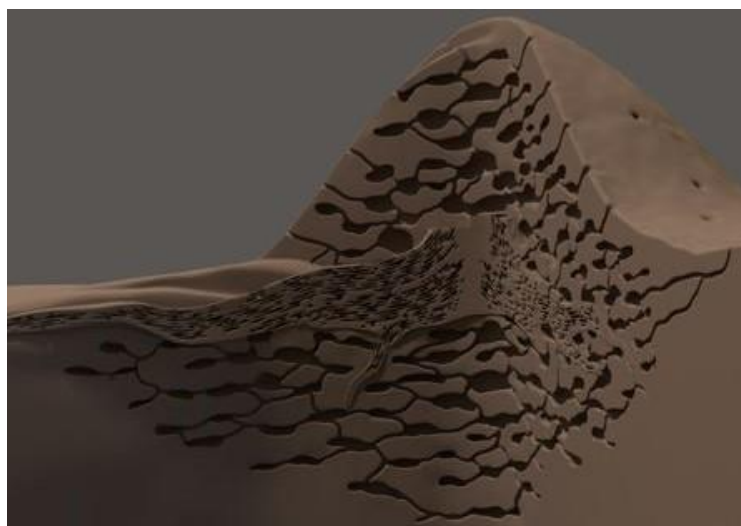
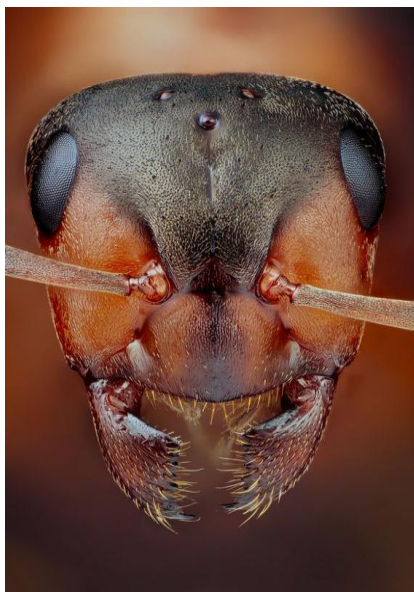
Kritéria hodnocení: Zvládnutí techniky koláže a frotáže a výtvarné zpracování zadaného tématu.

Pojmy: - Koláž: Výtvarná technika, která spočívá na lepení nejrůznějšího druhu materiálu do plochy obrazu. Použití materiálu se meze nekladou. Př: fotografie, papíry, tiskoviny, látky, plast,...

- Frotáž: Výtvarná technika, která spočívá na principu přenášení reliéfní struktury, nejčastěji za pomoci měkkých tužek na papír či čtvrtku. Výběr struktury se meze nekladou.

- Stylizace: Zjednodušení vybraného předmětu, kterému se zachovají charakteristické prvky, znaky a rysy.

Ukázky obrázkových příloh:

Reinkarnace

Výtvarná technika: kombinovaná – malba a kresba

Materiál: čtvrtka A1, temperové barvy a štětce, tužky, případně pastely

Výtvarný úkol: Úkolem je vybrat si jedno zvíře z lesního prostředí a snažit se zachytit jeho charakteristické rysy do vlastní postavy, kterou si pomocí obkreslení děti zachytí na čtvrtku. Převtělování do zvířete – studie zvířete. Vytvoření zajímavé kompozice lidské postavy tak, aby trochu korespondovala se zvoleným zvířetem.

Motivace: Úvod na téma: Jakým zvířetem bychom chtěli být? Povídání o rozmanitosti zvířat žijících u nás v lese, ale i v zahraničí, srovnání, charakteristické a typické znaky, stylizace. Podpořit výběr zvířat bohatou škálou obrázkových materiálů (viz obr. na konci výukové lekce) či nejrůznějších encyklopedií se zvířecí tematikou. Možnost zapojení krátké „hry“ kdy budou děti sami hádat z makrofotografií či detailů, o jaké zvíře se jedná (pochopí tak snáze prvky stylizace). V neposlední řadě uzavřeme motivaci vysvětlení pojmu reinkarnace a vyzkoušení si figurálního ztvárnění zvířat.

Vzdělávací a výchovný cíl: Seznámit se s různorodostí nejenom naší fauny. Zaostření pozornosti na detaily, charakteristické pro vybrané zvíře. Seznámení se studijním přístupem v umělecké tvorbě a s významem slova reinkarnace. Práce s figurou. Částečná spolupráce s ostatními - pomoc při obkreslování své postavy (komunikace).

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Celková motivace k vybranému tématu, ukázky zvířat a seznámení se všemi potřebnými kroky před samotnou realizací
- Krátký úkol před samotnou prací dětí – zvíře, které si žák zvolí, zkusí rychlými kresbičkami zachytit, napíše či nakreslí prvky, které jsou pro něj charakteristické a jak s nimi bude pracovat v rámci figury
- Práce s figurou – obkreslení na daný formát tak, aby odpovídala vybranému zvířeti, malba temperou

Kritéria hodnocení: Zachycení vybraného zvířete a jeho přenesení na figuru.

Pojmy: - Reinkarnace: převtělení

- Stylizace: Zjednodušení vybraného předmětu, kterému se zachovávají charakteristické prvky, znaky a rysy.

Ukázky obrázkových příloh:

Struktura kamene

Výtvarná technika: kombinovaná – kresba, frotáž, otisky, koláž

Materiál: kameny, dřívka, rákos či špejle, tuš, měkké tužky, balicí a bílý papír, temperové barvy, lupy, čtvrtky A4

Výtvarný úkol: Úkolem je zachytit podobnost a strukturu zvoleného kamene za pomoci nejrůznějších pomůcek a rozličných výtvarných technik.

Motivace: Představení hornin, na našem území ve srovnání s horninami, pocházejících z jiných oblastí, seznámení s jednotlivými druhy kamenů a vyprávění příběhů jak k doneseným kamenům žáci přišli. Praktické ukázky toho, co všechno lze na kameni najít a jaké zajímavé linie, barevné plochy a prohlubně lze na jejich povrchu nalézt a co všechno nám můžou připomínat. Motivaci uzavřeme praktickými ukázkami toho, jak na jednotlivé výtvarné techniky – kresba, frotáž, koláž.

Vzdělávací a výchovný cíl: Primárním cílem této výukové lekce je bližší seznámení s horninami (z našeho území vs. ze zahraničí) a podpoření mezioborových vztahů. Připomenutí či seznámení se studijní kresbou, technikou frotáže a koláže. Podpořit u dětí kooperativní práci v rámci společného výstupu. V neposlední řadě podnítit v dětech smysl pro detail a představivost.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Motivace k danému tématu, představení hornin, seznámení s pojmy a postupy výtvarné práce.

- Zpřesnění toho, co mají žáci na kameni pozorovat a jak na to – praktické ukázky výtvarných technik.

- Rozdělení potřebného materiálu – kameny, kreslicí potřeby, papíry atd.

Kritéria hodnocení: Zvládnutí záznamové stopy povrchu kamene, zachycení jeho charakteristických tvarů, ploch a linií.

Pojmy: - Petrologie: Věda, zabývající se vznikem, složením, vlastnostmi a výskytem hornin.

- Horniny: Heterogenní (nestejnorodé složení) směs tvořená nejrůznějšími minerály či organickou složkou, vulkanickým sklem nebo nejrůznější kombinací těchto zmíněných složek.

- Koláž: Výtvarná technika, která spočívá na lepení nejrůznějšího druhu

materiálu do plochy obrazu. Použití materiálu se meze nekladou. Příklad: fotografie, papíry, tiskoviny, látky, plast,...

- Frotáž: Výtvarná technika, která spočívá na principu přenášení reliéfní struktury, nejčastěji za pomoci měkkých tužek na papír či čtvrtku. Výběr struktury se meze nekladou.

Ukázky obrázkových příloh:

Jak to žije pod kamenem?

Výtvarná technika: kombinovaná – koláž, grafický tisk, experimentální malba (provázková technika), kresba

Materiál: kameny, nejrůznější druhy papírů (balicí, pauzovací, kancelářský, novinový, hedvábný atd.), temperové barvy, nůžky, provázky, štětce, lepidlo, pomůcky pro tisk (válečky, tiskařské barvy, lis), suché pastely

Výtvarný úkol: Úkolem je vyhotovit formou koláže vlastní kámen za pomoci trhání, mačkání, vrstvení a muchlání nejrůznějších papírů, který ve výsledku poslouží jako matrice pro tisk kamene – putování (skupinový tisk). Tento „kolážový“ kámen nám v další části zadání podhalí bujarý život živočichů, žijící pod ním. Zajímavé živočichy žáci vytvoří pomocí provázkové techniky, kterou budou dále dokreslovat suchými pastely.

Motivace: Bohatá ukázka opravdových kamenů, včetně fotodokumentace, makro fotografií a knižních publikací, které přiblíží dětem živočichy, žijící (nejenom) pod kameny. Zejména u menších dětí můžeme motivovat i povídáním o tom, co tam takoví brouci dělají? Baví se tam? Představení zvoleného materiálu a krátké ukázky toho, jak rozmanitě a kreativně s ním lze pracovat. Vyzdvihnout samotnou strukturu kamene (linie, barevné plochy, prohlubně, vroubky apod.), dle kterých děti vyhotoví základní koláž kamene.

Vzdělávací a výchovný cíl: Nejdůležitějším cílem v této výukové lekci je přiblížení zdánlivě nezajímavého zákoutí, nacházející se v takřka zapomenutém prostředí. Poukázat na to, že i zde mohou žít zajímaví živočichové, kteří mají svůj život. Propojení s dalšími výukovými předměty (zeměpis a přírodopis). V neposlední řadě se děti seznámí s nejrůznějšími technikami a vyzkouší si formu experimentu a skupinové práce.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Povídání ke zvolené tématice a námětu, ukázky kamenů a jejich struktur, seznámení s živočichy
- Ukázka materiálu (papírů) a to, jak s ním lze pracovat, koláž.
- Rozdělení materiálu a samotná práce dětí na „kolážovém“ kameni
- Krátká motivace na cestě/putování kamene před samotným tiskem z koláže.
- Připomenutí motivace k vybraným živočichům, práce dětí formou provázkové techniky, kresba pastelem.

Kritéria hodnocení: Zvládnutí „kolážového“ kamene a následného života pod ním.

- Pojmy:**
- Konkrétní názvy živočichů
 - Horniny: Heterogenní (nestejnorodé složení) směs tvořená nejrůznějšími minerály či organickou složkou, vulkanickým sklem nebo nejrůznější kombinací těchto zmíněných složek.
 - Koláž: Výtvarná technika, která spočívá na lepení nejrůznějšího druhu materiálu do plochy obrazu. Použití materiálu se meze nekladou. Př: fotografie, papíry, tiskoviny, látky, plast,...

Ukázky obrázkových příloh:

Putování kamene

Výtvarná technika: kombinovaná – koláž, grafický tisk, písmo

Materiál: kameny, nejrůznější druhy papírů, lepidla, nůžky, štětce, redispera, tuš, čtvrtka A1

Výtvarný úkol: Výtvarný úkol představuje určité doplnění předešlé lekce *Struktura kamene*, a *Jak to žije pod kamenem?* Úkolem je vyhotovení kamene pomocí koláže a využitím nejrůznějších papírů, za pomoci kterých žáci vytvarují strukturu povrchu vybrané horniny. Následuje tisk z vytvořené koláže, který bude symbolizovat určitou cestu, posun a pohyb kamene. Vzniknou tak zajímavé kompozice posunu a překrývání kamene, které žáci doplní o psaný text.

Motivace: Motivace se nikterak neliší z již zmíněných výtvarných lekcí, směřující ke stejné tématice – kameny. Možno doplnit motivaci o to, jak se takový kámen pohybuje, jakou má záznamovou stopu při kutálení apod. Před samotným psaním textu do kompozic vzniklých tiskem, můžeme nasměrovat diskusi žáků o tom, kam takový kámen putuje, kde svou cestu započal, jaká vůbec je jeho cesta a co ho na jejím konci například čeká.

Vzdělávací a výchovný cíl:

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Prohloubení motivace v návaznosti na předcházející zadání.
- Tvorba koláže a následná práce s tiskem – kompoziční řešení (posouvání a překrývání).
- Motivační vstup, který žáky podnítl k doplnění kompozice o psaný text.

Kritéria hodnocení: Hodnotit se bude zvládnutí kompozičního řešení při tisku z koláže a doplnění o psaný text.

Pojmy: - Koláž: Výtvarná technika, která spočívá na lepení nejrůznějšího druhu materiálu do plochy obrazu. Použití materiálu se meze nekladou. Př: fotografie, papíry, tiskoviny, látky, plast,...

Kámen v dobách času

Výtvarná technika: kombinovaná – malba, kresba, případně techniky z předcházejících lekcí (frotáž, studijní kresba,...)

Materiál: kameny, dřívka a špejle, tuš, měkké tužky, štětce pro temperová či vodové barvy, temperové a vodové barvy, pastely

Výtvarný úkol: Výtvarný úkol se odvíjí dle postupů, které k tomuto námětu zvolíme. V našem případě by se jednalo o barevný přepis nejrůznějších barevných tónů určitého kamene, který žákům poslouží jako pomyslná jeskyně. Do této jeskyně pak posléze za pomoci kresebných nástrojů a tuše nebo suchých pastelů, ztvární některou ze scén jeskynních maleb.

Motivace: Motivace probíhá podle zvolených technik a postupů. Úvodní vstup můžeme zvolit povídáním o tom, jak se takové kameny mění v dobách času, kolika „let“ se dožívají, co všechno mohly zažít nebo čím vším se mohly stát. Podle rozhodnutí, na kterou dobu se změříme, rozvedeme motivaci o tom, co je pro konkrétní dobu charakteristické, zejména co se týče kulturního života. V rámci pravěku se zaměříme především na jeskynní malby. Povíme si, k čemu sloužila a jaké scény se v nich nejčastěji objevovaly.

Vzdělávací a výchovný cíl: Důležitým výukovým cílem v této lekci je zejména seznámení se s životem a kulturou v určité době – konkrétně jsme uvedli příklad pravěku. Seznámení se nejenom s tím, jak lidé v této dávné době žili, ale čím se živili, jaká zvířata lovila a jak se výtvarně projevovala jejich kultura. Jedná se o další představení výtvarné lekce, která krásně propojuje další nejrůznější předměty (dějepis, dějiny výtvarné kultury apod.). Žáci mimo jiné dalšími zajímavými technikami vytříbí své oko a mohou rozvíjet svou představivost v rámci struktury kamene.

Didaktická analýza úkolu: - Výtvarně technické informace:

- Motivace dle vybrané doby a kultury. Představení a povídání o struktuře a barevnosti konkrétních kamenů.

- Vysvětlení a praktické ukázky výtvarné činnosti.

- Samotná práce dětí – malba, záznam barevnosti povrchu kamene.

- Kresebná práce pomocí tuše a pastelů.

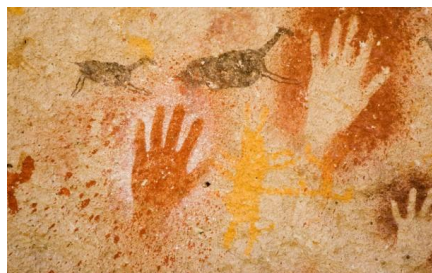
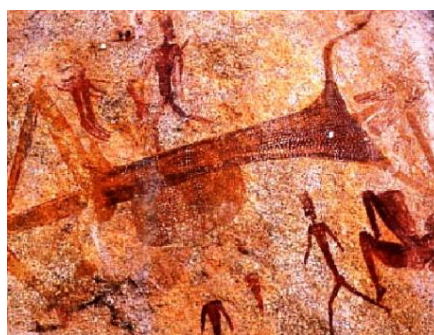
Kritéria hodnocení: Zvládnutí barevného přepisu tonální škály kamene a ztvárnění jeskynní scény.

Pojmy: - Jeskynní malby: Prehistorické malby, které se dochovaly na jeskynních

stěnách a stropch. Výtvarný projev vysoké estetické hodnoty. Vznikaly za pomoci nejrůznějších barevných pigmentů či otisků.

- Pazourek: Opracovaný kámen formou štípání, pro který je charakteristické šedé až černé, někdy hnědé zbarvení. Pazourky měly všestranné využití v dobách pravěku – nože, sekyrky atd.

Ukázky obrázkových příloh:

SEZNAM INSPIRAČNÍCH ZDROJŮ

1. Tištěné zdroje

1. Babyrádová, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*, Masarykovu univerzita v Brně, 1999. 131 s. ISBN 80-210-2079-2.
2. Baleka, J. *Výtvarné umění – výkladový slovník*, Academia, 1997. 429 s. ISBN 80 – 200 – 0609 – 5.
3. Cikánová, K. *Malujte si s námi*, Aventium, 1993. 126 s. ISBN 80 -85277 – 84 – 0.
4. Cílek, V. *Krajiny vnitřní a vnější*, Praha: Dokořán s.r.o., 2002. 231 s. ISBN 80-86569-29-1.
5. Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*, Praha: Albatros, 1990. 187 s. ISBN 80-00-0060-1.
6. de Saint - Exxupéryho, A. *Malý princ*, Praha: Albatros, 1989. 94 s. ISBN 13-122- KMČ-89 14/45.
7. Dempseyová, A. *Umělecké školy, styly a hnutí*, Slovart, 2002. 304 s. ISBN 80-7209-731-8.
8. Drijverová, M. *Tajemné a kouzelné stromy*, Edika, 2016. 88 s. ISBN 978-80-266-0955-1.
9. Erben, K. J. *Kytice - Vrba*, Praha: Albatros, 1972. 142 s. ISBN 80-209-0060-1.
10. Justoň, Z. *Ekonomie přírodních národů*, Dauphin, 2012. 599 s. ISBN 978-80-7272-419-2.
11. Kläger, M. a J, Cameron. *Symbolisches Denken in Bildern und Sprache*, Reinhardt Vrl., München 1978.
12. Malina, V. *Les – katalog k výstavě Galerie města Plzně, galerie města Plzně*, 2005. 61 s. ISBN 80-239-6078-4.
13. Mikulášek, O. *Svlékání hadů*, Praha: Československý spisovatel, 1963. 79 s. ISBN 22-102-63

14. Read, H. *Výchova uměním*, Praha: Odeon, 1967. 424 s. ISBN 01-521-67.
15. Reichholf, R. *Les*. Praha: Ikar, 1999. 223 s. ISBN 80-7202-494-9.
16. Singule, F. *Americká pragmatická pedagogika*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 197 s. ISBN 80-04-20715-4.
17. Zhoř, I. *Projekty a metodické řady. Výtvarná výchova, 1994 – 1995*. S. ISBN neuvedeno.

2. Elektronické informační zdroje

18. Arlist, Centrum pro současné umění Praha. *Jiří Šigut*, [online]. 2006 – 2015 [cit. 19. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/jiri-sigut-551/>
19. Arlist, Centrum pro současné umění Praha. *Pavel Baňka*, [online]. 2006 – 2015 [cit. 19. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/pavel-banka-2475/>
20. Aracil, I. C. *Ignacio Canales Aracil – osobní stránky autora*, [online]. 2016 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://el-nogal.tumblr.com/>
21. Artnet. *Artists - Andy Goldsworthy*, [online]. 2016 [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.artnet.com/artists/andy-goldsworthy/>
22. Carasso, R. *Carasso Roberta - Visual art source- about Anne Mudge*, [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://artscenecal.com/ArticlesFile/Archive/Articles1998/Articles1198/AMudgeA.html>
23. Colossal. *Jemné nádoby tvarované lisovanými květinami - Ignacio Canales Aracil*, [online]. Leden 2015 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.thisiscoossal.com/2015/01/delicate-vessels-sculpted-with-pRESSED-flowers-by-ignacio-canales-aracil/>
24. Cox, H. *Cox Hester – osobní stránky autorky*, [online]. Dostupné z: <http://www.hestercox.com/>
25. Částková, T. *Současná krajinářská architektura - semestrální práce Andy Goldsworth*, [online]. 31. 5. 2015 [cit. 25. 1. 2017]. Dostupné z: https://home.czu.cz/storage/59004_Castkova_Goldsworthy.pdf
26. Damdson galleries. *Art hansen – ukázky děl*, [online]. Dostupné z:

<https://www.davidsongalleries.com/artists/contemporary/art-hansen/>

27. Damdson galleries. *Shigeki Tomura – ukázky děl*, [online]. [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.davidsongalleries.com/artists/contemporary/shigeki-tomura/page2>

28. Durell, M. B. *Mary Button Durell - osobní stránky autorky*, [online]. [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.marybuttondurell.com/>

29. Exler, P. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*, [online]. 2015 [cit. 3. 2. 2017]. Dostupné z: http://kvv.upol.cz/images/upload/files/vyu%C5%BEit%C3%AD%20projektov%C3%A9%20metody_exler_final.pdf

30. Galerie Rudolfinum, *Pavel Baňka: Infinity*, [online]. 2001 [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.galerierudolfinum.cz/cs/exhibition/pavel-banka-infinity>

31. Green Museum. *Artists – Udo Nils*, [online]. 2010 [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z: http://greenmuseum.org/content/artist_index/artist_id-36.html

32. Hash, B. G. Bryan Nash Gill – *osobní stránky autora*, [online]. 1990 – 2015 [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.bryannashgill.com/>

33. Hazuková, H. *Nová pojetí výtvarné výchovy v MŠ* – článek z metodického portálu RVP, [online]. 7. 7. 2006 [cit. 3. 2. 2017]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html/>

34. Holmberg, M. *Maline Holmberg – osobní stránky autorky*, [online]. [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.malinhholmberg.com/>

35. Horrocks, T. *Tessa Horrocks – osobní stránky autorky*, [online]. 2010 [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.tessahorrocks.com/index.html>

36. Kahn, W. *Kahn Wolf - osobní stránky autora*. [online]. 2012 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.wolfkahn.com/>

37. Landart Festival, *Roztocze National Park - 4th Land Art Festival*, [online]. 2014 [cit. 25. 1. 2017]. Dostupné z: <http://landart.lubelskie.pl/4th-land-art-festival-roztocze-national-park/>

38. Licari, G. *Licari Giuseppe – Osobní stránky autora*, [online]. [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z:

<http://www.giuseppelicari.com/index.html>

39. Lockwood, A. *Annea Lockwood – osobní stránky autorky*, [online]. 2010 – 2014 [cit. 25. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.annealockwood.com/bio.htm>

- Löhr, Ch. *Christiane Löhr – osobní stránky autorky*, [online]. 2014 [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.christianeloehr.de/index.html>

40. Lojdová, K. *Projektové vyučování - skripta*, [online]. 2012 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z: http://katkalojdova.weebly.com/uploads/2/4/3/0/24306750/projektove_vyucovani.pdf

41. McKee, A. *Anna McKee – osobní stránky autora – Tree Portraits*, [online]. 2016 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://annamckee.com/>

42. Mitchell, J. *Johan Mitchell - osobní stránky autorky*. [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://joanmitchellfoundation.org/work/artwork/cat/paintings>

43. Moglu, T. *Tom Moglu - osobní stránky autora*, [online]. [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://moglu.tumblr.com/>

44. MŠMT. RVP pro ZV, Praha, [online]. 2016 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné na: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

45. Mulholland, R. *Rob Mulholland – osobní stránky autora*, [online]. [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.robmulholland.co.uk/>

46. Murray, G. *Glenn Murray – osobní stránky autora – Sculpture*, [online]. 2015 [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.wattersgallery.com/artists/MURRAY/2015/Murray15.html>

47. Nelisse, D. *Danielle Nelisse – osobní stránky autorky*, [online]. 2011 [cit. 2. 8. 2016]. Dostupné z: [http://www.daniellenelisse.com/portfolio/wildfires/#prettyphoto\[group\]/2/](http://www.daniellenelisse.com/portfolio/wildfires/#prettyphoto[group]/2/)

48. Ohlén, L. *Ohlén Lena – osobní stránky autorky*, [online]. 2016. Dostupné z: <http://www.saatchiart.com/account/artworks/72615>

49. Pearson, L. *Pearson Leslie - osobní stránky autorky*, [online]. 2007 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.lesliekpearson.com/>

50. Pinterest. *Celosvětový katalog nápadů*, [online]. 2015 [cit. 30. 12. 2016]. Dostupné z: <https://about.pinterest.com/cs>

51. Ritsuko, O. *Ritsuko Ozaki - osobní stránky autorky*, [online]. 2010 [cit. 4. 4. 2016].
Dostupné z: <http://www.froelickgallery.com/Artist-Detail.cfm?ArtistsID=226>
52. Rivory, F. *Fabienne Rivory – osobní stránka autora*, [online]. 2007 [cit. 18. 8. 2016].
Dostupné z: <http://cargocollective.com/labokoff/Info>
53. Rovenstine, J. *Rovenstine Jaime - osobní stránky autorky*, [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016].
Dostupné z: <http://jaimerovenstine.com/>
54. Sárközi, R. *Projektové vyučování - článek z portálu ABECEDA občanské sdružení*, [online].
3. 9. 2010 [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/projektove-vyucovani/pv-tipy/projektove-vyucovani-1>
55. Slazwedel, B. S. *Brooks Shane Salzwedel – osobní stránky autora*, [online]. [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.brookssalzwedel.com/>
56. Shane Salzwedel, B. *Brooks Shane Salzwedel – osobní stránky autora*, [online]. Dostupné z: <http://www.brookssalzwedel.com/>
57. Slovník cizích slov, ABZ. *Slovník cizích slov – online vyhledávání*, [online]. 2005 – 2016 [cit. 30. 12. 2016]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
58. Solis, X. *Xochi Solis - osobní stránky autorky*, [online]. [cit. 18. 8. 2016]. Dostupné z: <http://xochisolis.com/>
59. Symopt, s.r.o. *Lesní pedagogika - akce v lese, s lesníkem o lese*, [online]. 2015 [cit. 3. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.lesnipedagogika.cz/cz/lesni-pedagogika/co-je-lesni-pedagogika>
60. The Art Story. *Artist - Helen Frankenthaler*, [online]. 2016 [cit. 11. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.theartstory.org/artist-frankenthaler-helen.htm>